

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**FARKLI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE FUTBOLCULARIN ÖFKE
VE SALDIRGANLIK İLE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS

SERKAN DEMİR

Haziran-2026
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**FARKLI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE FUTBOLCULARIN ÖFKE
VE SALDIRGANLIK İLE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ**

**INVESTIGATION OF FOOTBALL PLAYERS' ANGER, AGGRESSION, AND
PERSONALITY TRAITS ACCORDING TO DIFFERENT DEMOGRAPHIC
CHARACTERISTICS**

YÜKSEK LİSANS

SERKAN DEMİR

**Haziran-2026
GÜMÜŞHANE**

**GÜMÜŞHANE
ÜNİVERSİTESİ**
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**FARKLI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE FUTBOLCULARIN ÖFKE
VE SALDIRGANLIK İLE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ**

**INVESTIGATION OF FOOTBALL PLAYERS' ANGER, AGGRESSION, AND
PERSONALITY TRAITS ACCORDING TO DIFFERENT DEMOGRAPHIC
CHARACTERISTICS**

YÜKSEK LİSANS

SERKAN DEMİR

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MUSTAFA BARIŞ SOMOĞLU

**Haziran-2026
GÜMÜŞHANE**

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Mustafa Barış SOMOĞLU danışmanlığında, **Serkan DEMİR** tarafından hazırlanan “**Farklı Demografik Özelliklere Göre Futbolcuların Öfke ve Saldırganlık ile Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi**” isimli bu çalışma, 10/06/2026 tarihinde yapılan lisansüstü tez savunma sınavı sonucunda **Oy Birliği** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

.....
Dr. Öğretim Üyesi Özlem EKİZOĞLU (Başkan)

.....
Doç. Dr. Mustafa Barış SOMOĞLU (Danışman)

.....
Doç. Dr. Ömer ZAMBAK (Üye)

Lisansüstü tez savunma sınavında başarılı bulunarak kabul edilen bu tezin ciltlenmiş hali, ... /..... /..... tarihli ve / sayılı Enstitü Yönetim Kurulu toplantısında görüşülmüş ve tez yazım kılavuzuna uygun bulunarak onaylanmıştır

Prof. Dr. Duygu ÖZDEŞ
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Farklı Demografik Özelliklere Göre Futbolcuların Öfke ve Saldırganlık ile Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, danışmanımın sorumluluğunda hazırladığımı, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmalarını kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğum intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

10/06/2026

.....

Serkan DEMİR

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanması sürecinde bilgi, deneyim ve akademik desteğini her zaman hissettiğim, çalışmanın her aşamasında yol gösterici yaklaşımıyla bana katkı sağlayan değerli danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Barış SOMOĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde görüş ve önerileriyle katkıda bulunan tüm akademisyenlere teşekkür ederim. Ayrıca araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlayan futbolculara ve veri toplama sürecinde destek veren antrenörlere, kulüp yöneticilerine ve spor camiasındaki tüm paydaşlara şükranlarımı sunarım.

Lisansüstü eğitim sürecim boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her koşulda yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim. Özellikle sabırları, anlayışları ve motivasyonları ile bana güç veren aile bireylerimin katkıları bu çalışmanın tamamlanmasında büyük önem taşımıştır.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca desteklerini hissettiğim arkadaşlarıma ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Bu çalışmanın spor bilimleri alanına katkı sağlaması temennisiyle...

Serkan DEMİR
GÜMÜŞHANE-2026

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, futbolcuların kişilik özellikleri ile sporda saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2024–2025 futbol sezonunda aktif olarak futbol oynayan toplam 718 futbolcu oluşturmaktadır. Katılımcıların 642'si erkek, 76'sı kadın sporculardan oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği kullanılmıştır. Veriler Google Formlar aracılığıyla çevrim içi ortamda toplanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), korelasyon ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda futbolcuların kişilik özellikleri ile saldırganlık ve öfke düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Özellikle Nörotiklik kişilik özelliği ile saldırganlık ve öfke düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişki bulunurken, yumuşak başlılık ve öz denetimlilik özellikleri ile saldırganlık ve öfke düzeyleri arasında negatif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Ayrıca yaş, spor yapma yılı ve eğitim düzeyi gibi bazı demografik değişkenlerin futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda kişilik özelliklerinin sporcuların saldırganlık ve öfke davranışları üzerinde önemli bir belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Kişilik özellikleri, Öfke, Saldırganlık

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the relationship between football players' personality traits and their levels of aggression and anger in sports according to various demographic variables. The study was conducted using the relational survey model, one of the quantitative research methods. The study group consisted of 718 active football players competing during the 2024–2025 football season. Of the participants, 642 were male and 76 were female athletes. Personal Information Form, Big Five Personality Traits Scale, and Competitive Aggressiveness and Anger Scale were used as data collection tools. The data were collected online through Google Forms. Frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, independent samples t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), correlation, and regression analyses were used in the analysis of the data. The findings revealed significant relationships between football players' personality traits and their levels of aggression and anger. In particular, neuroticism was positively associated with aggression and anger levels, whereas agreeableness and self-control traits were negatively associated with aggression and anger. In addition, demographic variables such as age, years of sports participation, and educational status created significant differences in athletes' aggression and anger levels. Based on the findings, it was concluded that personality traits are important determinants of aggression and anger behaviors in athletes.

Keywords: Football, Personality traits, Anger, Aggression

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XII
EKLER DİZİNİ.....	XIII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	XIII
1.GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu ve Araştırma Sorunu	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi ve Katkısı	3
1.4. Araştırma Soruları.....	4
1.5. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.7. Tanımlar	5
2.KURAMSAL TEMELLER VE LİTERATÜR TARAMASI.....	7
2.1.Kişilik Kavramı.....	7
2.1.1.Kişilik Tanımları ve Özellikleri	8
2.1.2.Kişilik Kuramları	9
2.1.2.1.Psikanalitik Kuram (Sigmund Freud)	9
2.1.2.2.Analitik Psikoloji (Carl Gustav Jung)	11
2.1.2.3.Bireysel Psikoloji (Alfred Adler).....	12
2.1.2.4.Transaksiyonel Analiz (Eric Berne).....	14
2.1.2.5.Biyolojik Temelli Yaklaşım (Hans J. Eysenck)	15
2.1.2.6.Sosyo-Kültürel Vurgulu Yeni-Psikanalitik Yaklaşım (Karen Horney)	16
2.1.3.Beş Faktör Kişilik Modeli	18
2.1.3.1.Dışadönüklük	19
2.1.3.2.Uyumluluk (Yumuşak Başlılık)	19
2.1.3.3.Sorumluluk.....	19

2.1.3.4.Nörotizm (Duygusal Dengesizlik)	20
2.1.3.5.Deneyime Açıklık	20
2.1.4.Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri	21
2.1.4.1.Narsisizm	21
2.1.4.2.Makyavelizm.....	22
2.1.4.3.Psikopati	23
2.1.5.Sporcularda Kişilik Özellikleri	24
2.2.Saldırganlık Kavramı	24
2.2.1.Saldırganlık Türleri	25
2.2.1.1.Atılğanlık	25
2.2.1.2.Düşmanca Saldırganlık	25
2.2.1.3.Araçsal Saldırganlık	26
2.2.1.4.Amaçsal Saldırganlık	26
2.2.1.5.Emir Altında Saldırganlık	26
2.2.2.Sporda Saldırganlık.....	27
2.3.Öfke Kavramı.....	27
2.3.1.Öfkenin Nedenleri.....	28
2.3.2.Öfke ile İlgili Psikolojik Yaklaşımlar	29
2.3.2.1.Öfke ile İlgili Psikolojik Yaklaşımlar	29
2.3.2.2.Davranışçı Yaklaşım	29
2.3.2.3.Psikanalitik Yaklaşım	29
2.3.2.4.Gerçeklik Terapisi Yaklaşımı	30
2.3.2.5.Biyolojik Yaklaşım	30
2.3.2.6.Gestalt Yaklaşımı	31
2.3.2.7.Bilişsel Davranışçı Yaklaşım	31
2.3.2.8.Varoluşçu Yaklaşım.....	31
2.3.2.9.Sosyal Öğrenme Yaklaşımı.....	32
2.3.3.Sporda Öfke	32
2.4.Futbol Özelinde Öfke ve Saldırganlık	32
2.5.Takım Sporları ve Kişilik Özellikleri.....	33
2.6.Kişilik ile Öfke ve Saldırganlık İlişkisi.....	33
2.7.Literatür Taraması.....	34
2.7.1.Ulusal Çalışmalar	34
2.7.2.Uluslararası Çalışmalar	35
3.YÖNTEM.....	38

3.1.Araştırma Modeli	38
3.2.Araştırma Grubu.....	38
3.3.Verı Toplama Araçları	38
3.4.Verı Toplama Süreci	40
3.5.Verilerin Analizi.....	40
3.6.Etik İlkeler.....	41
4.BULGULAR.....	42
5.TARTIŞMA	69
6.SONUÇ	109
7.ÖNERİLER.....	111
KAYNAKÇA.....	113
EKLER.....	131
ETİK KURUL KARARI	138
ÖZGEÇMİŞ	139

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Araştırmanın grubuna ait demografik bilgilerin dağılımı	42
Tablo 2. BFKÖ ve SSÖÖ puanları ile ilgili betimsel istatistikler	45
Tablo 3. Cinsiyet değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	46
Tablo 4. Yaş değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	46
Tablo 5. Eğitim durumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	48
Tablo 6. Oynadığı pozisyon değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	49
Tablo 7. Lig seviyesi değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	50
Tablo 8. Son sezonda sarı kart görme değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	51
Tablo 9. Son sezonda kırmızı kart görme değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	52
Tablo 10. Antrenman sıklığı değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	54
Tablo 11. Anne eğitim durumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	55
Tablo 12. Baba eğitim durumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	56
Tablo 13. Gelir durumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	57
Tablo 14. Çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	58
Tablo 15. Aile yapısı değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	60
Tablo 16. Bakım veren kişi değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	61
Tablo 17. Doğal afet yaşama değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	62
Tablo 18. Anne çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	63
Tablo 19. Baba çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları	65
Tablo 20. BFKÖ ve SSÖÖ puanları korelasyon sonuçları	66
Tablo 21. BFKÖ ve Öfke puanları regresyon sonuçları	67
Tablo 22. BFKÖ ve saldırganlık puanları regresyon sonuçları	67

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Araştırma modeli	3
Şekil 2. Beş faktör kişilik modeli.....	18

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Demografik Özelliklere, Beş Faktör Kişilik Yapıları Ölçeği, Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği	131
Ek 2. Ölçek Kullanım İzinleri	137

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AFA	: Açımlayıcı Faktör Analizi
ANOVA	: Tek Yönlü Varyans Analizi
BFKÖ	: Beş Faktör Kişilik Ölçeği
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
SSÖÖ	: Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği
TDK	: Türk Dil Kurumu
WHO	: World Health Organization
n	: Katılımcı Sayısı
$\bar{X}$	: Aritmetik Ortalama
Ss	: Standart Sapma
Sd	: Serbestlik derecesi
F	: ANOVA Testi Değeri
p	: Anlamlılık Düzeyi
t	: T-testi Testi Değeri
vd.,	: ve diğerleri

1. GİRİŞ

Futbol, yalnızca fiziksel performans ve teknik becerilerle sınırlı olmayan, psikolojik ve sosyal faktörlerin de önemli rol oynadığı çok boyutlu bir spor dalıdır. Dünyada en yaygın spor olarak kabul edilen futbolun doğasında yoğun rekabet, fiziksel temas ve psikolojik baskı unsurları bulunmaktadır. Bu durum, sporcuların saha içindeki duygusal ve davranışsal tepkilerini doğrudan etkilemekte; öfke, saldırganlık ve kişilik özellikleri futbol performansının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Maxwell, Visek, ve Moores, 2009). Futbolun yapısı gereği yüksek temas düzeyi, hakem kararlarının etkisi, seyirci baskısı ve rakip oyuncuların provokasyonları gibi faktörler sporcuların öfke düzeylerini yükseltebilmekte, bu da kimi zaman saldırgan davranışların artmasına neden olmaktadır.

Psikoloji literatüründe kişilik, bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarının görece kalıcı özelliklerini ifade eden bir kavramdır (McCrae ve Costa, 2008). Sporcularda kişilik özellikleri, hem antrenman süreçlerinde hem de müsabaka esnasında önemli bir belirleyici olarak öne çıkar. Bu bağlamda en yaygın kullanılan modellerden biri Beş Faktör Kişilik Modeli'dir. Modelde dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotizm ve deneyime açıklık olmak üzere beş temel boyut bulunmaktadır. Araştırmalar, dışa dönüklüğün takım içi iletişimi, uyumluluğun grup uyumunu, sorumluluğun ise disiplinli antrenman davranışlarını desteklediğini; buna karşılık yüksek nevrotizmin öfke kontrolünü zorlaştırarak saldırgan davranışları artırabileceğini göstermektedir (Allen vd., 2013; Woodman vd., 2010). Dolayısıyla kişilik özellikleri, futbolcuların duygusal tepkilerini ve saha içindeki davranışlarını anlamada önemli bir teorik zemin sunmaktadır.

Öfke ve saldırganlık, futbolcuların psikolojik profillerinde sıkça gözlemlenen iki temel unsurdur. Spielberger (1999) öfkeyi, durumluk öfke ve sürekli öfke olarak ikiye ayırmış; futbol özelinde durumluk öfkenin daha çok maç sırasındaki beklenmedik olaylarla tetiklendiğini vurgulamıştır. Saldırganlık ise Baron ve Richardson'a (1994) göre, düşmanca saldırganlık (zarar verme amacı) ve araçsal saldırganlık (avantaj sağlama amacı) olmak üzere iki farklı biçimde görülmektedir. Futbol gibi temasın yoğun olduğu branşlarda araçsal saldırganlık daha sık ortaya çıkarken, rekabetin gerilimiyle düşmanca saldırganlığa da rastlanabilmektedir. Ampirik çalışmalar, defans oyuncularının daha çok fiziksel saldırganlık, forvetlerin ise sözel saldırganlık davranışları sergilediklerini göstermektedir (Dell'Antonio vd., 2019).

Literatürdeki çalışmalar, sporcuların yaş, spor türü ve kişilik özellikleri gibi bireysel farklılıklarının öfke ve saldırganlık davranışlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Takım ve bireysel sporcuların karşılaştırıldığı araştırmalarda takım sporcularının daha dışa dönük ve saldırgan eğilimler gösterebildiği bildirilmiştir (Mowlaie, vd., 2011). Ayrıca spor ortamında öfke ile saldırganlık arasında pozitif yönlü ilişkiler bulunduğu ve öfke düzeyinin saldırgan davranışları anlamlı biçimde yordadığı belirtilmektedir (Maxwell, vd., 2009). Kişilik özelliklerinin de sporcuların saldırganlık eğilimleri üzerinde etkili olduğu, özellikle nörotiklik düzeyi yüksek bireylerin öfke kontrolünde daha fazla güçlük yaşayabildiği ifade edilmektedir (Allen, vd., 2013; McCrae ve Costa, 2008).

Teorik olarak bakıldığında saldırganlık ve öfke farklı psikolojik yaklaşımlarla açıklanabilir. Freud'un içgüdü kuramı saldırganlığı insan doğasının bir parçası olarak ele alırken, Dollard ve diğerlerinin geliştirdiği Hayal Kırıklığı-Saldırganlık Hipotezi, engellenmenin saldırgan davranışları tetiklediğini öne sürmüştür. Bandura'nın Sosyal Öğrenme Teorisi ise saldırganlığın gözlem ve model alma yoluyla öğrenilebileceğini savunmaktadır (Bandura, 1973). Bu kuramsal yaklaşımlar, futbol gibi hem rekabet hem de temasın yoğun olduğu spor dallarında öfke ve saldırganlığın neden bu kadar yaygın olduğunu anlamada işlevsel bir çerçeve sunmaktadır.

Sonuç olarak, literatürde futbolcularda kişilik, öfke ve saldırganlık arasındaki ilişkilerin ayrı ayrı incelendiği çalışmalar bulunmakla birlikte, bu değişkenlerin farklı demografik faktörlerle birlikte ele alındığı araştırmalar sınırlı kalmıştır (Allen vd., 2013; Maxwell vd., 2009). Bu bağlamda, bu tez çalışması futbolcularda kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık düzeylerini demografik özellikler çerçevesinde inceleyerek hem teorik literatüre katkı sağlayacak hem de uygulama açısından antrenörlere, spor psikologlarına ve yöneticilere önemli ipuçları sunacaktır.

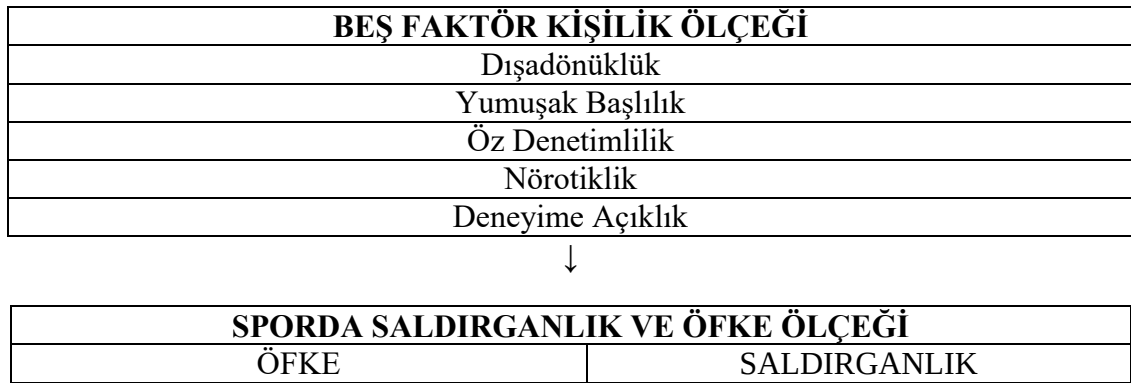
1.1. Problem Durumu ve Araştırma Sorunu

Futbol, sadece fiziksel performans değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal faktörlerin de etkili olduğu çok boyutlu bir spor dalıdır. Özellikle öfke ve saldırganlık gibi duygusal süreçler, futbolcuların saha içi davranışlarını önemli ölçüde etkiler (Maxwell, vd 2009). Literatürde öfkenin engellenme, haksızlığa uğrama ve rekabet gibi durumlarda sıkça tetiklendiği, saldırganlığın ise özellikle temas sporlarında daha yaygın olduğu belirtilmektedir (Baron ve Richardson, 1994). Kişilik özelliklerinin, bireylerin öfke ve saldırganlık düzeylerini belirlemede önemli bir rol oynadığı, ancak bu ilişkilerin

futbolcular özelinde demografik faktörlerle birlikte incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Allen vd., 2013).

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, farklı demografik özelliklere (yaş, cinsiyet, mevki, spor deneyimi, eğitim düzeyi v.b) sahip futbolcuların öfke ve saldırganlık düzeylerini ve kişilik özelliklerini incelemek; bu değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Ayrıca, kişilik özelliklerinin öfke ve saldırganlık üzerindeki yordayıcı rolü test edilecektir. Araştırma modeli aşağıda sunulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma modeli

1.3. Araştırmanın Önemi ve Katkısı

Literatürde kişilik özellikleri, öfke ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkileri inceleyen çok sayıda araştırma bulunmasına rağmen, bu değişkenlerin futbolcular özelinde ve farklı demografik özellikler çerçevesinde birlikte ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Kerr, 2005; Allen vd., 2013). Özellikle yaş, cinsiyet, spor deneyimi, oynanan pozisyon ve lig düzeyi gibi demografik değişkenlerin kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık arasındaki ilişki üzerindeki etkilerinin daha ayrıntılı olarak incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırmadan elde edilecek bulguların, futbolcuların psikolojik özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması, antrenörlerin ve spor psikologlarının sporcuların bireysel özelliklerine uygun psikolojik destek ve eğitim programları geliştirmelerine yardımcı olması beklenmektedir. Ayrıca öfke kontrolü ve saldırgan davranışların yönetilmesine yönelik uygulamalara bilimsel bir temel oluşturacağı, böylece fair-play anlayışının güçlendirilmesine ve spor ortamlarında daha sağlıklı sosyal ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırma Soruları

- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık puanları ne düzeydedir?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri yaş değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri kart görme değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri kariyer süresi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri oynadığı pozisyon değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri lig düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü sarı kart sayısı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü kırmızı kart sayısı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü antrenman sıklığı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü medeni durum değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü ebeveyn eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü gelir durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü aile yapısı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü çocukluk çağında bakım veren kişi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü çocuklukta yaşanan doğal afet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri son sezonda gördüğü ebeveyninin çocuk yetiştirme tutumunu nasıl ifade etme değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık eğilimleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Kişilik özellikleri, futbolcuların öfke ve saldırganlık düzeylerini yordamakta mıdır?

1.5. Araştırmanın Varsayımları

- Katılımcılar veri toplama araçlarını dürüstçe yanıtlamıştır.
- Kullanılan ölçekler geçerli ve güvenilir (Spielberger, 1999; McCrae ve Costa, 2008).
- Demografik bilgiler doğru verilmiştir.
- Bulgular, benzer gruplara genellenebilir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma belirli yaş grupları ve coğrafi bölgelerle sınırlıdır.
- Katılımcılar yalnızca futbol branşından seçilecektir, diğer sporlara genellenemez.
- Veri toplama araçları öz-bildirim esasına dayandığından sosyal beğenirlik yanlılığı oluşabilir.
- Araştırma kesitsel olduğu için neden-sonuç ilişkilerini tam olarak açıklayamayabilir.

1.7. Tanımlar

- Kişilik: Bireyin duygu, düşünce ve davranış örüntülerini belirleyen görece kalıcı özellikler (McCrae ve Costa, 2008).
- Öfke: Engellenme veya tehdit karşısında ortaya çıkan duygusal tepki (Spielberger, 1999).
- Salırganlık: Başkasına zarar verme niyeti taşıyan davranış (Baron ve Richardson, 1994).

- Beş Faktör Kişilik Modeli: Kişiliği beş boyut üzerinden açıklayan model: Dışa Dönüklük, Uyumluluk, Sorumluluk, Nevrotizm, Deneyime Açıklık (McCrae ve Costa, 2008).

2. KURAMSAL TEMELLER VE LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Kişilik Kavramı

Kişilik kavramı, bireyleri birbirinden ayıran ve onların davranış biçimlerini açıklamada kullanılan temel psikolojik yapılardan biri olarak kabul edilmektedir. İnsanların düşünce yapıları, duygusal tepkileri, sosyal ilişkileri ve davranış örüntüleri kişilik özellikleri doğrultusunda şekillenmektedir. Günlük yaşamda bireyleri tanımlarken sıklıkla kullanılan kişilik kavramı, bireyin kendine özgü davranış biçimlerini ve karakteristik özelliklerini ifade etmektedir.

Kişilik kavramının kökeni incelendiğinde, İngilizcede kullanılan “personality” sözcüğünün Latince “persona” kelimesinden türediği görülmektedir. Antik Roma döneminde tiyatro oyuncularının sahne performansları sırasında kullandıkları maskeler “persona” olarak adlandırılmıştır. Oyuncular bu maskeler aracılığıyla canlandırdıkları karakterlerin duygu durumlarını ve davranış özelliklerini yansıtmışlardır. Zaman içerisinde bu kavram bireyin dış dünyaya yansıttığı karakteristik özellikleri ifade etmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Kurt ve Yıldız, 2017).

Costa ve McCrae’ye (1992) göre kişilik; bireyin düşünce, duygu ve davranışlarını tutarlı biçimde yönlendiren içsel özelliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım kişiliğin bireyin davranışlarında süreklilik sağlayan temel bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Horzum vd. (2017) ise kişiliği bireyi diğer insanlardan ayıran ve ona özgünlük kazandıran özelliklerin toplamı olarak ifade etmektedir. Türk Dil Kurumu’na göre kişilik; bireye özgü manevi, ruhsal ve davranışsal özelliklerin tamamını kapsayan bir kavramdır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2024).

Kişilik gelişimi, biyolojik ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Genetik faktörler bireyin kişilik özelliklerine yönelik belirli eğilimler oluştururken, çevresel koşullar bu eğilimlerin gelişim biçimini belirlemektedir (Plomin ve Daniels, 2011). Anne ve babadan aktarılan kalıtsal özellikler bireyin potansiyel kişilik yapısını oluşturmakta; aile yapısı, eğitim süreci, sosyal çevre, kültürel yapı ve yaşam deneyimleri ise bu yapının gelişmesine yön vermektedir.

Maslow’a (1970) göre kişilik gelişiminde çevresel etmenler oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle çocukluk dönemi, bireyin kişilik yapısının temelini atıldığı kritik bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde bireyin aile içi ilişkileri, aldığı eğitim, sosyal çevresi ve yaşadığı deneyimler kişilik oluşumunda belirleyici rol

oyunmaktadır. Bununla birlikte kişilik yalnızca çocukluk döneminde şekillenen durağan bir yapı değildir. John ve Srivastava (1999), kişilik gelişiminin yaşam boyu devam ettiğini ve bireyin sosyal etkileşimleri doğrultusunda değişim gösterebildiğini ifade etmektedir.

Kişilik özellikleri bireyin insanlarla kurduğu ilişkilerde, iletişim tarzında ve sosyal uyum süreçlerinde önemli rol üstlenmektedir. Bireyin çevresiyle nasıl iletişim kuracağı, olaylara nasıl tepki vereceği ve sosyal ilişkilerini nasıl yöneteceği büyük ölçüde kişilik özellikleri tarafından belirlenmektedir. Bunun yanında kişilik özelliklerinin bireyin yaşam kalitesi, akademik ve mesleki başarısı, psikolojik sağlamlığı ve sağlık durumu üzerinde de etkili olduğu belirtilmektedir (Ozer ve Benet-Martinez, 2006).

Literatürde yer alan araştırmalar, kişilik özelliklerinin bireylerin yaşam tercihlerini ve davranış eğilimlerini etkilediğini göstermektedir. Özellikle dışa dönük, hareketli, yenilik arayan ve maceracı bireylerin sportif faaliyetlere yönelme eğilimlerinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Roberts ve Mroczek, 2008). Bunun yanında disiplinli, sorumluluk sahibi ve planlı bireylerin spor faaliyetlerini daha düzenli sürdürdükleri belirtilmektedir (Shiner ve Caspi, 2003). Bu durum, kişilik özelliklerinin spor katılımı, sportif davranışlar ve performans süreçleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

2.1.1. Kişilik Tanımları ve Özellikleri

Kişilik, bireylerin duygu, düşünce ve davranış örüntülerinde süreklilik ve tutarlılık gösteren, onları diğer bireylerden ayıran psikolojik özelliklerin bütünüdür. Allport (1937), kişiliği “bireyin kendine özgü uyum biçimlerini belirleyen psikofiziksel sistemler bütünü” olarak tanımlamıştır. Bu tanım, kişiliğin hem biyolojik temelleri hem de çevresel etkilerle şekillenen yönleri olduğunu vurgular. Güncel tanımlarda kişilik, bireyin çevresiyle kurduğu ilişkileri düzenleyen ve farklı durumlar karşısında davranışsal eğilimlerini belirleyen görece kalıcı bir yapı olarak ele alınmaktadır (McCrae ve Costa, 2008).

Kişiliğin temel özelliklerinden biri, zaman içinde görece istikrar göstermesidir. Çocuklukta oluşmaya başlayan kişilik özellikleri, yetişkinlikte büyük ölçüde korunur; ancak yaşam deneyimleri ve sosyal çevre bazı boyutlarda değişime yol açabilir. Bununla birlikte kişilik, yalnızca bireysel farklılıkları açıklamakla kalmaz; aynı zamanda bireyin motivasyonlarını, stresle başa çıkma yöntemlerini ve sosyal uyumunu anlamada da önemli bir kavramdır (John ve Srivastava, 1999).

Kişilik özelliklerinin bir diğer temel yönü, davranışların öngörülmesinde oynadığı roldür. Spor psikolojisi literatüründe kişiliğin, sporcuların performans düzeyleri, takım içi uyumları ve saldırganlık eğilimleri üzerinde etkili olduğu gösterilmiştir (Allen vd., 2013). Özellikle nevrozizm düzeyi yüksek bireylerin stres ve baskı altında daha yoğun olumsuz duygular yaşayabildikleri ve saldırgan davranışlara daha yatkın oldukları, buna karşılık uyumluluk ve sorumluluk düzeyi yüksek bireylerin daha kontrollü ve iş birliğine dayalı davranışlar sergileyerek saldırganlıktan kaçınma eğiliminde oldukları bildirilmektedir (Bettencourt vd., 2006; Barlett ve Anderson, 2012).

Sonuç olarak, kişilik bireyin kimliğinin merkezinde yer alan ve sosyal, duygusal ve davranışsal eğilimlerini yönlendiren çok boyutlu bir yapıdır. Spor bağlamında ise kişilik, sporcuların stres yönetimi, öfke kontrolü ve saldırganlık davranışlarıyla doğrudan ilişkili bir değişken olarak öne çıkmaktadır.

2.1.2. Kişilik Kuramları

19. yüzyılın sonlarına doğru psikoloji, insan davranışının bilimsel incelemesi olarak kurumsallaşmış; bireyin eylemlerini örgütleme–açıklama–tahmin etme kapasitesini anlamaya dönük sistematik çabalar artmıştır. Erken dönem kişilik kuramcıları çoğunlukla klinik gözlemler üzerinden kuramlarını geliştirmiş; izleyen kuşaklar ise deneysel yöntem ve bilimsel sorgulamayı kişilik alanına daha yoğun biçimde uygulamıştır (Feist vd., 2006). Kişilik kuramları; “kişilik nedir?” sorusuna farklı yanıtlar getiren ve birbirleriyle benzerlik–farklılık ilişkileri içinde tartışılan açıklama çerçeveleridir (Cüceloğlu, 2016). Bu bölümde Freud’un psikanalitik kuramı, Jung’un analitik psikolojisi, Adler’in bireysel psikolojisi, Berne’ün transaksyonel analizi, Eysenck’in biyolojik temelli yaklaşımı ve Horney’in sosyo-kültürel vurgulu perspektifi özetlenmektedir.

2.1.2.1. Psikanalitik Kuram (Sigmund Freud)

Freud’un kişilik kuramı, insan davranışlarının temelinde bilinçdışı süreçlerin bulunduğunu savunan psikanalitik yaklaşım üzerine temellenmektedir. Freud’a göre birey, farkında olmadığı dürtüler, bastırılmış arzular ve çözülmemiş içsel çatışmalar doğrultusunda davranış geliştirmektedir. Bu nedenle kişilik yapısının oluşumunda bilinçaltı süreçler belirleyici rol üstlenmektedir (Güney, 2013). Freud, kişiliği yalnızca gözlemlenebilir davranışlarla açıklamaktan ziyade, bireyin iç dünyasında yaşadığı çatışmalar ve dürtüsel süreçler üzerinden değerlendirmiştir.

Freud'un psikanalitik kuramına göre kişilik, id, ego ve süper ego olmak üzere üç temel yapıdan oluşmaktadır. Bu yapılar bireyin davranışlarını, duygu ve düşüncelerini yönlendiren dinamik bir sistem içerisinde sürekli etkileşim hâlinindedir. İd, bireyin doğuştan getirdiği içgüdüleri, dürtüleri ve biyolojik gereksinimleri temsil etmekte olup haz ilkesi doğrultusunda çalışmaktadır. Bu yapı, isteklerin anında karşılanmasını talep etmekte ve toplumsal kuralları dikkate almamaktadır. Ego ise gerçeklik ilkesi doğrultusunda hareket ederek idin istekleri ile dış dünyanın koşulları arasında denge kurmaya çalışmaktadır. Bireyin çevresine uyum sağlamasında ve dürtülerini kontrol etmesinde önemli bir işleve sahip olan ego, sağlıklı kişilik gelişiminin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Süper ego ise toplumun ahlaki değerlerini, normlarını ve kurallarını temsil eden kişilik bileşenidir. Bireyin doğru ve yanlış ayırt etmesine yardımcı olan süper ego, vicdan ve ideal benlik işlevleri aracılığıyla davranışları denetlemektedir. Freud'a göre psikolojik uyum ve sağlıklı kişilik gelişimi, id, ego ve süper ego arasındaki dengenin korunmasına bağlıdır. Bu üç yapı arasındaki etkileşim ve çatışmalar bireyin kişilik gelişiminin, duygu durumunun ve davranış örüntülerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Freud, 1961; Burger, 2006; Cüceloğlu, 2016; Schultz ve Schultz, 2017).

Freud, insan zihninin işleyişini açıklamak amacıyla ilk olarak topografik modeli geliştirmiştir. Bu modele göre zihinsel yapı; bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı olmak üzere üç düzeyden oluşmaktadır. Bilinç, bireyin farkında olduğu düşünce ve yaşantıları içerirken; bilinç öncesi, gerekli koşullar oluştuğunda hatırlanabilen bilgi ve anıları kapsamaktadır. Bilinçdışı ise bastırılmış dürtüler, arzular, çatışmalar ve bireyin farkında olmadığı psikolojik süreçlerden oluşmaktadır. Freud daha sonra zihinsel süreçleri daha kapsamlı açıklayabilmek amacıyla yapısal modeli geliştirmiştir. Bu modele göre kişilik; içgüdüsel dürtüleri temsil eden id, gerçeklik ilkesi doğrultusunda çalışan ego ve ahlaki değerleri temsil eden süper egodan oluşmaktadır. Freud'a göre bireyin davranışları, bu üç yapı arasındaki etkileşim ve çatışmalar sonucunda şekillenmektedir (Freud, 1961; Burger, 2006; Cüceloğlu, 2016; Schultz ve Schultz, 2017).

Freud, kişilik gelişimini psikoseksüel gelişim kuramı çerçevesinde açıklamış ve bireyin kişiliğinin yaşamın ilk yıllarında şekillendiğini ileri sürmüştür. Kurama göre gelişim; oral, anal, fallik, latent ve genital olmak üzere beş temel evrede gerçekleşmektedir. Her gelişim döneminde bireyin belirli ihtiyaçları ve çatışmaları ön plana çıkmakta, bu ihtiyaçların uygun biçimde karşılanması sağlıklı kişilik gelişimi açısından önem taşımaktadır. Freud, bireyin herhangi bir gelişim evresinde yaşadığı aşırı doyum ya da engellenmenin, ilerleyen dönemlerde çeşitli kişilik özelliklerinin ve

davranış örüntülerinin ortaya çıkmasına neden olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle çocukluk dönemindeki yaşantılar, bireyin yetişkinlikteki kişilik yapısının ve davranışlarının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir (Freud, 1953; Hall vd., 1998; Feist vd., 2018).

Oral dönemde bebeğin temel haz kaynağı ağız bölgesidir ve emme, yutma gibi davranışlar aracılığıyla doyum sağlanmaktadır. Freud, bu dönemde yaşanan aşırı doyum ya da yoksunlukların ilerleyen yaşlarda bağımlılık eğilimleri, aşırı yeme veya sigara kullanımı gibi davranışlarla ilişkili olabileceğini ileri sürmüştür. Anal dönemde ise tuvalet eğitimi ön plana çıkmakta ve çocuğun öz denetim geliştirmesi beklenmektedir. Freud'a göre ebeveynlerin bu süreçteki tutumları, bireyin ileriki yaşamında düzenlilik, titizlik, sorumluluk veya aşırı inatçılık gibi kişilik özelliklerinin gelişiminde etkili olabilmektedir. Fallik dönemde çocuk, ebeveynleriyle olan ilişkileri aracılığıyla cinsel kimlik gelişimine yönelik önemli deneyimler yaşamakta; bu dönemde Oidipus ve Elektra kompleksleri kuramın temel kavramları arasında yer almaktadır. Latent dönemde cinsel dürtülerin etkisi görece azalmakta, birey daha çok akademik etkinliklere, arkadaşlık ilişkilerine ve sosyal becerilerin gelişimine yönelmektedir. Genital dönemde ise bireyin cinsel olgunluğu, romantik ilişkileri ve toplumsal rolleri ön plana çıkmaktadır. Freud'a göre bu gelişim evrelerinde yaşanan deneyimler, bireyin yetişkinlik dönemindeki kişilik yapısının ve davranış örüntülerinin oluşumunda önemli rol oynamaktadır (Freud, 1953; Hall vd., 1998; Feist vd., 2018).

Sonuç olarak Freud'un kişilik kuramı, bireyin davranışlarının temelinde bilinçdışı süreçlerin ve çocukluk yaşantılarının yer aldığını savunmaktadır. Kuram, kişilik gelişimini biyolojik dürtüler, psikolojik çatışmalar ve toplumsal normlar arasındaki etkileşim çerçevesinde açıklamaktadır.

2.1.2.2. Analitik Psikoloji (Carl Gustav Jung)

Jung'un analitik psikoloji kuramı, kişiliği yalnızca biyolojik dürtüler ve bilinçdışı çatışmalar çerçevesinde açıklayan Freud yaklaşımından farklılaşarak daha geniş ve bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. Jung, insan davranışlarının yalnızca geçmiş yaşantılar ve cinsel dürtüler tarafından belirlenmediğini, aynı zamanda bireyin geleceğe yönelik amaçları, anlam arayışı ve kendini gerçekleştirme isteği doğrultusunda şekillendiğini savunmaktadır. Bu yönüyle Jung, kişilik kuramlarına teleolojik yani geleceğe dönük hedefleri merkeze alan bir boyut kazandırmıştır (Kusan, 2024).

Jung'a göre kişilik üç temel yapıdan oluşmaktadır: bilinç (ego), kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı. Bilinç, bireyin farkında olduğu düşünce, duygu ve deneyimlerden

oluşmaktadır. Günlük yaşamda bireyin çevresiyle kurduğu ilişkiler ve bilinçli davranışları ego aracılığıyla düzenlenmektedir (Cüceloğlu, 2016).

Kişisel bilinçdışı ise bireyin yaşamı boyunca deneyimlediği ancak zamanla unuttuğu ya da bilinç düzeyinden uzaklaştırdığı duygu, düşünce ve yaşantıları içermektedir. Bastırılmış istekler, korkular, içsel çatışmalar ve travmatik deneyimler kişisel bilinçdışında yer almakta olup, bu içeriklerin rüyalar ve semboller aracılığıyla ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir. Jung, bireyin bilinçaltı süreçlerinin kişilik yapısının oluşumunda önemli rol oynadığını belirtmiştir (Zel, 2011).

Jung'un kuramında en dikkat çekici kavramlardan biri kolektif bilinçdışıdır. Kolektif bilinçdışı, bireysel yaşantılardan bağımsız olarak insanlığın ortak deneyimlerinden oluşan evrensel psikolojik mirası ifade etmektedir. Jung'a göre insanlar doğuştan belirli ortak psikolojik eğilimlerle dünyaya gelmektedir. Bu yapı içerisinde arketip adı verilen evrensel imgeler yer almaktadır. Anne, kahraman, bilge kişi ve gölge gibi arketipler insanlığın ortak kültürel birikimini temsil etmektedir. Kolektif bilinçdışı; kültürel normlar, mitler, gelenekler, inançlar ve tarihsel deneyimlerin sembolik yansımalarını içermektedir (Zel, 2011).

Jung, insan davranışlarını yalnızca cinsel dürtülerle açıklamanın yetersiz olduğunu savunmuş ve bireyin yaşamındaki anlam arayışına dikkat çekmiştir. Ona göre birey yaşamı boyunca kendini tanıma, geliştirme ve içsel bütünlüğe ulaşma çabası içerisinde. Bu süreç "bireyleşme" kavramı ile açıklanmaktadır. Bireyleşme, bireyin bilinçli ve bilinçdışı yönlerini dengeleyerek gerçek benliğine ulaşması sürecidir. Jung'a göre psikolojik sağlık, bireyin kendi iç dünyasını tanıması ve kişiliğinin farklı yönleri arasında uyum sağlayabilmesiyle mümkündür (Kusan, 2024).

Sonuç olarak Jung'un analitik psikoloji yaklaşımı, kişiliği yalnızca dürtüsel süreçlerle değil; bilinç, bilinçdışı, kültürel miras, semboller ve bireyin yaşam amaçları doğrultusunda ele alan kapsamlı bir kuram niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşım, kişilik kuramlarının gelişiminde önemli bir yere sahip olmuş ve modern psikolojiye farklı bir perspektif kazandırmıştır.

2.1.2.3. Bireysel Psikoloji (Alfred Adler)

Adler'in bireysel psikoloji kuramı, insan davranışlarının temelinde üstünlük çabası ve eksiklik duygularını telafi etme isteğinin bulunduğunu savunmaktadır. Adler'e göre her birey yaşamının belirli dönemlerinde yetersizlik ve eksiklik duyguları yaşamakta, bu duygular ise kişiyi gelişmeye, güçlenmeye ve kendini gerçekleştirmeye yönlendirmektedir. Bu nedenle insan davranışlarının temel motivasyon kaynaklarından

biri üstünlük arayışı olarak değerlendirilmektedir. Adler, Freud'dan farklı olarak insan davranışlarını yalnızca bilinçdışı dürtülerle açıklamamış, bireyin bilinçli amaçları, yaşam hedefleri ve geleceğe yönelik beklentileri doğrultusunda hareket ettiğini ileri sürmüştür. Kurama göre birey, yaşamına anlam kazandıran hedefler doğrultusunda davranışlarını şekillendirmekte ve sosyal çevresiyle kurduğu ilişkiler aracılığıyla kişiliğini geliştirmektedir. Adler ayrıca bireyin topluma uyum sağlayabilmesi ve psikolojik açıdan sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için sosyal ilgi duygusunun önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda üstünlük çabası, yaşam tarzı ve sosyal ilgi kavramları Adler'in kişilik kuramının temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Adler, 1956; Burger, 2006; Feist vd., 2018; Schultz ve Schultz, 2017).

Adler'e göre bireyler yaşamlarının belirli dönemlerinde eksiklik ve yetersizlik duyguları yaşayabilmektedir. Bu duygular fiziksel, sosyal veya psikolojik nedenlerden kaynaklanabilmektedir. İnsanlar sahip oldukları eksiklikleri telafi etmeye çalışırken üstünlük çabası geliştirmektedir (Adler, 1956). Ancak üstünlük arzusunun aşırı engellenmesi durumunda aşağılık duygusu ya da aşağılık kompleksi ortaya çıkabilmektedir. Adler, bireyin bu duygularla baş edebilmek için çeşitli telafi davranışları geliştirdiğini ifade etmektedir.

Adler, üstünlük çabasını etkileyen faktörleri sosyal ve bedensel olmak üzere iki temel başlık altında değerlendirmiştir. Sosyal faktörler arasında bireyin kendisini toplum içerisinde yetersiz hissetmesine neden olan düşük eğitim düzeyi, ekonomik yetersizlikler, dışlanma duygusu veya azınlık algısı gibi durumlar yer almaktadır. Bedensel faktörler ise fiziksel engeller, organ eksiklikleri, kısa boy, güçsüzlük veya sağlık sorunları gibi bireyin kendisini eksik hissetmesine neden olan durumları kapsamaktadır (Zel, 2011). Adler'e göre bireyler bu eksiklikleri aşmak amacıyla üstünlük çabası içerisine girmektedir.

Kuramda aile yapısı ve ebeveyn tutumları kişilik gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Adler, çocukluk döneminde ebeveynlerin çocuklara karşı sergilediği tutumların bireyin kişilik yapısını doğrudan etkilediğini savunmaktadır. Şımarık, aşırı koruyucu, ilgisiz veya ihmalkâr ebeveyn tutumlarının bireyin psikolojik gelişimi üzerinde olumsuz etkiler oluşturabileceği belirtilmektedir. Özellikle aşırı ilgi gören çocukların problem çözme becerilerinde yetersizlik yaşayabileceği ve ilerleyen yaşlarda aşağılık kompleksi geliştirebileceği ifade edilmektedir. İlgisiz ve sevgisiz aile ortamında büyüyen bireylerin ise sosyal ilişkilerde zorlanabildiği, güvensiz, şüpheli ve iletişim problemi yaşayan bireyler hâline gelebildiği belirtilmektedir (Acarkan, 2016).

Adler'in kuramında doğum sırası da kişilik gelişimini etkileyen önemli değişkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Adler'e göre ilk çocuklar, ailede ikinci çocuğun doğmasıyla birlikte ilgiyi kaybetme korkusu yaşayabilmekte ve bu durum rekabet duygusunu artırabilmektedir. İlk çocuklarda sorumluluk duygusu ve başarı isteği daha belirgin olabilmektedir. Ortanca çocukların ise aile içerisindeki rekabet ortamı nedeniyle daha mücadeleci, uyumlu ve başarı odaklı bireyler olabileceği ifade edilmektedir. En küçük çocukların ise aile tarafından aşırı korunma ve destek görmesi nedeniyle bağımlı davranışlar geliştirebileceği ve aşağılık duygusuna daha yatkın olabileceği belirtilmektedir (Burger, 2006; Acarkan, 2016).

Sonuç olarak Adler'in bireysel psikoloji kuramı, insan davranışlarının merkezine üstünlük çabasını, sosyal çevreyi ve bireyin yaşam amaçlarını yerleştirmektedir. Kuram, bireyin kişilik gelişiminde aile yapısı, ebeveyn tutumları, sosyal çevre ve doğum sırası gibi çevresel faktörlerin önemli rol oynadığını vurgulamaktadır.

2.1.2.4. Transaksiyonel Analiz (Eric Berne)

Berne tarafından geliştirilen Transaksiyonel Analiz Kuramı, kişiliği bireyler arası iletişim süreçleri üzerinden açıklayan psikolojik yaklaşımlardan biridir. Berne'e göre bireyin davranışları ve kişilerarası ilişkileri, sahip olduğu ego durumları doğrultusunda şekillenmektedir. Kuram, bireylerin iletişim sırasında farklı psikolojik roller üstlendiğini ve bu roller aracılığıyla çevreleriyle etkileşim kurduklarını savunmaktadır. Bu yaklaşım, özellikle günlük yaşamda yaşanan iletişim çatışmalarını, kişilerarası ilişkileri ve tekrar eden davranış örüntülerini açıklamada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Berne'e göre kişilik üç temel ego durumundan oluşmaktadır: Ebeveyn, Yetişkin ve Çocuk ego durumları. Bu ego durumları bireyin yaşadığı deneyimler doğrultusunda gelişmekte ve iletişim süreçlerinde aktif olarak kullanılmaktadır (Eren, 2000).

Ebeveyn ego durumu, bireyin çocukluk döneminde ebeveynlerinden, öğretmenlerinden veya otorite figürlerinden öğrendiği davranış, düşünce ve tutumları içermektedir. Bu ego durumunda birey daha otoriter, koruyucu, eleştirel veya yönlendirici davranışlar sergileyebilmektedir. Ebeveyn ego durumu bireyin toplumsal kuralları, değer yargıları ve disiplin anlayışını yansıtmaktadır.

Yetişkin ego durumu ise mantıklı, gerçekçi ve objektif düşünme biçimini temsil etmektedir. Bu ego durumunda birey olayları duygulardan bağımsız şekilde değerlendirmekte, mantıksal analiz yaparak karar vermektedir. Berne'e göre sağlıklı

iletişim süreçlerinde yetişkin ego durumunun etkin kullanımı büyük önem taşıtmaktadır. Çünkü birey bu durumda daha kontrollü, dengeli ve çözüm odaklı davranabilmektedir.

ocuk ego durumu ise bireyin çocukluk dönemine ait duygu, düşünce ve davranışlarını içermektedir. Bu ego durumunda birey zaman zaman duygusal, asi, itaatkr, spontane veya içgüdüsel davranışlar gösterebilmektedir. ocuk ego durumu bireyin eğlence, heyecan, korku, öfke ve mutluluk gibi duygusal tepkilerini yansıtılmaktadır.

Berne’e göre bireyler günlük yaşamda çevreleriyle iletişim kurarken bu üç ego durumu arasında geçiş yapmaktadır. Kişilerarası ilişkilerde yaşanan birçok çatışma, bireylerin farklı ego durumlarından iletişim kurmalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle tekrar eden iletişim problemleri ve psikolojik “oyunlar”, ego durumları arasındaki uyumsuz etkileşimlerle açıklanmaktadır. Bu yönüyle Transaksiyonel Analiz Kuramı, bireylerin iletişim biçimlerini anlamada ve kişilerarası ilişkileri değerlendirmede işlevsel bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Eren, 2000).

2.1.2.5. Biyolojik Temelli Yaklaşım (Hans J. Eysenck)

Eysenck’in kişilik kuramı, kişilik özelliklerinin temelinde biyolojik ve genetik faktörlerin bulunduğunu savunan biyolojik yaklaşımlardan biridir. Eysenck’e göre bireyler arasındaki kişilik farklılıkları büyük ölçüde merkezi sinir sistemi işleyişi, kalıtsal özellikler ve biyolojik süreçlerle ilişkilidir. Bu kuramda kişilik yalnızca çevresel yaşantılarla açıklanamamakta, bireyin doğuştan getirdiği biyolojik özelliklerin davranışlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Eysenck, kişiliği dışadönüklük–içedönüklük, nörotiklik–duygusal denge ve psikotiklik olmak üzere üç temel boyut üzerinden açıklamıştır. Bu boyutların bireylerin çevreleriyle kurdukları ilişkileri, duygusal tepkilerini ve davranış örüntülerini şekillendirdiği belirtilmektedir. Kurama göre kişilik özelliklerinin önemli bir kısmı kalıtsal temellere dayanmakta ve bireyin biyolojik yapısıyla yakından ilişki göstermektedir (Eysenck ve Eysenck, 1985; Burger, 2006; Feist vd., 2018; Schultz ve Schultz, 2017).

Eysenck, kişiliği hiyerarşik bir yapı içerisinde ele almıştır. Bu hiyerarşik yapı en alt düzeyde refleksler ve öğrenilmiş tepkilerden başlamaktadır. Zamanla benzer tepkilerin tekrar etmesi alışkanlıkları oluşturmakta, alışkanlıkların birleşimi kişilik özelliklerini meydana getirmekte, özelliklerin birleşmesi ise kişilik tiplerini oluşturmaktadır (Zel, 2011; İnanç ve Yerlikaya, 2011). Bu nedenle Eysenck’e göre kişilik, birbirleriyle ilişkili davranış örüntülerinin sistematik bir bütünüdür.

Kuramın merkezinde yer alan en önemli kavramlardan biri “süper boyutlar”dır. Eysenck, kişiliği üç temel üst boyut çerçevesinde açıklamıştır: dışadönüklük–içedönüklük, nevrotiklik ve psikotiklik (Eysenck, 1981). Bu boyutlar bireyin davranışlarını, duygusal tepkilerini ve sosyal ilişkilerini açıklamada temel kişilik özellikleri olarak değerlendirilmektedir.

Dışadönüklük–içedönüklük boyutu, bireyin sosyal çevreyle kurduğu ilişki biçimini ifade etmektedir. Dışadönük bireyler sosyal, hareketli, konuşkan, girişken ve insanlarla iletişim kurmaktan hoşlanan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu bireylerin yüksek düzeyde uyarılma ihtiyacı nedeniyle kalabalık ve hareketli ortamlara yöneldikleri ifade edilmektedir. İçedönük bireyler ise daha sakin, sessiz, kontrollü ve yalnız kalmayı tercih eden kişiler olarak değerlendirilmektedir. Eysenck’e göre içedönük bireylerin kortikal uyarılmışlık düzeyleri daha yüksek olduğu için düşük uyarınlı ve sakin ortamları tercih ettikleri belirtilmektedir (Acarkan, 2016).

Nevrotiklik boyutu, bireyin duygusal denge düzeyi ile ilişkilidir. Nevrotiklik düzeyi yüksek bireylerin kaygılı, hassas, duygusal açıdan dengesiz ve stres karşısında daha kırılgan olduğu ifade edilmektedir. Bu bireyler olaylara karşı daha yoğun duygusal tepkiler verebilmekte ve ruh hâli değişimleri yaşayabilmektedir. Nevrotiklik düzeyi düşük bireyler ise daha sakin, kontrollü ve duygusal açıdan dengeli bireyler olarak değerlendirilmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2011).

Psikotiklik boyutu ise bireyin saldırganlık, empati eksikliği, soğukluk ve toplumsal normlara karşı duyarsızlık düzeyi ile ilişkilendirilmektedir. Psikotiklik düzeyi yüksek bireylerin daha bencil, saldırgan, kural tanımayan ve sosyal ilişkilerde daha sert davranışlar sergileyebileceği ifade edilmektedir. Buna karşın psikotiklik düzeyi düşük bireylerin daha uyumlu, empatik ve toplumsal değerlere duyarlı bireyler oldukları belirtilmektedir (Acarkan, 2016).

Sonuç olarak Eysenck’in kişilik kuramı, kişilik özelliklerini biyolojik ve genetik süreçler doğrultusunda açıklayan önemli kuramlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Kuram, bireylerin davranış örüntülerinin merkezi sinir sistemi yapısı ve biyolojik farklılıklarla ilişkili olduğunu savunmakta ve kişiliği dışadönüklük, nevrotiklik ve psikotiklik olmak üzere üç temel süper boyut üzerinden açıklamaktadır.

2.1.2.6. Sosyo-Kültürel Vurgulu Yeni-Psikanalitik Yaklaşım (Karen Horney)

Karen Horney’nin kişilik kuramı, psikanalitik yaklaşımın temel varsayımlarını eleştiren ve kişilik gelişiminde sosyal ile kültürel faktörlerin önemini vurgulayan kuramlardan biridir. Horney, Freud’un kişiliği büyük ölçüde biyolojik dürtüler ve

cinsellik üzerinden açıklayan yaklaşımının yetersiz olduğunu savunmuş, bireyin kişilik gelişiminde çocukluk yaşantıları, aile ilişkileri ve toplumsal çevrenin belirleyici rol oynadığını ileri sürmüştür (İnanç ve Yerlikaya, 2011; Bilim, 2018).

Horney'e göre bireyin yaşamındaki temel psikolojik sorunlardan biri "temel kaygı"dır. Temel kaygı, bireyin çocukluk döneminde sevgi, güven ve aidiyet ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması sonucunda ortaya çıkan güvensizlik ve yalnızlık hissini ifade etmektedir. Özellikle ebeveynlerin aşırı baskıcı, ilgisiz, tutarsız veya sevgiden uzak tutumları çocukta kaygı ve korku duygularının gelişmesine neden olabilmektedir. Bu durum bireyin ilerleyen yaşamında kişilik yapısını ve kişilerarası ilişkilerini etkileyebilmektedir (Bilim, 2018).

Horney, bireylerin temel kaygıyla baş edebilmek amacıyla üç temel uyum stratejisi geliştirdiğini ifade etmektedir. Bu stratejiler; insanlara yönelme, insanlardan uzaklaşma ve insanlara karşı gelme biçiminde açıklanmaktadır (Eroğlu, 1998; Zel, 2011).

İnsanlara yönelme stratejisinde birey, çevresindeki kişilerden sevgi, onay ve kabul görme ihtiyacı içerisinde. Bu yönelimi benimseyen bireyler daha uyumlu, dışadönük, sevgi ve bağımlı davranışlar sergileyebilmektedir. Başkalarıyla yakın ilişkiler kurma isteği ön plandadır ve birey çatışmalardan kaçınma eğilimi göstermektedir.

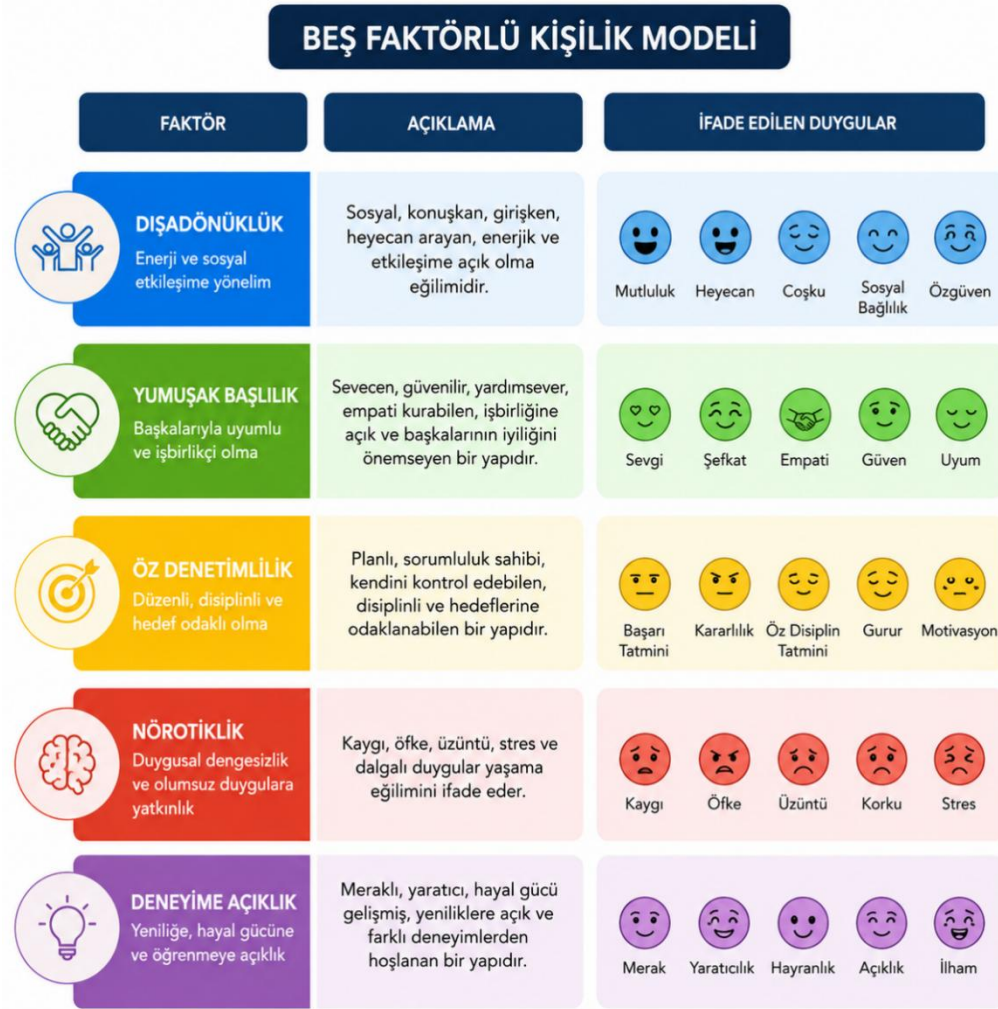
İnsanlardan uzaklaşma stratejisinde ise birey, diğer insanlarla arasına mesafe koyarak kendisini korumaya çalışmaktadır. Bu bireyler daha içedönük, bağımsız, soğuk ve mesafeli davranışlar sergileyebilmektedir. Horney'e göre bu yönelimde birey, başkalarına güvenmek yerine kendi kendine yetmeye çalışmakta ve duygusal ilişkilerden kaçınabilmektedir.

İnsanlara karşı gelme stratejisinde ise birey yaşamı bir mücadele alanı olarak görmekte ve çevresindeki insanlara karşı üstünlük kurma eğilimi göstermektedir. Bu yönelime sahip bireyler daha saldırgan, öfkeli, rekabetçi ve baskın davranışlar sergileyebilmektedir. Güçlü olma isteği ve kontrol ihtiyacı ön plandadır. Horney, bu stratejinin yoğun kaygı ve güvensizlik hissine karşı geliştirilen savunmacı bir yaklaşım olduğunu ifade etmektedir (Zel, 2011).

Sonuç olarak Horney'nin kişilik kuramı, bireyin kişilik gelişiminde sosyal çevreyi, aile ilişkilerini ve kaygı süreçlerini merkeze alan önemli yaklaşımlardan biridir. Kuram, bireyin çocukluk döneminde yaşadığı ilişkilerin ve toplumsal deneyimlerin kişilik yapısı üzerinde belirleyici etkiler oluşturduğunu vurgulamaktadır.

2.1.3. Beş Faktör Kişilik Modeli

Beş Faktör Kişilik Modeli, bireyler arasındaki kişilik farklılıklarını sistematik biçimde açıklamayı amaçlayan kapsamlı bir kişilik kuramıdır (Çetin vd., 2015). Costa ve McCrae tarafından 1985 yılında geliştirilen bu model, kişiliğin evrensel olarak kabul gören beş temel boyut üzerine inşa edilmiştir (Demirci vd., 2007). Bu boyutlar; dışadönüklük (extraversion), uyumluluk (agreeableness), sorumluluk (conscientiousness), duygusal dengesizlik / nörotizm (neuroticism) ve deneyime açıklık (openness to experience) olarak tanımlanmaktadır. Her bir boyut, bireyin davranış, duygu ve düşünce örüntülerine yön veren geniş bir kişilik yelpazesini temsil eder. Aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Beş faktör kişilik modeli

2.1.3.1. Dışadönüklük

Dışadönüklük, bireylerin sosyal ilişkiler kurma, iletişimde bulunma ve enerjik olma eğilimlerini ifade eder (Aslan ve Yalçın, 2013). Dışa dönük bireyler genellikle aktif, girişken, konuşkan, cesur ve iyimserdir (McShane ve Von Glinow, 2005). McCrae ve Costa (1992), dışadönüklüğü “girişkenlik”, “aktiflik”, “iyimserlik” ve “sıcakkanlılık” gibi niteliklerle tanımlamıştır (Tekin, 2012).

İçe dönük bireyler ise genellikle sessiz, sakin ve yalnız kalmayı tercih ederler; ancak bu durum depresif veya çekingen oldukları anlamına gelmez (Çivitçi ve Arıcıoğlu, 2012). Dışa dönük bireylerin sosyal çevrelerinde daha aktif rol aldıkları ve stresli durumlarda daha iyimser bir bakış açısı sergiledikleri görülmektedir (Wayne vd., 2004).

2.1.3.2. Uyumluluk (Yumuşak Başlılık)

Uyumluluk, bireyler arası ilişkilerde iş birliği, empati ve toplumsal uyum düzeyini tanımlar. Uyumlu bireyler güvenilir, alçakgönüllü, hoşgörülü ve yardımseverdir (Robbins ve Judge, 2012). Bu kişiler, grup ortamlarında uyumlu davranışlar sergileyerek sosyal ilişkilerin sürdürülmesine katkıda bulunurlar (Tanrıverdi, 2012).

Uyumluluk düzeyi yüksek bireyler çatışmalardan kaçınma, uzlaşmacı davranma ve çözüm odaklı yaklaşım geliştirme eğilimindedir (Reyhanlıoğlu, 2015). İş yaşamında işbirliği ve empati odaklı bu özellikleri, onları takım çalışması gerektiren pozisyonlarda avantajlı kılar (Çınar, 2011; Somer vd., 2002). Öte yandan, düşük uyumluluk puanına sahip bireyler daha rekabetçi, soğuk ve yardımseverlikten uzak bir profil sergileyebilirler (Kırcaburun, 2017).

Dolayısıyla, uyumluluk boyutunun orta düzeyde dengelenmesi, bireyin hem kişisel gelişimi hem de sosyal etkileşimlerinde sağlıklı bir denge kurmasını sağlar (Sır, 2016).

2.1.3.3. Sorumluluk

Sorumluluk, bireylerin görev bilinciyle hareket etmesi, planlı çalışma alışkanlığı geliştirmesi ve hedeflerine bağlılık göstermesiyle ilişkilidir (Sayar ve Dinç, 2008). Bu özelliği yüksek bireyler disiplinli, kararlı, düzenli ve hedef odaklıdır (Tozkoparan, 2013).

Sorumluluk düzeyi yüksek bireyler iş ortamında güvenilir bulunurlar; ancak aşırı sorumluluk duygusu zaman zaman mükemmeliyetçilik veya işkoliklik davranışlarına da

yol açabilir (Bitlisli vd., 2013). Buna karşın düşük sorumluluk düzeyine sahip bireyler ihmalkâr ve düzensiz bir yaşam tarzı sergileyebilirler (İnanç ve Yerlikaya, 2011).

İş yaşamında sorumluluk, bireyin görevleri zamanında ve etkin biçimde yerine getirmesini sağlayarak örgütsel verimliliğe katkıda bulunur (Arpacı, 2015). Bu nedenle, işe alım süreçlerinde adayların sorumluluk bilinci ve özdisiplini önemli bir değerlendirme kriteri olarak kabul edilir.

2.1.3.4. Nörotizm (Duygusal Dengesizlik)

Nörotizm, bireylerin duygusal istikrarsızlık, kaygı, öfke ve stres gibi olumsuz duyguları deneyimleme eğilimidir (Tozkoparan, 2013). Nevrotik bireyler olaylara aşırı tepki gösterebilir, stresle baş etmede zorlanabilir ve özgüven eksikliği yaşayabilirler (Aliyev, 2008; Robbins ve Judge, 2012).

Buna karşılık, düşük nörotizm (duygusal denge) düzeyine sahip bireyler daha sakin, kararlı ve stresle başa çıkma becerileri gelişmiş kişilerdir (Chamorro-Premuzic, 2011). Duygusal denge, bireyin baskı altında dahi uyum sağlama ve kısa sürede toparlanma kapasitesini ifade eder (Kirwan, 2012).

Duygusal yönetim becerileri, özellikle iş yaşamında bireyin verimliliğini ve ilişkilerinin kalitesini belirleyen önemli bir unsurdur. Stresle başa çıkabilen bireyler daha sürdürülebilir bir performans sergilerken, duygusal dengesizlik düzeyi yüksek bireylerde tükenmişlik riski artmaktadır (Bilgin, 2017).

2.1.3.5. Deneyime Açıklık

Deneyime açıklık, bireyin yeni fikirlere, değişime ve öğrenmeye karşı açık olma eğilimini yansıtır (Zhang, 2003). Bu özellik, bireyin güçlü bir hayal gücüne sahip olmasını, yenilikçi düşünceleri benimsemesini ve geleneksel kalıpları sorgulamasını içerir (Dede, 2009).

Deneyime açık bireyler, öğrenme ve değişim süreçlerine uyum sağlar, yeni durumlarda yaratıcı çözümler geliştirebilir (Basım, 2009). Buna karşılık, düşük açıklık düzeyine sahip bireyler genellikle rutinleri tercih eder, değişime karşı direnç gösterir ve yeniliklerden kaçınırlar (Tanrıverdi, 2012).

İş yaşamında deneyime açıklık, bireyin yeniliklere uyum sağlama kapasitesini artırır ve kişisel gelişimi destekler. Bu yönüyle, özellikle değişim ve dönüşüm süreçlerinde açık fikirli bireylerin örgütlere değer kattığı vurgulanmaktadır.

2.1.4. Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri

Bireylerin davranış örüntülerini anlamada kişilik özellikleri temel belirleyicilerden biridir (Satici vd., 2019). Kişilik; kalıtsal eğilimlerin, aile dinamiklerinin ve sosyo-kültürel çevrenin etkileşimiyle biçimlenen, doğuştan getirilen ve sonradan edinilen niteliklerin bileşimidir (Uçkun vd., 2018). Son yıllarda literatürde “karanlık kişilik” başlığı altında, kişiliğin uyumsuz/olumsuz yönlerine ve patolojiyle sınır komşuluğuna odaklanan çalışmalar belirgin biçimde artmıştır. Güç, statü ve kişisel hırsların diğer değerlerin önüne geçtiği durumlarda karanlık kişilik eğilimlerinin görünür olma olasılığı yükselir (Güllü ve Yıldız, 2019).

Paulhus ve Williams (2002) tarafından ortaya konulan Karanlık Üçlü (Dark Triad) yaklaşımı, kişiliğin sosyal açıdan istenmeyen özelliklerini narsisizm, makyavelizm ve psikopati olmak üzere üç temel boyut altında incelemektedir. Bu yaklaşım, bireylerin kişilerarası ilişkilerde sergiledikleri manipülatif, benmerkezci ve empati yoksunu davranış örüntülerini açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Narsisizm; üstünlük duygusu, beğenilme ihtiyacı ve kendine hayranlık ile karakterize edilirken, makyavelizm bireyin amaçlarına ulaşmak için başkalarını stratejik biçimde yönlendirme ve manipüle etme eğilimini ifade etmektedir. Psikopati ise düşük empati, dürtüsellik, vicdan eksikliği ve antisosyal davranış eğilimleriyle ilişkilendirilmektedir. Karanlık Üçlü yaklaşımı, bu üç özelliği bütüncül bir çerçevede ele alarak bireylerin sosyal ilişkilerdeki davranış örüntülerini açıklamada önemli bir kuramsal temel sunmaktadır (Başgöze, 2023; Paulhus ve Williams, 2002; Jones ve Paulhus, 2014; Furnham vd., 2013; Mengüloğlu, 2020).

Üç yapının ortak paydasında hoşgörüsüzlük, aldatma, saldırganlık ve istismar eğilimleri yer alırken (Fox ve Rooney, 2015; Barlett, 2016), her birinin ayırt edici örüntüleri ve sonuçları farklılaşır. Örgütsel ve kişilik psikolojisi yazınındaki geniş ilgiye karşın, benzerlik-farklılık tartışmaları güncelliğini korumaktadır (Akar, 2019; Sabouri vd., 2016). Aşağıda her bir alt boyut özetlenmektedir.

2.1.4.1. Narsisizm

Narsisizm kavramı, kökenini Yunan mitolojisindeki Narkissos öyküsünden almakta olup zamanla psikoloji literatüründe önemli bir kişilik özelliği ve klinik yapı olarak ele alınmıştır. Kavram ilk olarak Ellis (1898) tarafından psikolojik bağlamda kullanılmış, daha sonra Freud (1957) tarafından psikanalitik kuram içerisinde sistematik biçimde açıklanmıştır. Freud, narsisizmi bireyin libidinal enerjisini kendi benliğine yöneltmesi olarak tanımlamış ve birincil narsisizm ile ikincil narsisizm ayrımını

yapmıştır. Daha sonraki kuramcılar narsisizmi farklı açılardan ele almışlardır. Horney (1967), narsisistik bireylerin kendilerine ilişkin abartılı ve idealize edilmiş bir benlik algısı geliştirdiklerini ileri sürerken, Kohut (1971) narsisizmin gelişiminde çocukluk dönemindeki aynalama ve idealizasyon deneyimlerinin önemini vurgulamıştır. Kernberg (1975) ise normal ve patolojik narsisizm ayrımına odaklanarak narsisistik kişilik özelliklerinin sağlıklı benlik saygısından kişilik bozukluğu düzeyine kadar uzanan bir süreklilik içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Günümüzde narsisizm, kendine yönelik aşırı hayranlık, üstünlük duygusu, beğenilme ihtiyacı ve empati eksikliği gibi özelliklerle ilişkilendirilen çok boyutlu bir kişilik özelliği olarak ele alınmaktadır (Freud, 1957; Horney, 1967; Kohut, 1971; Kernberg, 1975; Yücesan, 2016).

Çağdaş tanımlarda narsisizm; aşırı benmerkezilik, üstünlük ve eşsizlik inancı, hak iddia etme, empati eksikliği, beğenilme ve dikkat arayışı gibi özelliklerle betimlenir (Toplu-Yaşlıoğlu ve Atılgan, 2018; Karaaslan ve Gizir, 2021). Eleştiriye aşırı duyarlılık ve tehdit algısı da tipiktir (Aydın ve Akgün, 2014). Literatür, narsisizmin iki ana biçimine işaret eder: büyüklenmeci/açık (yüksek özgüven, dışadönüklük, gösteriş) ve savunmasız/gizli (kırılgan özgüven, depresif duygulanım, düşmanlık) narsisizm (Çetinbinici, 2022). Ackerman vd. (2011) ölçek düzeyinde üç boyut önermiştir: Liderlik-Otorite, Grandiyöz Gösterişçilik ve Hak İddiası/Sömürücülük. Özellikle Liderlik-Otorite boyutunun sosyal yetkinlik ve hedefte sebat gibi daha uyumlu çıktılarla pozitif ilişki gösterebildiği, antisosyal ve nevrotik örüntülerle ise sistematik olarak örtüşmeyebildiği bildirilmektedir.

2.1.4.2. Makyavelizm

Makyavelizm, adını Niccolò Machiavelli'nin siyasal iktidarın elde edilmesi ve sürdürülmesine ilişkin görüşlerini ortaya koyduğu *Prens* adlı eserinden almaktadır. Kişilik psikolojisinde makyavelizm, bireyin kendi amaçlarına ulaşmak için başkalarını manipüle etmeye, kişilerarası ilişkileri araçsallaştırmaya ve stratejik davranışlar sergilemeye yönelik eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Christie ve Geis (1970), makyavelizmi gündelik kişilerarası ilişkiler bağlamında inceleyerek bu özelliğin başkalarını etkileme, yönlendirme ve kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanma eğilimiyle ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Daha sonraki çalışmalarda Paulhus ve Williams (2002), makyavelizmi narsisizm ve psikopati ile birlikte Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinden biri olarak ele almış ve bu özelliğin düşük empati, yüksek düzeyde stratejik düşünme ve manipülatif davranışlarla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu

bağlamda makyavelizm, bireylerin sosyal ilişkilerde pragmatik, hesapçı ve çıkar odaklı davranışlarını açıklayan önemli kişilik özelliklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Christie ve Geis, 1970; Paulhus ve Williams, 2002).

Makyavelist bireyler “amaca giden her yol mubahtır” anlayışıyla hareket etmeye, hazzı ertelleyerek stratejik plan yapmaya ve diğerlerini araçsallaştırmaya daha yatkındır (Toplu-Yaşlıoğlu ve Atılğan, 2018; Polatçı ve Yeloğlu, 2021). Manipülasyonu sosyal rekabetin doğal aracı olarak görür, insan doğasına ilişkin kuşkucu ve olumsuz inançları sıklıkla rasyonelleştirirler (Jones ve Paulhus, 2011; Bereczkei, 2017). Genetik yatkınlık, aile/sosyal çevre ve mücadeleci yaşam koşulları gibi etkenlerin bu eğilimleri besleyebileceği öne sürülmüştür (Saltoğlu, 2018). Gündelik düzeyde bu bireyler; ikiye bölünmüş/samimiyetsiz izlenim, soğuk etkileşim, çıkar odaklı yönlendirme ve duygusal mesafe gibi kalıplar sergileyebilir (Carter vd., 2014; Baughman vd., 2012; Akram vd., 2018). Ayırıcı tanı için süreklilik ve tekrar ölçütleri önemlidir (Özsoy ve Ardıç, 2017).

2.1.4.3. Psikopati

Psikopati kavramı, Pinel’in “mania sans délire” (deliryumsuz delilik) gözlemlerinden Cleckley’nin *Mask of Sanity* çalışmasına uzanan çizgide, kişilerarası, duygusal ve davranışsal boyutların bileşimi olarak ele alınır (Elmas, 2018). Karanlık Üçlü içinde en yıkıcı sonuçlarla ilişkilendirilen boyut olarak betimlenir; dürtüsellik, heyecan arayışı, düşük empati/kaygı, pişmanlık eksikliği ve antisosyal eğilimler temel niteliklerdir (Furnham vd., 2013; Paulhus ve Williams, 2002).

Değerlendirmede sıklıkla PCL-R (Hare) ve öz-bildirim ölçekleri (ör., LSRP, SRP) kullanılır. Psikopati iki ana faktörde modellenir: Faktör-1 (birincil) kişilerarası/duygusal soğukluk (bencillik, yüzeysel çekicilik, pişmanlık yokluğu), Faktör-2 (ikincil) ise antisosyal yaşam tarzı ve davranış örüntülerini yansıtır (Jakobwitz ve Egan, 2006). Yüksek psikopatik eğilimler, suç/şiddet ve kalıcı antisosyal davranış riskini artırır (Hare ve Neumann, 2009). Bununla birlikte literatür, “başarılı” ve “başarısız” psikopat ayrımının bazı bilişsel/duygusal farklılıklara işaret edebileceğini; düşük kaygı ve stres tepkisinin belirli performans bağlamlarında kısa vadeli işlevsel avantajlar sağlayabileceğini tartışır (Jonason ve Middleton, 2015). Psikopatik özellikler yalnızca adli popülasyonlarda değil, genel nüfusta subklinik düzeylerde de gözlenebilir; bu da örneklem önyargılarını aşan daha geniş bir kavrayış sunar (Jakobwitz ve Egan, 2006).

2.1.5. Sporcularda Kişilik Özellikleri

Sporcularda kişilik, branşın yapısal talepleri ve takım iklimiyle karşılıklı etkileşim içinde şekillenir. Takım sporlarında rekabet “biz duygusu”, sosyal etkileşim ve iletişim gerektirir; bu nedenle dışa dönüklük ve uyumluluk yüksek bulunma eğilimindedir. Bireysel sporlarda sorumluluk ve öz-disiplin ön plana çıkar (Allen vd., 2013). Futbolda, mevki sorumlulukları (ör. kaleci/defansın risk yönetimi, orta sahanın karar hızı, forvetin fırsatçılığı) kişilikle işlevsel eşleşmeler oluşturabilir. Araştırmalar, futbolcularda sorumluluk ve dışa dönüklüğün görece yüksek; nevrozmin ise öfke kontrolü güçlükleriyle ilişkili olabildiğini bildirmektedir (Mowlaie vd., (2011).

2.2. Saldırganlık Kavramı

Saldırganlık, başkasına fiziksel veya psikolojik zarar verme niyeti içeren davranıştır. Baron ve Richardson (1994) iki temel biçimi ayırır: düşmanca saldırganlık (öfke güdümlü, zarar verme amacı baskın) ve araçsal saldırganlık (oyunsal/stratejik üstünlük için araç). Spor değerlendirmelerinde ayrıca fiziksel-sözel ve doğrudan-dolaylı boyutları; ölçümlerde ise Buss-Perry Agresyon Ölçeği alt boyutları (fiziksel, sözel, öfke, düşmanlık) sıklıkla kullanılır (Buss ve Perry, 1992). Futbolda çoğu “sert müdahale”, oyuncu zihninde araçsal çerçevede rasyonelleştirilse de, duygusal uyarılma yükseldiğinde düşmanca motifler devreye girebilir.

Saldırganlık, insan davranışları içerisinde en karmaşık ve çok boyutlu yapılardan biri olarak değerlendirilmektedir. Literatürde saldırganlığa ilişkin ortak bir tanım bulunmamakla birlikte, çoğu araştırmacı bu davranış biçimini başka bireylere fiziksel, psikolojik ya da duygusal zarar verme niyeti taşıyan eylemler bütünü olarak ele almaktadır. Saldırganlığın ortaya çıkış nedenleri konusunda psikoloji, sosyoloji ve biyoloji gibi farklı disiplinler arasında çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar saldırganlığın biyolojik ve içgüdüsel bir yönü olduğunu savunurken, bazıları bunun öğrenilmiş sosyal bir davranış olduğunu ileri sürmektedir (Gültekin vd., 2000).

Saldırganlığın açıklanmasına yönelik yaklaşımlardan biri olan Engellenme-Saldırganlık Hipotezi, bireyin hedeflerine ulaşmasının engellenmesi durumunda öfke ve saldırganlık eğilimlerinin ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre bireyin ihtiyaçlarının karşılanamaması, amaçlarına ulaşmasının engellenmesi veya beklentilerinin gerçekleşmemesi psikolojik gerilim yaratmakta ve saldırgan davranışların ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Daha sonraki çalışmalar, engellenmenin her zaman saldırganlıkla sonuçlanmadığını, ancak saldırgan

davranışların ortaya çıkması için önemli bir risk faktörü oluşturduğunu göstermiştir. Günümüzde saldırganlık, bireysel özellikler, bilişsel süreçler, çevresel koşullar ve duygusal tepkilerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan çok boyutlu bir davranış olarak değerlendirilmektedir (Berkowitz, 1989; Anderson ve Bushman, 2002; Baron ve Richardson, 1994).

Arkonaç (1998), saldırganlığı daha çok kişiler arası zarar verme amacı taşıyan fiziksel veya sözel davranışlar şeklinde tanımlamaktadır. Köknel (1986) ve Tiryaki (2000) ise saldırganlığı yalnızca bireye yönelik fiziksel zarar verme olarak değil, aynı zamanda baskı kurma, kontrol altına alma, korkutma ve karşı tarafın işlevselliğini bozma amacı taşıyan davranış örüntüleri olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda saldırgan davranışlar bireyleri psikolojik olarak baskı altına alabilmekte ve mağdur bireylerde kaçınma ya da karşı saldırı davranışlarının gelişmesine neden olabilmektedir.

2.2.1. Saldırganlık Türleri

2.2.1.1. Atılğanlık

Atılğanlık kavramı çoğu zaman saldırganlık ile karıştırılmasına rağmen, temelde farklı özellikler taşımaktadır. Atılğan bireyler kendi düşünce ve ihtiyaçlarını açık biçimde ifade ederken karşı tarafın haklarını da gözetmektedirler. Bu yönüyle atılğanlık, bireyin kendisini savunabilme becerisi olarak değerlendirilmektedir (Tutkun vd., 2006).

Tiryaki'ye (1996) göre atılğanlık hem sözlü hem de sözsüz davranışlarla ortaya çıkabilen sosyal bir beceridir. Alberti ve Emmons (2017), saldırgan bireylerin başkalarının hak ve gereksinimlerini göz ardı ederek baskıcı davranışlar sergilediğini, atılğan bireylerin ise hem kendi haklarını hem de diğer bireylerin haklarını gözeterek karşılıklı saygıya dayalı iletişim kurduklarını belirtmektedir. Dervent vd. (2010) ise atılğan davranışın sağlıklı kişilerarası iletişimin temel unsurlarından biri olduğunu ifade ederek, bireyin duygu ve düşüncelerini dürüst, açık ve uygun biçimde ifade edebilmesinin psikolojik açıdan olumlu bir özellik olduğunu vurgulamıştır.

2.2.1.2. Düşmanca Saldırganlık

Düşmanca saldırganlık, temel amacı karşı tarafa zarar vermek olan saldırganlık türü olarak tanımlanmaktadır. Sosyal psikologların büyük bölümü bu saldırganlık biçiminin öfke ve kızgınlık gibi yoğun duygusal süreçlerle ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Çobanoğlu, 1993).

Derwent'e (2007) göre bu saldırganlık türünde birey, karşısındaki kişiye zarar vermeyi bir amaç hâline getirir. Hayal kırıklığı, engellenme, başarısızlık ya da beklenmeyen olumsuz durumlar bireyde yoğun öfke oluşturabilmekte ve bu durum düşmanca saldırganlığa dönüşebilmektedir. Özellikle yoğun rekabetin yaşandığı spor ortamlarında bu tür saldırganlık davranışlarına daha sık rastlanmaktadır. Ancak saldırgan davranışın sınırları ilgili spor branşının kuralları doğrultusunda şekillenmektedir (Özerkan, 2004).

2.2.1.3. Araçsal Saldırganlık

Araçsal saldırganlık, bireyin belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla saldırgan davranış sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu davranış biçiminde temel amaç zarar vermek değil, bir kazanç elde etmek ya da sonuca ulaşmaktır (Derwent, 2007).

Sosyal öğrenme kuramına göre saldırganlık çevresel pekiştirmeler sonucunda öğrenilebilmektedir. Güner (2006), bireylerin saldırgan davranışları model alma ve ödüllendirme yoluyla öğrendiklerini ifade etmektedir. Bu nedenle saldırganlık yalnızca biyolojik bir dürtü değil, aynı zamanda çevresel koşullar tarafından şekillendirilen bir davranış örüntüsüdür.

2.2.1.4. Amaçsal Saldırganlık

Amaçsal saldırganlık, spor ortamlarında başarı elde etmek amacıyla gerçekleştirilen kontrollü saldırgan davranışları kapsamaktadır. Sporcuların kariyer hedefleri, statü kazanma isteği ve ekonomik beklentileri zaman zaman bu davranış biçimini ortaya çıkarabilmektedir (Doğan, 2005).

Güner'e (2006) göre buz hokeyi, basketbol veya boks gibi temas düzeyi yüksek spor branşlarında görülen bazı fiziksel müdahaleler tamamen oyun içi amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Bu tür davranışlar çoğu zaman spor kuralları çerçevesinde değerlendirilmekte ve belirli sınırlar içinde kabul edilebilir görülmektedir.

2.2.1.5. Emir Altında Saldırganlık

Bazı spor ortamlarında başarı baskısı ve kazanma zorunluluğu, sporcuları daha sert ve saldırgan davranışlara yönlendirebilmektedir. Özellikle antrenörlerin ve takım çevresinin “ne pahasına olursa olsun kazanma” anlayışı, sporcularda kontrollü saldırgan davranışların gelişmesine neden olabilmektedir (Tiryaki, 1996).

Bu durumda birey, saldırgan davranışı kişisel bir tercih olarak değil, takımın başarısı için gerekli bir davranış biçimi olarak değerlendirmektedir.

2.2.2. Sporda Saldırganlık

Spor, bireylerin fiziksel gelişimlerinin yanında sosyal uyum, dayanışma, iletişim ve fair-play anlayışının gelişmesine katkı sağlayan önemli bir etkinlik alanıdır (Özbaydar, 1983; Başer, 1998). Bununla birlikte yoğun rekabet ortamı, kazanma arzusu ve baskı unsurları spor ortamlarında saldırgan davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Yetim'e (2005) göre sporun temelinde kardeşlik, sevgi ve saygı bulunmasına rağmen, sporun bireysel çıkarlar doğrultusunda kullanılması durumunda spor alanları şiddet ve saldırganlığın yoğun biçimde görüldüğü alanlara dönüşebilmektedir.

Yeter (2006), sporda saldırganlığın temel amacının çoğu zaman rakibe zarar vermekten çok müsabakanın sonucunu değiştirmek olduğunu ifade etmektedir. Özellikle takım sporlarında skor üstünlüğünü ele geçirmek amacıyla gerçekleştirilen agresif davranışlar, spor ortamında şiddet olgusunu ortaya çıkarabilmektedir.

Şahin'e (2003) göre günlük yaşamda kabul edilmeyecek bazı davranışlar spor ortamında olağan kabul edilebilmektedir. Bu durum psikologlar tarafından "oyunun mantığı" şeklinde açıklanmaktadır.

Dervent (2007), sporda saldırganlığı; spor kurallarını ihlal ederek rakibe zarar verme amacı taşıyan fiziksel veya sözel davranışlar olarak değerlendirmektedir. İkizler'e (2000) göre ise spor ortamında saldırganlık, rakibe kasıtlı olarak zarar verme eğilimiyle ortaya çıkan davranış biçimidir.

2.3. Öfke Kavramı

Öfke; engellenme, adaletsizlik, tehdit, provokasyon ve bireyin amaçlarına ulaşmasını zorlaştıran durumlara yönelik bilişsel değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan temel duygulardan biridir. Spielberger (1999), öfkeyi durumluk öfke ve sürekli öfke olmak üzere iki boyutta ele almaktadır. Durumluk öfke, belirli olaylar karşısında ortaya çıkan geçici duygusal tepkileri ifade ederken; sürekli öfke, bireyin çeşitli durumlarda öfke yaşamaya yatkınlığını ifade etmektedir. Spor ortamlarında skor durumu, hakem kararları, rakip davranışları ve seyirci baskısı gibi etkenler sporcularda durumluk öfkenin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Öfke; bilişsel, fizyolojik ve davranışsal bileşenlerden oluşan çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte bireyin olayları yorumlama biçimi, fizyolojik uyarılmışlık düzeyi ve davranışsal tepkileri öfkenin şiddetini belirleyebilmektedir. Duygu düzenleme stratejileri ise öfkenin kontrol edilmesinde ve saldırgan davranışların önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Lazarus, 1991; Deffenbacher, 1999; Gross, 2015; Spielberger, 1999).

Aydoğan ve Özkan'a (2018) göre öfke, doğuştan gelen evrensel bir duygu olup bireyin yaşantılarına bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir.

Manap ve Kış (2019), öfkenin kültürel, sosyal ve bireysel faktörlerden etkilendiğini belirtmektedir. Aynı olay farklı bireylerde farklı düzeylerde öfke yaratabilmektedir. Özellikle çocukluk döneminde şiddete maruz kalan bireylerin ilerleyen yaşlarda öfke kontrol problemleri yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Tatlılıhoğlu ve Karaca, 2013).

Bauman'a (1997) göre öfke doğal bir duygu olmasına rağmen uzun süre kontrol altına alınamadığında hem bireyin fiziksel hem de psikolojik sağlığını tehdit eden bir risk unsuruna dönüşebilmektedir.

Yılmaz ve Tuzgöl Dost (2015), öfkenin bastırılması ya da aşırı biçimde dışa vurulmasının kişilerarası ilişkiler üzerinde yıkıcı etkiler oluşturabileceğini ifade etmektedir.

Belli vd. (2018), öfke ile saldırganlık kavramlarının birbirinden farklı olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre öfke bir duygu durumunu ifade ederken, saldırganlık davranışsal bir tepki biçimidir. Öfke saldırganlığa dönüşebileceği gibi, saldırgan davranışlar bazen öfke olmadan da ortaya çıkabilmektedir.

2.3.1. Öfkenin Nedenleri

Öfkenin ortaya çıkışında biyolojik, psikolojik, sosyal ve çevresel birçok faktör etkili olabilmektedir. Cüceloğlu'na (2000) göre bireyin hedeflerine ulaşamaması ya da ihtiyaçlarının engellenmesi hayal kırıklığı yaratmakta ve bu durum öfkeye neden olmaktadır.

Kaya ve Solmaz (2009), bireyin haksızlığa uğraması, tehdit altında hissetmesi, fiziksel veya psikolojik zarar görmesi gibi durumların öfke oluşumunda etkili olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında ekonomik, kültürel ve sosyal faktörler de öfke düzeyini etkileyebilmektedir.

Özer'e (1994) göre provokasyon da öfkenin önemli nedenlerinden biridir. Kişiyi kızdırtan, baskı altına alan veya tehdit eden durumlar bireyde yoğun öfke oluşturabilmektedir.

Gazda (1995), öfke nedenlerini kayıp, tehdit, hayal kırıklığı ve reddedilme olmak üzere dört temel başlık altında toplamaktadır (aktr. Özmen, 2006). Özellikle bireyin değersizlik hissetmesi veya sosyal çevresi tarafından dışlanması yoğun öfke duygularına yol açabilmektedir.

2.3.2. Öfke ile İlgili Psikolojik Yaklaşımlar

2.3.2.1. Öfke ile İlgili Psikolojik Yaklaşımlar

Öfke ve saldırganlık kavramları psikoloji alanında farklı kuramsal perspektifler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. İnsan davranışlarının karmaşık yapısı nedeniyle tek bir yaklaşımın öfkeyi bütünüyle açıklaması mümkün görülmemektedir. Bu nedenle davranışçı, psikanalitik, biyolojik, bilişsel ve sosyal öğrenme gibi farklı kuramlar öfkenin oluşumu, dışavurumu ve kontrol edilmesi süreçlerini kendi bakış açıları doğrultusunda ele almaktadır.

2.3.2.2. Davranışçı Yaklaşım

Davranışçı kurama göre öfke ve saldırganlık doğuştan gelen içgüdüsel tepkilerden ziyade öğrenilmiş davranışlardır. Bu yaklaşım, bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim sonucunda belirli davranış kalıplarını öğrendiğini savunmaktadır. Tekinsav Sütçü'ye (2006) göre birey hangi durumlarda öfkeleneyeceğini, öfkesini nasıl ifade edeceğini ve hangi davranışların kabul göreceğini içinde yaşadığı sosyal çevreden öğrenmektedir.

Davranışçı yaklaşımda çevresel pekiştireçler önemli yer tutmaktadır. Eğer bireyin saldırgan davranışları ödüllendirilirse bu davranışların tekrar ortaya çıkma olasılığı artmaktadır. Şakiroğlu (2015), çocukluk döneminde öğrenilen saldırgan davranışların ilerleyen yaşlarda bireyin kişilik özellikleri hâline dönüşebileceğini ifade etmektedir.

Atkinson vd. (2010) göre saldırgan davranışların farklı ortamlarda desteklenmesi bireyin bu davranışları genellemesine neden olabilmektedir. Örneğin spor ortamında saldırgan davranışları takdir edilen bir birey, zamanla bu davranışları sosyal yaşamında da kullanabilmektedir. Bu nedenle davranışçı yaklaşım saldırganlığın öğrenilmiş ve değiştirilebilir bir davranış biçimi olduğunu ileri sürmektedir.

2.3.2.3. Psikanalitik Yaklaşım

Psikanalitik yaklaşımın temelini oluşturan Freud kuramına göre saldırganlık insanın biyolojik yapısında bulunan temel dürtülerden biridir. Freud, bireyin yaşam içgüdü (Eros) ve ölüm içgüdü (Thanatos) arasında sürekli bir çatışma yaşadığını savunmaktadır. Ölüm içgüdüünün dışa vurumu saldırganlık davranışı şeklinde ortaya çıkmaktadır (Gençtan, 1990).

Freud'a göre birey saldırgan dürtülerini doğrudan ifade edemediğinde bu enerji bilinçaltında birikmekte ve zamanla farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Toplumun

kuralları nedeniyle birey saldırgan davranışlarını baskılamak zorunda kalmakta, ancak bastırılan bu dürtüler psikolojik gerilim oluşturmaktadır (Cüceloğlu, 2000).

Psikanalitik yaklaşıma göre çocukluk yaşantıları bireyin öfke kontrolü üzerinde oldukça etkilidir. Özellikle baskıcı, cezalandırıcı veya sevgisiz aile ortamında yetişen bireylerin ilerleyen yaşlarda daha saldırgan davranışlar sergileyebileceği ifade edilmektedir.

2.3.2.4. Gerçeklik Terapisi Yaklaşımı

William Glasser tarafından geliştirilen gerçeklik terapisi yaklaşımı, bireyin davranışlarının temelinde ihtiyaçlarını karşılama isteğinin bulunduğunu savunmaktadır. Bu kurama göre bireyler sevgi, ait olma, güç, özgürlük ve eğlence gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla davranış geliştirirler (Ekinci, 2013).

Gerçeklik terapisi yaklaşımında öfke, bireyin ihtiyaçlarının karşılanmaması sonucunda ortaya çıkan bir tepki olarak değerlendirilmektedir. Akdeniz'e (2007) göre birey yaşamındaki birçok duygu durumundan kendi seçimleri doğrultusunda sorumludur. Bu nedenle öfke yalnızca dış olayların sonucu değil, bireyin olayları değerlendirme biçiminin de bir ürünüdür.

Bu yaklaşım bireyin sorumluluk geliştirmesini ve daha işlevsel davranış biçimleri öğrenmesini hedeflemektedir. Öfke kontrolü konusunda bireyin kendi davranışlarının farkına varması ve seçimlerinin sonuçlarını değerlendirmesi önemli görülmektedir.

2.3.2.5. Biyolojik Yaklaşım

Biyolojik yaklaşım, öfke ve saldırganlığın fizyolojik süreçlerle ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Türker'e (2010) göre saldırgan davranışların ortaya çıkışında merkezî sinir sistemi, hormonlar ve biyokimyasal süreçler etkili olmaktadır.

Berkowitz'in (1993) görüşlerine göre öfke sırasında bireyin fizyolojik uyarılmışlık düzeyi artmakta, otonom sinir sistemi devreye girmekte ve bedensel değişimler meydana gelmektedir. Kalp atış hızının yükselmesi, kas gerginliği ve solunum hızındaki artış öfke sırasında sık görülen fizyolojik tepkiler arasında yer almaktadır.

Köknel (2013), hormonların ve sinir sisteminin bireyin öfke tepkilerinin oluşmasında önemli rol oynadığını ifade etmektedir. Özellikle bazı nörolojik ve hormonal dengesizliklerin saldırgan davranış eğilimini artırabileceği belirtilmektedir.

2.3.2.6. Gestalt Yaklaşımı

Gestalt yaklaşımı bireyin tamamlanmamış yaşantılarının ve bastırılmış duygularının psikolojik sorunlara yol açtığını savunmaktadır. Bu kurama göre ifade edilmeyen öfke, bireyin içsel çatışmalar yaşamasına neden olmaktadır (Koçak, 2008).

Gestalt terapisinin kurucusu Perls, bireyin geçmişte yaşadığı ancak tamamlamadığı duygusal süreçlerin bugünkü davranışlarını etkilediğini belirtmektedir (Schuerger, 1979). Bastırılan öfke, kırgınlık ve suçluluk gibi duygular zamanla bireyin kişilerarası ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Corey'e (1996) göre bireyin duygularını fark etmesi ve bunları sağlıklı biçimde ifade etmesi psikolojik bütünlük açısından önemlidir. Gestalt yaklaşımı, bireyin “şimdi ve burada” yaşadığı duyguların farkına varmasını hedeflemektedir.

2.3.2.7. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım

Bilişsel davranışçı kuram, öfkenin bireyin düşünce yapısı ve olayları yorumlama biçimiyle ilişkili olduğunu savunmaktadır. Albert Ellis'e (1994) göre bireyin yaşadığı olaylardan çok, bu olaylara yüklediği anlamlar öfke oluşumunda belirleyici olmaktadır.

Tambağ ve Öz'e (2004) göre mantık dışı düşünceler, gerçekçi olmayan beklentiler ve olumsuz iç konuşmalar bireyin öfke düzeyini artırmaktadır. Bu yaklaşımda bireyin bilişsel çarpıtmalarının değiştirilmesiyle öfke kontrolünün sağlanabileceği düşünülmektedir.

Bilişsel davranışçı terapilerde bireyin olayları yeniden değerlendirmesi, düşünce kalıplarını fark etmesi ve daha işlevsel başa çıkma stratejileri geliştirmesi amaçlanmaktadır.

2.3.2.8. Varoluşçu Yaklaşım

Varoluşçu yaklaşım insanın yaşamın anlamını arayan bir varlık olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre bireyin yaşadığı kaygı, yalnızlık, ölüm korkusu ve anlamsızlık hissi öfke duygusunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Corsini ve Wedding, 2011).

Hanh (1998) ve Demir'e (2014) göre birey yaşamın gerçekleriyle yüzleşebildiği ölçüde psikolojik açıdan daha dengeli hâle gelmektedir. Varoluşçu yaklaşımda öfke, bireyin yaşam karşısındaki çaresizlik ve güçsüzlük hissinin dışavurumu olarak değerlendirilmektedir.

Tolunay (2015), bireyin kendini ifade edememesi ve yaşamını anlamlandıramaması durumunda öfkenin yoğunlaştığını ifade etmektedir.

2.3.2.9. Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Sosyal öğrenme kuramı saldırganlığın doğuştan gelmediğini, gözlem ve model alma yoluyla öğrenildiğini savunmaktadır. Bandura'ya göre bireyler çevrelerinde gördükleri davranışları gözlemleyerek öğrenmektedirler (Yaşar, 2019).

Robbins'e (2000) göre çocuklar öfke ifade biçimlerini ailelerinden, arkadaş çevresinden ve medya araçlarından öğrenmektedir. Şiddet davranışlarının gözlemlenmesi ve ödüllendirilmesi bireyin saldırgan davranış geliştirme olasılığını artırmaktadır.

Bandura'nın model alma kuramına göre çocuklar yalnızca davranış gözlemlemekle kalmaz, aynı zamanda davranışın sonuçlarını da değerlendirirler. Eğer saldırgan davranış ödüllendirilirse birey bu davranışı tekrar etmeye daha yatkın hâle gelir (İnanç vd., 2012).

2.3.3. Sporda Öfke

Spor ortamı bireylerin duygusal yoğunluk yaşadığı alanlardan biridir. Rekabet baskısı, kazanma arzusu ve performans beklentisi sporcularda öfke duygusunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Doğan (2005) ve Filiz'e (2002) göre sporcular öfkelerini kontrol edemediklerinde dikkat, koordinasyon ve performans düzeylerinde düşüş yaşayabilmektedirler. Kontrolsüz öfke aynı zamanda saldırgan davranışların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır.

Conroy vd. (2001), temas içeren spor branşlarında saldırganlık ve öfkenin daha belirgin şekilde görüldüğünü ifade etmektedir. Buna karşılık bireysel sporlarla ilgilenen bireylerde takım sporlarına kıyasla daha düşük düzeyde saldırganlık davranışları görülebilmektedir.

Spor psikolojisi alanında yapılan çalışmalar, öfke kontrolü ve farkındalık çalışmalarının sporcuların performansları üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu göstermektedir (Nay, 1995).

2.4. Futbol Özelinde Öfke ve Saldırganlık

Temas sporlarında sertliğin normatif olarak tolere edilmesi ve “rekabetçi avantaj” beklentisi saldırganlığı görece yaygınlaştırır. Hakem tutarlılığı, oyunun akışı, taktik faul kültürü ve seyirci baskısı, saldırganlığı artıran durumsal faktörlerdir (Maxwell vd., 2009). Öte yandan takımın ahlaki atmosferi ve normları (dürüst oyun, rakibe saygı)

saldırgan davranışın kabulünü azaltır; ahlaki dışsallaştırma ise (suçu kurallara/oyuna atma) saldırganlığı kolaylaştırır (Boardley ve Kavussanu, 2007; Kavussanu vd., 2009).

Futbolda rekabet düzeyinin yüksek olması, saha içi statü mücadelesi ve yoğun fiziksel temas nedeniyle hem düşmanca hem de araçsal saldırganlık davranışları sıklıkla gözlemlenebilmektedir. Oyuncuların sahadaki konumları ve görevleri saldırgan davranışların biçimini etkileyebilmektedir. Örneğin savunma oyuncularının fiziksel mücadelelere daha fazla katıldığı, hücum oyuncularının ise rakip üzerinde psikolojik üstünlük kurmaya yönelik davranışlar sergileyebildiği belirtilmektedir. Araştırmalar, futbolda saldırgan davranışların skor durumu, müsabakanın önemi, hakem kararları ve rakip davranışları gibi bağlamsal faktörlerden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca futbol ortamında prososyal davranışlar ile antisosyal davranışlar bir arada görülebilmekte; takımın ahlaki iklimi, sporcuların kural ihlali, kasıtlı faul ve rakibe zarar verme gibi antisosyal davranışlara yönelme olasılığını etkileyebilmektedir (Boardley ve Kavussanu, 2007; Kavussanu vd., 2009; Maxwell vd., 2009).

2.5. Takım Sporları ve Kişilik Özellikleri

Takım sporlarının karşılıklı bağımlılık yapısı nedeniyle kişilik özellikleri, takım uyumu, rol netliği ve liderlik süreçleri üzerinde güçlü etkilere sahiptir. Dışa dönüklük iletişimi ve etkileşimi, uyumluluk işbirliğini, sorumluluk ise antrenman disiplinini besler. Nevrotizm ve düşük duygusal istikrar ise stresli anlarda hata ve çatışma olasılığını artırabilir (Allen vd., 2013).

Futbolcularda sıklıkla sorumluluk ve dışa dönüklük boyutları görece yüksek raporlanmıştır; nevrotizm yükseldikçe öfke ruminasyonu ve kayıp/adaletsizlik algısına duyarlılık artabilir (Mowlaie vd., 2011; Allen vd., 2013). Bu profil, maç içi baskı anlarında duygusal taşmayı ve dolayısıyla saldırgan tepki riskini artırır.

Branşlar arası karşılaştırmalarda futbolcularda saldırganlığa yönelik meşruiyet algısı ve öfke düzeyleri, temasın düşük olduğu sporlara kıyasla daha yüksek bulunmuştur (Maxwell vd., 2009). Bununla birlikte takımın pro-sosyal normları güçlendikçe ve yaptırım tutarlılığı arttıkça, anti-sosyal davranışların azaldığı gözlenir (Kavussanu vd., 2009).

2.6. Kişilik ile Öfke ve Saldırganlık İlişkisi

Kuramsal ve ampirik kanıtlar, kişilik → öfke → saldırganlık yönünde kademeli bir mekanizmaya işaret eder. Nevrotizm ve düşük uyumluluk, öfke uyarılmasını ve düşmanca atıfları artırırken; sorumluluk ve uyumluluk, kurallı sertlik ile uygunsuz

saldırganlık arasında ayırım yapma ve duygudüzenleme stratejilerini güçlendirir (Woodman vd., 2010; Allen vd., 2013). Bu ilişkiyi takımın ahlaki atmosferi ve bireysel ahlaki dışsallaştırma eğilimleri (normatif meşrulaştırma) aracılık/moderasyon yoluyla güçlendirebilir (Boardley ve Kavussanu, 2007).

2.7. Literatür Taraması

2.7.1. Ulusal Çalışmalar

Sporcuların öfke ve saldırganlık düzeylerini inceleyen araştırmalar, bu değişkenlerin yalnızca bireysel özelliklerden değil, aynı zamanda motivasyon, iletişim becerileri, sportmenlik anlayışı, problem çözme becerileri ve antrenör davranışları gibi çeşitli psikososyal faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle mücadele düzeyi yüksek spor branşlarında gerçekleştirilen çalışmalar, öfke ve saldırganlık ile performans motivasyonu arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda sporcuların motivasyon düzeyleri arttıkça öfke ve saldırganlık düzeylerinde de değişimler gözlenebildiği, özellikle rekabetin yoğun olduğu spor ortamlarında bu değişkenlerin birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğu belirtilmektedir (Demir, 2020).

İletişim becerileri ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, etkili iletişim kurabilen sporcuların saldırgan davranışları daha kontrollü biçimde yönetebildiklerini ortaya koymaktadır. Hokey sporcuları üzerinde yapılan çalışmalarda iletişim becerilerinin yüksek, saldırganlık düzeylerinin ise görece düşük olduğu belirlenmiştir (Yıldırım ve Abakay, 2015). Benzer şekilde kadın futbolcu ve voleybolcular üzerinde gerçekleştirilen araştırmalarda da iletişim becerilerinin saldırganlık düzeyleriyle ilişkili olduğu, özellikle eğitim düzeyinin saldırgan davranışlar üzerinde etkili olabileceği vurgulanmaktadır (Özdemir ve Abakay, 2017). Üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen çalışmalar da iletişim biçimleri ile öfke stilleri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir (Erdoğan, 2020).

Spor deneyimi ve bilişsel becerilerin saldırganlık üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, spor yaşının artmasıyla birlikte saldırganlık eğilimlerinin azaldığını ortaya koymaktadır. Özellikle problem çözme becerileri gelişmiş sporcuların öfke ve saldırganlık davranışlarını daha etkili biçimde kontrol edebildikleri ifade edilmektedir (Özkan, 2023). Bu durum, spor deneyiminin bireylerin duygu düzenleme ve davranış kontrolü becerilerinin gelişimine katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Öfke ve saldırganlık düzeylerinin farklı spor branşlarında değişkenlik gösterebildiği de araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Dövüş sporları ve futbol

gibi rekabet düzeyi yüksek branşlarda sporcuların öfke düzeylerinin saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olduğu, ancak bu öfkenin her zaman davranışsal saldırganlığa dönüşmediği belirtilmektedir (Gedik, 2023; Kocabaş, 2024). Bu sonuçlar, sporcuların yoğun rekabet ortamlarında öfke duygusunu deneyimleyebildiklerini ancak çeşitli öz denetim mekanizmaları sayesinde bu duyguyu kontrol altında tutabildiklerini göstermektedir.

Genç sporcular üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar ise saldırganlık ve öfke düzeylerinin genellikle orta seviyelerde olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle okul sporlarına katılan öğrencilerde saldırganlık ve öfke düzeylerinin sportmenlik yönelimiyle ilişkili olduğu, fair-play anlayışının gelişmesiyle birlikte saldırgan davranışların azalabildiği ifade edilmektedir (Zor, 2021; Sadi, 2024). Benzer şekilde takım sporcuları üzerinde yürütülen çalışmalar, antrenör tutum ve davranışlarının sporcuların öfke ve saldırganlık düzeyleri üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte bazı araştırmalarda cinsiyet değişkeninin saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı da rapor edilmiştir (Meses, 2023).

Genel olarak değerlendirildiğinde, sporcularda öfke ve saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasında motivasyon, iletişim becerileri, problem çözme yetkinliği, sportmenlik anlayışı, antrenör davranışları ve spor deneyimi gibi birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Literatürdeki bulgular, öfke ve saldırganlığın spor ortamlarında kaçınılmaz duygusal tepkiler olarak ortaya çıkabileceğini; ancak uygun psikolojik beceriler, etkili iletişim, sportmenlik eğitimi ve olumlu antrenör yaklaşımları sayesinde bu davranışların kontrol altına alınabileceğini göstermektedir.

2.7.2. Uluslararası Çalışmalar

Uluslararası yazın, futbolda saldırganlığa dair meşruiyet algısının branşa ve rekabet seviyesine göre farklılaştığını göstermektedir. Maxwell vd. (2009), temas sporlarında (futbol, hokey) saldırganlığın daha kabul gören bir strateji olarak algılandığını, üst lig/elit seviyeye çıkıldıkça araçsal gerekçelendirmenin güçlendiğini rapor eder. Gözlemsel çalışmalar, skor durumu, müsabakanın önemi, hakem kararları ve rakip davranışları gibi bağlamsal faktörlerin saldırgan davranışların ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını göstermektedir (Maxwell vd., 2009; Kavussanu vd., 2009).

Spor etiği literatüründe takımın ahlaki atmosferi ve bireyin moral dışsallaştırma eğilimleri anti-sosyal davranışın güçlü yordayıcılarıdır. Boardley ve Kavussanu (2007) spor için geliştirilen Moral Disengagement in Sport Scale ile ahlaki dışsallaştırmanın kural ihlali ve rakibi küçük düşürme gibi davranışlarla pozitif ilişkisini doğrulamıştır.

Kavussanu vd. (2009) erkek futbol takımlarında pro-sosyal (yardım, destek) ve anti-sosyal (kasti faul, aldatma) davranışların yaş ve motivasyonel iklimle birlikte nasıl değiştiğini göstermiştir.

Beş Faktör temelli derlemeler, nevrotizmin öfke reaktivitesi ve düşmanca atıflarla; uyumluluk/sorumlulukun saldırganlık eğilimlerinin düşük olmasıyla sistematik ilişki gösterdiğini ortaya koyar (Allen vd., 2013). Antrenman ve yarışma bağlamında performans stratejileri (öz-konuşma, hedef belirleme) kişilik ile davranış arasındaki bağlantıyı modere edebilir; örneğin öz-düzenleme stratejilerini iyi kullanan yüksek nevrotizme sahip sporcularda olumsuz davranış çıktıları azalabilir (Woodman vd., 2010).

Saldırganlık araştırmalarında Genel Saldırganlık Modeli (GAM), bireysel farklılıklar (kişilik), durumsal girdiler (provokasyon, rekabet, ısı/kalabalık) ve bilişsel-duygusal süreçlerin (değerlendirme, uyarılma, atıf) birlikte saldırgan çıktıyı ürettiğini öne sürer (Anderson ve Bushman, 2002). Bu çerçevede, futbolda hakem/adalet algısı ve rakip provokasyonlarının öfke uyarılması ve davranışsal karar üzerindeki etkisini açıklamak için yoğunlukla kullanılır. Sosyal öğrenme ve engellenme-saldırganlık yaklaşımları, özellikle model alma, normatif izin ve adaletsizlik algısı üzerinden futbola uygulanmıştır (Bandura, 1973; Berkowitz, 1989).

Futbolda oynanılan mevkiye göre saldırganlığın formu değişebilir: defans hattında fiziksel/ doğrudan, ileri uçta sözel/psikolojik saldırganlık örüntüleri daha sık raporlanır. Oyun stili (yüksek pres, direkt oyun) ve takım taktikleri “kurallı sertlik” ile “düşmanca saldırganlık” arasındaki sınırın algılanışını etkiler; üst düzey takımlarda mikro-kurallar ve iç denetim mekanizmaları düşmanca saldırganlığı bastırırken, araçsal sertlik ince ayarla yönetilir (Maxwell vd., 2009).

Küresel veriler, ergen ve genç yetişkin gruplarda dürtüsellik ve statü rekabeti nedeniyle saldırganlık göstergelerinin daha yüksek olabildiğini; yetişkin/elit seviyede ise üstbilişsel denetim ve takım normlarının içselleştirilmesi ile bu eğilimin azaldığını bildirir. Cinsiyet araştırmaları, erkeklerde fiziksel saldırganlık, kadınlarda dolaylı/sözel biçimlerin görece yaygın olduğuna işaret eden bir örüntü sunar (Archer, 2004). Kültürel karşılaştırmalar, rekabet ve çatışma normlarının yüksek olduğu spor kültürlerinde anti-sosyal davranışa tolerans eşiğinin daha yüksek olabildiğini göstermektedir (Kavussanu vd., 2009).

Uluslararası düzeyde öfke yönetimi, bilişsel yeniden çerçeveleme, öz-konuşma ve nefes/odaklanma protokollerinin saldırgan davranış ve ceza/ kart oranlarını düşürdüğüne dair ön kanıtlar mevcuttur. Bununla birlikte metodolojik açıdan randomize kontrollü ve

uzun izlemli çalışmaların sayısı sınırlıdır; takım-düzeyi ahlaki iklim müdahaleleri (norm belirleme, kaptan/antrenör modeli) umut verici ancak daha fazla deneysel doğrulamaya ihtiyaç duymaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, futbolcuların kişilik özellikleri ile sporda saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yürütülmüş nicel bir araştırmadır. Araştırmada mevcut durumun ortaya konulması ve değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki birlikte değişim düzeyini belirlemeyi amaçlayan araştırma modellerinden biridir (Karasar, 2016). Bu model doğrultusunda futbolcuların kişilik özellikleri ile saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Araştırma, kesitsel yapıda olup betimsel ve ilişkisel özellik taşımaktadır.

3.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2024–2025 futbol sezonunda aktif olarak futbol oynayan toplam 718 futbolcu oluşturmaktadır. Katılımcılar uygun örnekleme yöntemi kullanılarak araştırmaya dahil edilmiştir. Uygun örnekleme yöntemi, araştırmacının ulaşılabilir bireylerden veri toplamasına olanak sağlayan örnekleme yöntemlerinden biridir (Büyüköztürk vd., 2018). Araştırmaya katılan sporcuların 76'sı (%10,6) kadın, 642'si (%89,4) erkektir. Katılımcılar amatör, bölgesel ve profesyonel liglerde mücadele eden futbolculardan oluşmaktadır. Yaş dağılımları incelendiğinde sporcuların %48,5'inin 18 yaş ve altı, %25,1'inin 19–25 yaş aralığında ve %26,5'inin 26 yaş ve üzerinde olduğu belirlenmiştir. Eğitim durumları değerlendirildiğinde katılımcıların çoğunluğunun lise mezunu olduğu görülmektedir. Bunun yanında spor yapma yılı, oynadığı pozisyon, lig seviyesi, kart görme durumu, antrenman sıklığı, gelir düzeyi, aile yapısı ve ebeveyn tutumları gibi değişkenler de araştırma kapsamında incelenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Beş Faktör Kişilik Ölçeği” ve “Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, spor yapma yılı, oynadığı pozisyon, lig

seviyesi, antrenman sıklığı, gelir düzeyi ve aile yapısı gibi demografik özelliklerine yönelik sorular yer almaktadır.

Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ): Beş Faktör Kişilik Ölçeği, Rammstedt ve John (2007) tarafından geliştirilmiş olup Türk kültürüne uyarlama çalışması Horzum vd. (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek toplam 10 maddeden oluşmakta ve dışadönüklük, yumuşak başlılık, öz denetimlilik, Nörotiklik ve deneyime açıklık olmak üzere beş alt boyutu içermektedir. Her alt boyut iki madde ile temsil edilmektedir. Ölçek 5’li Likert tipinde derecelendirilmektedir. Horzum vd. (2017) tarafından gerçekleştirilen uyarlama çalışmasında ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Uyarlama sürecinde çeviri–geri çeviri yöntemi kullanılmış, ardından dilsel eşdeğerlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar, ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi uygulamışlardır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin orijinal formunda yer alan beş faktörlü yapının Türk kültüründe de doğrulandığı belirlenmiştir. Ayrıca gerçekleştirilen güvenirlik analizleri sonucunda ölçeğin yeterli düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmacılar, Beş Faktör Kişilik Ölçeği’nin Türk kültüründe bireylerin kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ifade etmişlerdir (Horzum vd., 2017)

Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği (SSÖÖ): Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği, Maxwell ve Moores (2007) tarafından geliştirilmiş olup Türk kültürüne uyarlama çalışması Gürbüz vd. (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek toplam 12 maddeden oluşmakta ve “öfke” ile “saldırganlık” olmak üzere iki alt boyut içermektedir. Her alt boyutta 6 madde yer almakta olup ölçek 5’li Likert tipinde derecelendirilmektedir.

Gürbüz vd. (2019) tarafından gerçekleştirilen uyarlama çalışmasında ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Araştırmacılar, ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulamışlardır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin orijinal formunda olduğu gibi iki faktörlü yapıyı koruduğu belirlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik analizleri sonucunda Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayılarının saldırganlık alt boyutu için .79, öfke alt boyutu için .79 ve toplam ölçek için .83 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmacılar, Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği’nin Türk kültüründe sporcuların saldırganlık ve öfke düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ifade etmişlerdir (Gürbüz vd., 2019)

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma verilerinin toplanabilmesi amacıyla öncelikle ilgili kurumlar, kulüpler ve antrenörlerle gerekli görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında amatör, bölgesel ve profesyonel liglerde aktif olarak futbol oynayan sporculara ulaşılmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve uygulama süreci hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş, araştırmaya katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı ifade edilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, Google Formlar aracılığıyla çevrim içi ortamda hazırlanarak katılımcılara ulaştırılmıştır. Hazırlanan form bağlantısı futbolculara sosyal medya platformları, mesajlaşma uygulamaları ve antrenörler aracılığıyla gönderilmiştir. Formun ilk bölümünde araştırmaya ilişkin bilgilendirilmiş gönüllü onam metni yer almış ve katılımcılardan onay alınmıştır. Katılımcılar, araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını elektronik ortamda onayladıktan sonra ölçek maddelerini cevaplamıştır. Veri toplama sürecinde katılımcılardan isim, kimlik numarası veya iletişim bilgisi gibi kişisel bilgiler talep edilmemiştir. Böylece katılımcı gizliliğinin korunmasına özen gösterilmiştir. Ölçeklerin doldurulma süresi ortalama 10–15 dakika sürmüş olup eksik veya hatalı doldurulan formlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Araştırma süreci boyunca bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun hareket edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Analiz sonucunda tüm değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 aralığında olduğu belirlenmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Normal dağılım gösteren verilerde parametrik testlerin kullanılabileceği ifade edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerinden yararlanılmıştır. İki grup arasındaki farklılıkların incelenmesinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. İki'den fazla grubun karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2018). Anlamlı farklılık bulunan analizlerde farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla post-hoc testlerinden yararlanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ ve $p < 0,01$ olarak kabul edilmiştir.

3.6. Etik İlkeler

Bu araştırma, Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur. “Farklı Demografik Özelliklere Göre Futbolcuların Öfke ve Saldırganlık ile Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi” başlıklı çalışma için etik kurul onayı, 25/10/2024 tarihli ve 2024/8 sayılı kurul kararı ile alınmıştır. Araştırma sürecinde Helsinki Bildirgesi etik ilkelerine uygun hareket edilmiştir. Katılımcılara araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı açıklanmış ve istedikleri zaman çalışmadan ayrılacakları belirtilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmış, katılımcıların gizliliği korunmuş ve veriler üçüncü kişilerle paylaşılmamıştır.

Araştırmada Helsinki Bildirgesi ilkeleri dikkate alınmış, katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmış ve tüm veriler gizlilik esasına uygun şekilde saklanmıştır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalı olmuş, katılımcılara herhangi bir maddi ya da manevi baskı uygulanmamıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan futbolcuların kişilik özellikleri ile sporda saldırganlık ve öfke düzeylerine ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma kapsamında öncelikle katılımcılara ait demografik özellikler frekans ve yüzde dağılımları ile sunulmuş, ardından ölçeklerden elde edilen puanların normallik analizleri değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılım göstermesi doğrultusunda parametrik testlerden yararlanılmıştır. Bu kapsamda futbolcuların kişilik özellikleri ile saldırganlık ve öfke düzeylerinin; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, spor yapma yılı, oynadığı pozisyon, lig seviyesi ve diğer demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ayrıca araştırmada kullanılan ölçeklerin alt boyutları arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile değerlendirilmiş ve değişkenler arasındaki yordayıcı ilişkileri belirlemek amacıyla regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular tablolar hâlinde sunularak yorumlanmıştır.

Tablo 1. Araştırmanın grubuna ait demografik bilgilerin dağılımı

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	76	10,6
	Erkek	642	89,4
Yaş	18 ve Altı	348	48,5
	19-25 Yaş	180	25,1
	25 ve Üzeri	190	26,5
Eğitimi Durumu	Ortaokul	74	10,3
	Lise	416	57,9
	Lisans	191	26,6
	Lisansüstü	37	5,2
Spor Yapma Yılı	1-3 Yıl	228	31,8
	4-7 Yıl	190	26,5
	8-10 yıl	138	19,2
	11 yıl ve üzeri	162	22,6
Medeni Durum	Evli	128	17,8
	Bekâr	532	74,1
	Diğer	58	8,1
Oynadığın Pozisyon	Kaleci	54	7,5
	Defans	260	36,2
	Orta Saha	226	31,5
	Forvet	178	24,8
Lig seviyesi	Amatör	534	74,4
	Bölgesel	120	16,7
	Profesyonel	64	8,9

Tablo 1. (Devamı)

Değişkenler	Gruplar	N	%
Son sezonda aldığınız sarı kart sayısı	Hiç Almadım	294	40,9
	1-2	254	35,4
	3-4	122	17,0
	5 ve üzeri	48	6,7
Son sezonda aldığınız kırmızı kart sayısı	Hiç	624	86,9
	1	72	10,0
	2 ve üzeri	22	3,1
Antrenman Sıklığı	Haftada 1-2 kez	132	18,4
	Haftada 3-4 kez	318	44,3
	Haftada 5 ve üzeri	268	37,3
Anne Eğitimi Durumu	İlkokul ve altı	290	40,4
	Ortaokul	132	18,4
	Lise	226	31,5
	Lisans ve üzeri	70	9,7
Baba Eğitimi Durumu	İlkokul ve altı	166	23,1
	Ortaokul	122	17,0
	Lise	308	42,9
	Lisans ve üzeri	122	17,0
Gelir Durumu	Düşük	50	7,0
	Orta	564	78,6
	Yüksek	104	14,5
Çocukluğunun geçtiği yer	Köy	150	20,9
	İlçe	278	38,7
	Şehir	290	40,4
Aile yapısı	Çekirdek	498	69,4
	Geniş Aile	162	22,6
	Parçalanmış Aile	58	8,1
Çocukluğunuzda en çok bakım veren kişi	Anne	306	42,6
	Baba	42	5,8
	Anne-Baba	324	45,1
	Büyükanne-Büyükbaba	46	6,4
Yaşanılan doğal afet türü	Deprem	122	17,0
	Sel	74	10,3
	Çığ	10	1,4
	Yangın	16	2,2
	Diğer	8	1,1
	Yaşamadım	488	68,0
Anne Çocuk Yetiştirme Tutumu	Otoriter	102	14,2
	Tutarsız	88	12,3
	Aşırı Koruyucu	182	25,3
	İhmalkâr	54	7,5
	Demokratik	292	40,7
Baba Çocuk Yetiştirme Tutumu	Otoriter	166	23,1
	Tutarsız	90	12,5
	Aşırı Koruyucu	120	16,7
	İhmalkâr	62	8,6
	Demokratik	280	39,0

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet dağılımında, grubun büyük çoğunluğunu erkekler (%89,4) oluştururken, kadınların oranı %10,6'dır. Yaş gruplarında, katılımcıların en büyük kısmı 18 yaş ve altı (%48,5) grubundadır. Bunu 25 yaş ve üzeri (%26,5) ve 19–25 yaş (%25,1) grupları takip etmektedir. Eğitim durumu incelendiğinde, en yüksek oran lise mezunlarına (%57,9) aittir. Bunu lisans mezunları (%26,6), ortaokul mezunları (%10,3) ve lisansüstü (%5,2) mezunlar izlemektedir. Spor yapma yılı açısından en geniş grup 1–3 yıl (%31,8) spor yapanlardır. Diğer gruplar 4–7 yıl (%26,5), 11 yıl ve üzeri (%22,6) ve 8–10 yıl (%19,2) şeklinde dağılmıştır. Medeni durum dağılımında katılımcıların büyük bölümü bekârdır (%74,1). Evli olanlar %17,8, diğer kategoride yer alanlar ise %8,1 oranındadır. Kart görme durumu incelendiğinde, katılımcıların %59,6'sı hiç kart görmediğini, %40,4'ü ise kart gördüğünü belirtmiştir. Pozisyon tercihinde, katılımcıların en yüksek oranı defans (%36,2) oyuncularıdır. Bunu orta saha (%31,5), forvet (%24,8) ve kaleciler (%7,5) takip etmektedir. Lig seviyesi dağılımında, katılımcıların büyük kısmı amatör liglerde (%74,4) oynamaktadır. Diğerleri bölgesel lig (%16,7) ve profesyonel lig (%8,9) kategorilerinde yer almaktadır. Son sezonda alınan sarı kart sayıları incelendiğinde en büyük grup hiç almayanlar (%40,9)'dır. Diğer gruplar 1–2 kart (%35,4), 3–4 kart (%17,0) ve 5 ve üzeri (%6,7) şeklindedir. Kırmızı kart verilerinde ise katılımcıların büyük çoğunluğu hiç kırmızı kart almamıştır (%86,9). Bunu 1 kart alanlar (%10,0) ve 2 ve üzeri kart alanlar (%3,1) takip etmektedir. Antrenman sıklığı bakımından en yüksek oran haftada 3–4 kez antrenman yapanlarda (%44,3) görülmektedir. Diğer katılımcılar haftada 5 ve üzeri (%37,3) ve haftada 1–2 kez (%18,4) kategorilerinde yer almaktadır. Anne eğitim durumu dağılımında en yüksek oran ilkokul ve altı eğitim düzeyinde (%40,4) görülmektedir. Bunu lise (%31,5), ortaokul (%18,4) ve lisans ve üzeri (%9,7) izlemektedir. Baba eğitim durumunda ise çoğunluk **lise mezunu (%42,9)**dur. Diğerleri ilkokul ve altı (%23,1), ortaokul (%17,0) ve lisans ve üzeri (%17,0) olarak dağılmıştır. Gelir durumu incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu orta gelir grubunda (%78,6) yer almaktadır. Yüksek gelir oranı %14,5, düşük gelir oranı ise %7,0'dır. Çocukluğun geçtiği yer verilerine göre katılımcıların %40,4'ü şehirde, %38,7'si ilçede, %20,9'u köyde büyümüştür. Aile yapısında en yüksek oran **çekirdek aile (%69,4)**dir. Ardından geniş aile (%22,6) ve parçalanmış aile (%8,1) gelmektedir. Çocuklukta en çok bakım veren kişi kategorisinde en yüksek oran anne-baba birlikte bakım veren (%45,1) grubudur. Bunu anne (%42,6), büyükanne-büyükbaba (%6,4) ve baba (%5,8) takip etmektedir. Doğal afet yaşama durumu incelendiğinde katılımcıların büyük kısmı herhangi bir afet yaşamadığını (%68,0) belirtmiştir. Afet yaşadığını belirtenler arasında

en yüksek oran **deprem (%17,0)**dir. Diğer afet türleri sırasıyla sel (%10,3), yangın (%2,2), çığ (%1,4) ve diğer (%1,1) biçimindedir. Anne çocuk yetiştirme tutumu verilerinde en yüksek oran demokratik tutum (%40,7) olarak görülmektedir. Diğer tutumlar aşırı koruyucu (%25,3), otoriter (%14,2), tutarsız (%12,3) ve ihmalkâr (%7,5) şeklindedir. Baba tutumunda ise yine en yüksek oran demokratik (%39,0) tutumdur. Bunu otoriter (%23,1), aşırı koruyucu (%16,7), tutarsız (%12,5) ve ihmalkâr (%8,6) tutumlar izlemektedir.

Tablo 2. BFKÖ ve SSÖÖ puanları ile ilgili betimsel istatistikler

BOYUTLAR	Madde sayısı	n	Min,	Max,	$\bar{x}$	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Dışadönüklük	2	718	1,00	5,00	4,19	0,66	-0,697	0,829
Yumuşak başlılık	2	718	1,00	5,00	3,84	0,80	-0,424	0,033
Öz denetimlilik	2	718	1,00	5,00	3,54	0,80	-0,379	0,066
Nörotiklik	2	718	2,00	5,00	3,85	0,74	-0,152	-0,781
Deneyime Açıklık	2	718	1,50	5,00	3,32	0,77	0,121	-0,300
Öfke	6	718	1,00	5,00	2,96	0,77	0,300	0,134
Saldırganlık	6	718	1,00	5,00	2,36	0,75	0,681	0,801

(n= Kişi Sayısı, Min.= En düşük puan, Max=En yüksek puan, $\bar{x}$ = aritmetik ortalama, Ss=Standart sapma)

Tablo 2’de yer alan BFKÖ ve SSÖÖ boyutlarına ilişkin betimsel istatistiklere göre, tüm boyutların çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1 aralığında bulunmakta olup verilerin normal dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. BFKÖ boyutları incelendiğinde, en yüksek ortalama puan Dışadönüklük ($\bar{x}$ =4,19) ve Nörotiklik ($\bar{x}$ =3,85) boyutlarında görülmektedir. Bunu Yumuşak başlılık ($\bar{x}$ =3,84) ve Öz denetimlilik ($\bar{x}$ =3,54) izlemektedir. En düşük ortalama ise Deneyime Açıklık ($\bar{x}$ =3,32) boyutundadır. SSÖÖ boyutlarında ise Öfke ($\bar{x}$ =2,96) puanlarının Saldırganlık ($\bar{x}$ =2,36) puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Tüm boyutlarda standart sapmaların yaklaşık 0,66–0,80 arasında değiştiği görülmekte olup dağılımın homojen bir yapı sergilediği söylenebilir.

Tablo 3. Cinsiyet değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	Ss	sd	t	p
Dışadönüklük	Kadın	76	3,96	0,71	716	-3,156	0,00**
	Erkek	642	4,21	0,65			
Yumuşak başlılık	Kadın	76	3,46	0,78	716	-4,377	0,00**
	Erkek	642	3,88	0,79			
Öz denetimlilik	Kadın	76	3,49	0,71	716	-,630	0,53
	Erkek	642	3,55	0,81			
Nörotiklik	Kadın	76	3,58	0,69	716	-3,409	0,00**
	Erkek	642	3,88	0,74			
Deneyime Açıklık	Kadın	76	2,71	0,68	716	-7,542	0,00**
	Erkek	642	3,39	0,75			
	Erkek	642	2,94	0,77			
Öfke	Kadın	76	2,51	0,84	716	1,383	0,17
	Erkek	642	2,34	0,74			
Saldırganlık	Kadın	76	3,96	0,71	716	1,896	0,06
	Erkek	642	4,21	0,65			

**p<0,01, *p<0,05

Tablo 3'e göre Dışadönüklük boyutunda kadınların puanı $3,96 \pm 0,71$, erkeklerin puanı ise $4,21 \pm 0,65$ olup gruplar arasındaki fark anlamlıdır ($t = -3,156$; $p=0,002$). Yumuşak başlılık boyutunda kadınlar $3,46 \pm 0,78$, erkekler $3,88 \pm 0,79$ puan almış ve fark anlamlı bulunmuştur ($t = -4,377$; $p=0,000$). Öz denetimlilik boyutunda kadınların puanı $3,49 \pm 0,71$, erkeklerin puanı $3,55 \pm 0,81$ olup anlamlı bir fark görülmemiştir ($t = -0,630$; $p=0,529$). Nörotiklik boyutunda kadınlar $3,58 \pm 0,69$, erkekler $3,88 \pm 0,74$ puan almış ve fark anlamlıdır ($t = -3,409$; $p=0,001$). Deneyime Açıklık boyutunda kadınların puanı $2,71 \pm 0,68$, erkeklerin puanı $3,39 \pm 0,75$ olup anlamlı bir farklılık vardır ($t = -7,542$; $p=0,000$). Öfke boyutunda kadınların puanı $2,51 \pm 0,84$, erkeklerin puanı $2,34 \pm 0,74$ olup fark anlamlı değildir ($t = 1,383$; $p = ,167$). Saldırganlık boyutunda kadınların puanı $3,96 \pm 0,71$, erkeklerin puanı $3,55 \pm 0,65$ olarak belirtilmiş ve aradaki fark anlamlı bulunmamıştır ($t = 1,896$; $p=0,058$).

Tablo 4. Yaş değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Yaş	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a 18 ve Altı	348	4,11	0,64	2-715	16,434	0,000**	-
	^b 19-25 Yaş	180	4,09	0,72				-
	^c 26 ve Üzeri	190	4,42	0,59				c>a,b
Yumuşak başlılık	^a 18 ve Altı	348	3,84	0,80	2-715	12,774	0,000**	a>b
	^b 19-25 Yaş	180	3,62	0,83				-
	^c 26 ve Üzeri	190	4,03	0,73				c>b
Öz denetimlilik	^a 18 ve Altı	348	3,49	0,80	2-715	5,793	0,003**	-
	^b 19-25 Yaş	180	3,47	0,89				-
	^c 26 ve Üzeri	190	3,71	0,70				c>a,b
Nörotiklik	^a 18 ve Altı	348	3,76	0,71	2-715	12,486	0,000**	-
	^b 19-25 Yaş	180	3,79	0,73				-
	^c 26 ve Üzeri	190	4,07	0,76				c>a,b

Tablo 4. (Devamı)

Ölçekler	Yaş	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Deneyime Açıklık	^a 18 ve Altı	348	3,29	0,76	2-715	4,302	0,014*	-
	^b 19-25 Yaş	180	3,23	0,73				-
	^c 26 ve Üzeri	190	3,45	0,81				c>a,b
Öfke	^a 18 ve Altı	348	2,93	0,78	2-715	6,152	0,002**	-
	^b 19-25 Yaş	180	3,12	0,68				b>a,c
	^c 26 ve Üzeri	190	2,85	0,80				-
Saldırganlık	^a 18 ve Altı	348	2,33	0,70	2-715	24,100	0,000**	-
	^b 19-25 Yaş	180	2,64	0,80				b>a,c
	^c 26 ve Üzeri	190	2,12	0,71				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=18 ve Altı, b=19-25 Yaş, c= 26 ve Üzeri)

Tablo 4'e göre yaş grupları arasında Dışadönüklük puanlarında anlamlı farklılık bulunmaktadır ($F = 16,434$; $p=0,000$). 18 yaş ve altı grubunun puanı $4,11 \pm 0,64$, 19-25 yaş grubunun puanı $4,09 \pm 0,72$, 26 yaş ve üzeri grubunun puanı ise $4,42 \pm 0,59$ olup fark $26 \text{ yaş ve üzeri} > 18 \text{ yaş ve altı}$ ve $19-25 \text{ yaş}$ şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda da anlamlı farklılık görülmektedir ($F = 12,774$; $p=0,000$). 18 yaş ve altı grubunun puanı $3,84 \pm 0,80$, 19-25 yaş grubunun puanı $3,62 \pm 0,83$, 26 yaş ve üzeri grubunun puanı $4,03 \pm 0,73$ olup fark $18 \text{ yaş ve altı} > 19-25 \text{ yaş}$ ve $26 \text{ yaş ve üzeri} > 19-25 \text{ yaş}$ şeklindedir. Öz denetimlilik boyutunda 18 yaş ve altı grubunun puanı $3,49 \pm 0,80$, 19-25 yaş grubunun puanı $3,47 \pm 0,89$, 26 yaş ve üzeri grubunun puanı $3,71 \pm 0,70$ olup anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 5,793$; $p=0,003$) ve fark $26 \text{ yaş ve üzeri} > 18 \text{ yaş ve altı}$ ve $19-25 \text{ yaş}$ yönündedir. Nörotiklik boyutunda 18 yaş ve altı grubunun puanı $3,76 \pm 0,71$, 19-25 yaş grubunun puanı $3,79 \pm 0,73$, 26 yaş ve üzeri grubunun puanı $4,07 \pm 0,76$ olup anlamlı farklılık bulunmaktadır ($F = 12,486$; $p=0,000$) ve fark $26 \text{ yaş ve üzeri} > 18 \text{ yaş ve altı}$ ve $19-25 \text{ yaş}$ şeklindedir. Deneyime Açıklık boyutunda 18 yaş ve altı grubunun puanı $3,29 \pm 0,76$, 19-25 yaş grubunun puanı $3,23 \pm 0,73$, 26 yaş ve üzeri grubunun puanı $3,45 \pm 0,81$ olup anlamlı bir farklılık vardır ($F = 4,302$; $p=0,014$) ve fark $26 \text{ yaş ve üzeri} > 18 \text{ yaş ve altı}$ ve $19-25 \text{ yaş}$ yönündedir. Öfke boyutunda 18 yaş ve altı grubunun puanı $2,93 \pm 0,78$, 19-25 yaş grubunun puanı $3,12 \pm 0,68$, 26 yaş ve üzeri grubunun puanı $2,85 \pm 0,80$ olup anlamlı farklılık görülmektedir ($F = 6,152$; $p=0,002$) ve fark $19-25 \text{ yaş} > 18 \text{ yaş ve altı}$ ve 26 yaş ve üzeri şeklindedir. Saldırganlık boyutunda 18 yaş ve altı grubunun puanı $2,33 \pm 0,70$, 19-25 yaş grubunun puanı $2,64 \pm 0,80$, 26 yaş ve üzeri grubunun puanı $2,12 \pm 0,71$ olup anlamlı farklılık bulunmaktadır ($F = 24,100$; $p=0,000$) ve fark $19-25 \text{ yaş} > 18 \text{ yaş ve altı}$ ve 26 yaş ve üzeri yönündedir.

Tablo 5. Eğitim durumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Eğitim Durumu	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Ortaokul	74	4,43	0,60	3-714	7,274	0,000**	a>b
	^b Lise	416	4,10	0,64				-
	^c Lisans	191	4,25	0,64				c>b
	^d Lisans üstü	37	4,34	0,94				-
Yumuşak başlılık	^a Ortaokul	74	4,07	0,80	3-714	2,326	0,074	-
	^b Lise	416	3,81	0,83				-
	^c Lisans	191	3,80	0,75				-
	^d Lisans üstü	37	3,85	0,73				-
Öz denetimlilik	^a Ortaokul	74	3,74	0,81	3-714	5,533	0,001**	a>b
	^b Lise	416	3,45	0,82				-
	^c Lisans	191	3,62	0,75				-
	^d Lisans üstü	37	3,81	0,66				d>b
Nörotiklik	^a Ortaokul	74	3,96	0,70	3-714	3,329	0,019*	a>b
	^b Lise	416	3,78	0,71				-
	^c Lisans	191	3,91	0,77				-
	^d Lisans üstü	37	4,07	0,85				d>b
Deneyime Açıklık	^a Ortaokul	74	3,34	0,77	3-714	2,090	0,100	-
	^b Lise	416	3,31	0,76				-
	^c Lisans	191	3,26	0,79				-
	^d Lisans üstü	37	3,61	0,72				-
Öfke	^a Ortaokul	74	2,87	0,79	3-714	,649	0,584	-
	^b Lise	416	2,98	0,77				-
	^c Lisans	191	2,92	0,72				-
	^d Lisans üstü	37	3,02	0,86				-
Saldırganlık	^a Ortaokul	74	2,15	0,59	3-714	2,827	0,038*	-
	^b Lise	416	2,41	0,73				b>a
	^c Lisans	191	2,34	0,79				-
	^d Lisans üstü	37	2,25	0,96				-

**p<0.01, *p<0.05 (a=Ortaokul, b=Lise, c=Lisans, d=Lisans üstü)

Tablo 5'e göre eğitim durumu değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 7,274$; $p=0,000$). Ortaokul mezunları ($4,43\pm0,60$) ile lise mezunları ($4,10\pm0,64$) arasında ve ayrıca lisans mezunları ($4,25\pm0,64$) ile lise mezunları arasında fark bulunmuştur; farklar ortaokul> lise ve lisans> lise şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda ortalamalar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 2,326$; $p=0,074$); ortaokul mezunları $4,07\pm0,80$, lise mezunları $3,81\pm0,83$, lisans mezunları $3,80\pm0,75$, lisansüstü mezunları $3,85\pm0,73$ puan almıştır. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F = 5,533$; $p=0,001$). Ortaokul mezunları ($3,74\pm0,81$), lise mezunlarına ($3,45\pm0,82$) göre daha yüksek puan almıştır; ayrıca lisansüstü mezunlarının puanı ($3,81\pm0,66$), lise mezunlarından yüksektir. Nörotiklik boyutunda da anlamlı fark vardır ($F = 3,329$; $p=0,019$). Ortaokul mezunları ($3,96\pm0,70$) ile lise mezunları ($3,78\pm0,71$) arasında ve lisansüstü mezunları ($4,07\pm0,85$) ile lise mezunları arasında fark gözlenmiştir; bu farklar ortaokul> lise ve lisansüstü> lise yönündedir. Deneyime Açıklık boyutunda eğitim grupları arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($F = 2,090$; $p=0,100$); ortaokul mezunları

3,34±0,77, lise mezunları 3,31±0,76, lisans mezunları 3,26±0,79, lisansüstü mezunları 3,61±0,72 puan almıştır. Öfke boyutunda da anlamlı fark bulunmamaktadır (F = 0,649; p=0,584); grupların ortalama puanları ortaokul 2,87±0,79, lise 2,98±0,77, lisans 2,92±0,72, lisansüstü 3,02±0,86 şeklindedir. Saldırganlık boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (F = 2,827; p=0,038). Lise mezunları (2,41±0,73), ortaokul mezunlarından (2,15±0,59) daha yüksek puan almıştır; fark lise> ortaokul yönündedir. Diğer gruplar arasında anlamlı fark belirtilmemiştir.

Tablo 6. Oynadığı pozisyon değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Pozisyon	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Kaleci	54	4,35	0,60	3-714	1,523	0,207	-
	^b Defans	260	4,18	0,59				-
	^c Orta Saha	226	4,19	0,71				-
	^d Forvet	178	4,13	0,71				-
Yumuşak başlılık	^a Kaleci	54	3,72	0,97	3-714	4,693	0,003**	-
	^b Defans	260	3,98	0,84				b>c
	^c Orta Saha	226	3,73	0,75				-
	^d Forvet	178	3,80	0,73				-
Öz denetimlilik	^a Kaleci	54	3,52	0,62	3-714	3,598	0,013*	-
	^b Defans	260	3,43	0,81				-
	^c Orta Saha	226	3,66	0,80				c>b
	^d Forvet	178	3,56	0,83				-
Nörotiklik	^a Kaleci	54	3,91	0,63	3-714	2,308	0,075	-
	^b Defans	260	3,86	0,75				-
	^c Orta Saha	226	3,92	0,74				-
	^d Forvet	178	3,73	0,73				-
Deneyime Açıklık	^a Kaleci	54	3,20	0,54	3-714	,501	0,682	-
	^b Defans	260	3,31	0,85				-
	^c Orta Saha	226	3,35	0,80				-
	^d Forvet	178	3,33	0,66				-
Öfke	^a Kaleci	54	3,12	0,54	3-714	1,564	0,197	-
	^b Defans	260	2,99	0,83				-
	^c Orta Saha	226	2,91	0,77				-
	^d Forvet	178	2,91	0,71				-
Saldırganlık	^a Kaleci	54	2,57	0,61	3-714	4,795	0,003**	a>d
	^b Defans	260	2,43	0,84				b>d
	^c Orta Saha	226	2,33	0,75				-
	^d Forvet	178	2,21	0,60				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=Kaleci, b=Defans, c=Orta Saha, d=Forvet)

Tablo 6'ya göre pozisyon değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (F = 1,523; p=0,207). Ortalama puanlar kaleciler için 4,35±0,60, defans oyuncularını için 4,18±0,59, orta saha oyuncularını için 4,19±0,71, forvet oyuncularını için ise 4,13 ± 0,71 olarak görülmektedir. Yumuşak başlılık boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (F = 4,693; p=0,003). Kalecilerin puanı 3,72±0,97, defans oyuncularının 3,98±0,84, orta saha oyuncularının 3,73±0,75, forvet

oyuncularının $3,80 \pm 0,73$ olup fark defans> orta saha şeklindedir. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F = 3,598$; $p=0,013$). Kalecilerin puanı $3,52 \pm 0,62$, defans oyuncularının $3,43 \pm 0,81$, orta saha oyuncularının $3,66 \pm 0,80$, forvet oyuncularının $3,56 \pm 0,83$ olup fark orta saha> defans yönündedir. Nörotiklik boyutunda kaleciler $3,91 \pm 0,63$, defans oyuncuları $3,86 \pm 0,75$, orta saha oyuncuları $3,92 \pm 0,74$, forvet oyuncuları $3,73 \pm 0,73$ değerlerine sahiptir ve anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 2,308$; $p=0,075$). Deneyime Açıklık boyutunda kalecilerin puanı $3,20 \pm 0,54$, defans oyuncularının $3,31 \pm 0,85$, orta saha oyuncularının $3,35 \pm 0,80$, forvet oyuncularının $3,33 \pm 0,66$ olup anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F = 0,501$; $p=0,682$). Öfke boyutunda da pozisyon grupları arasında anlamlı bir fark yoktur ($F = 1,564$; $p=0,197$); kaleciler $3,12 \pm 0,54$, defans oyuncuları $2,99 \pm 0,83$, orta saha oyuncuları $2,91 \pm 0,77$, forvet oyuncuları $2,91 \pm 0,71$ değerlerine sahiptir. Saldırganlık boyutunda ise anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 4,795$; $p=0,003$). Kaleciler $2,57 \pm 0,61$, defans oyuncuları $2,43 \pm 0,84$, orta saha oyuncuları $2,33 \pm 0,75$, forvet oyuncuları $2,21 \pm 0,60$ puan almış olup fark kaleciler> forvet ve defans> forvet şeklindedir.

Tablo 7. Lig seviyesi değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Lig	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Amatör	534	4,19	0,67	2-715	0,196	0,822	-
	^b Bölgesel	120	4,18	0,67				-
	^c Profesyonel	64	4,14	0,61				-
Yumuşak başlılık	^a Amatör	534	3,84	0,81	2-715	0,430	0,651	-
	^b Bölgesel	120	3,79	0,87				-
	^c Profesyonel	64	3,91	0,61				-
Öz denetimlilik	^a Amatör	534	3,57	0,82	2-715	1,061	0,347	-
	^b Bölgesel	120	3,47	0,70				-
	^c Profesyonel	64	3,47	0,87				-
Nörotiklik	^a Amatör	534	3,85	0,75	2-715	0,221	0,802	-
	^b Bölgesel	120	3,82	0,71				-
	^c Profesyonel	64	3,89	0,71				-
Deneyime Açıklık	^a Amatör	534	3,34	0,79	2-715	2,697	0,068	-
	^b Bölgesel	120	3,18	0,73				-
	^c Profesyonel	64	3,41	0,61				-
Öfke	^a Amatör	534	2,96	0,77	2-715	0,019	0,981	-
	^b Bölgesel	120	2,96	0,82				-
	^c Profesyonel	64	2,94	0,64				-
Saldırganlık	^a Amatör	534	2,33	0,74	2-715	1,105	0,332	-
	^b Bölgesel	120	2,40	0,81				-
	^c Profesyonel	64	2,46	0,66				-

**p<0,01, *p<0,05, (a=Amatör, b=Bölgesel, c=Profesyonel)

Tablo 7'ye göre lig seviyesi değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 0,196$; $p=0,822$). Ortalama puanlar amatör lig oyuncuları için $4,19 \pm 0,67$, bölgesel lig oyuncuları için $4,18 \pm 0,67$, profesyonel lig

oyuncuları için ise $4,14 \pm 0,61$ şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda da anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($F = 0,430$; $p = 0,651$); amatör oyuncular $3,84 \pm 0,81$, bölgesel lig oyuncuları $3,79 \pm 0,87$, profesyonel oyuncular $3,91 \pm 0,61$ puan almıştır. Öz denetimlilik boyutunda amatör oyuncular $3,57 \pm 0,82$, bölgesel oyuncular $3,47 \pm 0,70$, profesyonel oyuncular $3,47 \pm 0,87$ puan almış olup anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 1,061$; $p = 0,347$). Nörotiklik boyutunda da gruplar arasında anlamlı fark yoktur ($F = 0,221$; $p = 0,802$); amatör oyuncular $3,85 \pm 0,75$, bölgesel oyuncular $3,82 \pm 0,71$, profesyonel oyuncular $3,89 \pm 0,71$ ortalamalarına sahiptir. Deneyime Açıklık boyutunda amatör oyuncular $3,34 \pm 0,79$, bölgesel oyuncular $3,18 \pm 0,73$, profesyonel oyuncular $3,41 \pm 0,61$ puan almış olup istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamaktadır ($F = 2,697$; $p = ,068$). Öfke boyutunda da lig seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($F = 0,019$; $p = 0,981$); amatör oyuncular $2,96 \pm 0,77$, bölgesel oyuncular $2,96 \pm 0,82$, profesyonel oyuncular $2,94 \pm 0,64$ değerlerine sahiptir. Saldırganlık boyutunda da anlamlı bir farklılık yoktur ($F = 1,105$; $p = 0,332$). Amatör lig oyuncularının puanı $2,33 \pm 0,74$, bölgesel lig oyuncularının $2,40 \pm 0,81$, profesyonel oyuncuların ise $2,46 \pm 0,66$ olarak belirtilmiştir.

Tablo 8. Son sezonda sarı kart görme değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Sarı Kart	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Hiç Almadım	294	4,11	0,62	3-714	4,446	0,004**	-
	^b 1-2	254	4,30	0,63				b>a
	^c 3-4	122	4,12	0,66				-
	^d 5 ve üzeri	48	4,23	0,91				-
Yumuşak başlılık	^a Hiç Almadım	294	3,74	0,84	3-714	5,545	0,001**	-
	^b 1-2	254	4,00	0,77				b>a
	^c 3-4	122	3,77	0,81				-
	^d 5 ve üzeri	48	3,73	0,65				-
Öz denetimlilik	^a Hiç Almadım	294	3,41	0,79	3-714	10,311	0,000**	-
	^b 1-2	254	3,76	0,76				b>a,c
	^c 3-4	122	3,42	0,87				-
	^d 5 ve üzeri	48	3,52	0,71				-
Nörotiklik	^a Hiç Almadım	294	3,82	0,72	3-714	2,527	0,056	-
	^b 1-2	254	3,90	0,74				-
	^c 3-4	122	3,75	0,74				-
	^d 5 ve üzeri	48	4,04	0,74				-
Deneyime Açıklık	^a Hiç Almadım	294	3,33	0,75	3-714	0,679	0,565	-
	^b 1-2	254	3,29	0,76				-
	^c 3-4	122	3,39	0,84				-
	^d 5 ve üzeri	48	3,23	0,74				-
Öfke	^a Hiç Almadım	294	2,87	0,71	3-714	12,046	0,000**	-
	^b 1-2	254	2,89	0,77				-
	^c 3-4	122	3,07	0,77				-
	^d 5 ve üzeri	48	3,52	0,80				d>a,b,c

Tablo 8. (Devamı)

Ölçekler	Sarı Kart	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Saldırganlık	^a Hiç Almadım	294	2,29	0,71	3-714	3,852	0,009**	-
	^b 1-2	254	2,36	0,76				-
	^c 3-4	122	2,38	0,74				-
	^d 5 ve üzeri	48	2,68	0,86				d>a

**p<0,01, *p<0,05 (a=hiç almadım, b=1-2, c=3-4, d= 5 ve üzeri)

Tablo 8'e göre son sezonda sarı kart görme durumuna göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 4,446$; $p=0,004$). Hiç sarı kart almayan oyuncuların puanı $4,11 \pm 0,62$, 1-2 sarı kart görenlerin puanı $4,30 \pm 0,63$, 3-4 sarı kart görenlerin puanı $4,12 \pm 0,66$, 5 ve üzeri sarı kart görenlerin puanı $4,23 \pm 0,91$ olup fark 1-2 sarı kart> hiç almayan şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda da anlamlı bir farklılık vardır ($F = 5,545$; $p=0,001$). 1-2 sarı kart gören oyuncuların puanı $4,00 \pm 0,77$, hiç almayanlara ($3,74 \pm 0,84$) göre daha yüksektir; diğer gruplarla anlamlı fark belirtilmemiştir. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 10,311$; $p=0,000$). 1-2 sarı kart görenler ($3,76 \pm 0,76$), hiç almayanlardan ($3,41 \pm 0,79$) ve 3-4 sarı kart görenlerden ($3,42 \pm 0,87$) daha yüksek puan almıştır. Nörotiklik boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 2,527$; $p=0,056$); hiç almayanlar $3,82 \pm 0,72$, 1-2 kart görenler $3,90 \pm 0,74$, 3-4 kart görenler $3,75 \pm 0,74$, 5 ve üzeri kart görenler $4,04 \pm 0,74$ şeklindedir. Deneyime Açıklık boyutunda da anlamlı fark yoktur ($F = 0,679$; $p=0,565$); hiç almayanlar $3,33 \pm 0,75$, 1-2 kart görenler $3,29 \pm 0,76$, 3-4 kart görenler $3,39 \pm 0,84$, 5 ve üzeri kart görenler $3,23 \pm 0,74$ değerlerine sahiptir. Öfke boyutunda anlamlı farklılık görülmektedir ($F = 12,046$; $p=0,000$). 5 ve üzeri sarı kart gören oyuncuların puanı $3,52 \pm 0,80$ olup hiç almayanlar ($2,87 \pm 0,71$), 1-2 kart görenler ($2,89 \pm 0,77$) ve 3-4 kart görenlerden ($3,07 \pm 0,77$) yüksektir; fark 5 ve üzeri> tüm diğer gruplar şeklindedir. Saldırganlık boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 3,852$; $p = 0,009$). 5 ve üzeri sarı kart gören oyuncular ($2,68 \pm 0,86$), hiç almayanlardan ($2,29 \pm 0,71$) daha yüksek puan almıştır; diğer gruplar arasında anlamlı fark belirtilmemiştir.

Tablo 9. Son sezonda kırmızı kart görme değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Kırmızı Kart	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Hiç Almadım	624	4,21	0,63	2-715	5,873	0,00**	a>c
	^b 1	72	4,14	0,65				b>c
	^c 2 ve üzeri	22	3,73	1,14				-
Yumuşak başlılık	^a Hiç Almadım	624	3,85	0,81	2-715	1,252	0,29	-
	^b 1	72	3,75	0,78				-
	^c 2 ve üzeri	22	3,64	0,69				-

Tablo 9. (Devamı)

Ölçekler	Kırmızı Kart	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Öz denetimlilik	^a Hiç Almadım	624	3,54	0,81	2-715	0,052	0,95	-
	^b 1	72	3,53	0,72				-
	^c 2 ve üzeri	22	3,59	1,02				-
Nörotiklik	^a Hiç Almadım	624	3,85	0,74	2-715	0,242	0,78	-
	^b 1	72	3,83	0,69				-
	^c 2 ve üzeri	22	3,95	0,74				-
Deneyime Açıklık	^a Hiç Almadım	624	3,32	0,78	2-715	0,155	0,86	-
	^b 1	72	3,32	0,70				-
	^c 2 ve üzeri	22	3,23	0,67				-
Öfke	^a Hiç Almadım	624	2,91	0,76	2-715	23,513	0,00**	-
	^b 1	72	3,00	0,63				-
	^c 2 ve üzeri	22	4,02	0,67				c>a,b
Saldırganlık	^a Hiç Almadım	624	2,33	0,72	2-715	8,264	0,00**	-
	^b 1	72	2,37	0,77				-
	^c 2 ve üzeri	22	2,98	1,09				c>a,b

**p<0,01, *p<0,05, (a=hiç almadım, b=1, c=2 ve üzeri)

Tablo 9'a göre son sezonda kırmızı kart görme durumuna göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 5,873$; $p=0,003$). Hiç kırmızı kart almayan oyuncuların puanı $4,21 \pm 0,63$, 1 kırmızı kart görenlerin puanı $4,14 \pm 0,65$, 2 ve üzeri kırmızı kart görenlerin puanı ise $3,73 \pm 1,14$ olup fark hiç almayan > 2 ve üzeri ve 1 kırmızı kart > 2 ve üzeri şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur ($F = 1,252$; $p=0,286$); hiç almayanlar $3,85 \pm 0,81$, 1 kart görenler $3,75 \pm 0,78$, 2 ve üzeri kart görenler $3,64 \pm 0,69$ değerlerine sahiptir. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 0,052$; $p=0,949$); hiç almayanlar $3,54 \pm 0,81$, 1 kart görenler $3,53 \pm 0,72$, 2 ve üzeri kart görenler $3,59 \pm 1,02$ puan almıştır. Nörotiklik boyutunda da anlamlı bir fark yoktur ($F = 0,242$; $p=0,785$); hiç almayanlar $3,85 \pm 0,74$, 1 kart görenler $3,83 \pm 0,69$, 2 ve üzeri kart görenler $3,95 \pm 0,74$ şeklindedir. Deneyime Açıklık boyutunda da anlamlı fark bulunmamaktadır ($F = 0,155$; $p=0,856$); hiç almayanlar $3,32 \pm 0,78$, 1 kart görenler $3,32 \pm 0,70$, 2 ve üzeri kart görenler $3,23 \pm 0,67$ değerlerine sahiptir. Öfke boyutunda ise anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F = 23,513$; $p=0,000$). 2 ve üzeri kırmızı kart gören oyuncuların puanı $4,02 \pm 0,67$, hiç almayanların $2,91 \pm 0,76$ ve 1 kart görenlerin $3,00 \pm 0,63$ puanlarından yüksektir; fark 2 ve üzeri > hiç almayan ve 1 kart gören şeklindedir. Saldırganlık boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 8,264$; $p = ,000$). 2 ve üzeri kırmızı kart gören oyuncuların puanı $2,98 \pm 1,09$, hiç almayanların $2,33 \pm 0,72$ ve 1 kart görenlerin $2,37 \pm 0,77$ puanlarından yüksektir; fark 2 ve üzeri > hiç almayan ve 1 kart gören yönündedir.

Tablo 10. Antrenman sıklığı değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Antrenman Sıklığı	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a 1-2 kez	132	4,05	0,74	2-715	3,261	0,039*	-
	^b 3-4 kez	318	4,21	0,64				b>a
	^c 5 ve üzeri	268	4,22	0,63				-
Yumuşak başlılık	^a 1-2 kez	132	3,63	0,90	2-715	5,507	0,004**	-
	^b 3-4 kez	318	3,88	0,76				b>a
	^c 5 ve üzeri	268	3,88	0,79				c>a
Öz denetimlilik	^a 1-2 kez	132	3,41	0,80	2-715	2,240	0,107	-
	^b 3-4 kez	318	3,58	0,82				-
	^c 5 ve üzeri	268	3,56	0,78				-
Nörotiklik	^a 1-2 kez	132	3,73	0,80	2-715	2,388	0,093	-
	^b 3-4 kez	318	3,86	0,76				-
	^c 5 ve üzeri	268	3,90	0,67				-
Deneyime Açıklık	^a 1-2 kez	132	3,27	0,85	2-715	,762	0,467	-
	^b 3-4 kez	318	3,30	0,76				-
	^c 5 ve üzeri	268	3,36	0,74				-
Öfke	^a 1-2 kez	132	2,90	0,78	2-715	1,284	0,278	-
	^b 3-4 kez	318	2,93	0,77				-
	^c 5 ve üzeri	268	3,01	0,75				-
Saldırganlık	^a 1-2 kez	132	2,38	0,88	2-715	2,724	0,066	-
	^b 3-4 kez	318	2,28	0,71				-
	^c 5 ve üzeri	268	2,43	0,72				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=1-2 kez, b=3-4 kez, c= 5 ve üzeri)

Tablo 10'a göre antrenman sıklığına göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 3,261$; $p=0,039$). Haftada 1–2 kez antrenman yapanların puanı $4,05 \pm 0,74$, haftada 3–4 kez antrenman yapanların puanı $4,21 \pm 0,64$, haftada 5 ve üzeri antrenman yapanların puanı ise $4,22 \pm 0,63$ olup fark haftada 3–4 kez > haftada 1–2 kez şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 5,507$; $p=0,004$). Haftada 3–4 kez ($3,88 \pm 0,76$) ve haftada 5 ve üzeri ($3,88 \pm 0,79$) antrenman yapanların puanları, haftada 1–2 kez ($3,63 \pm 0,90$) antrenman yapanlardan yüksektir; fark 3–4 kez > 1–2 kez ve 5 ve üzeri > 1–2 kez şeklindedir. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 2,240$; $p=0,107$); haftada 1–2 kez antrenman yapanlar $3,41 \pm 0,80$, haftada 3–4 kez yapanlar $3,58 \pm 0,82$, haftada 5 ve üzeri yapanlar $3,56 \pm 0,78$ puan almıştır. Nörotiklik boyutunda da anlamlı bir fark görülmemektedir ($F = 2,388$; $p=0,093$); haftada 1–2 kez $3,73 \pm 0,80$, haftada 3–4 kez $3,86 \pm 0,76$, haftada 5 ve üzeri $3,90 \pm 0,67$ puan almıştır. Deneyime Açıklık boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($F = 0,762$; $p=0,467$). Ortalama puanlar haftada 1–2 kez için $3,27 \pm 0,85$, haftada 3–4 kez için $3,30 \pm 0,76$, haftada 5 ve üzeri için $3,36 \pm 0,74$ şeklindedir. Öfke boyutunda da anlamlı fark bulunmamaktadır ($F = 1,284$; $p=0,278$); haftada 1–2 kez $2,90 \pm 0,78$, haftada 3–4 kez $2,93 \pm 0,77$, haftada 5 ve üzeri $3,01 \pm 0,75$ değerlerine sahiptir. Saldırganlık boyutunda anlamlı fark bulunmamaktadır

($F = 2,724$; $p=0,066$). Haftada 1–2 kez antrenman yapanlar $2,38\pm0,88$, haftada 3–4 kez yapanlar $2,28\pm0,71$, haftada 5 ve üzeri yapanlar $2,43\pm0,72$ puan almıştır.

Tablo 11. Anne eğitim durumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Eğitim Durumu	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a İlkokul ve altı	290	4,21	0,62	3-714	2,569	0,053	-
	^b Ortaokul	132	4,12	0,67				-
	^c Lise	226	4,24	0,59				-
	^d Lisans ve üzeri	70	4,02	0,95				-
Yumuşak başlılık	^a İlkokul ve altı	290	3,77	0,80	3-714	2,654	0,048*	-
	^b Ortaokul	132	3,85	0,81				-
	^c Lise	226	3,95	0,76				c>a
	^d Lisans ve üzeri	70	3,74	0,91				-
Öz denetimlilik	^a İlkokul ve altı	290	3,57	0,82	3-714	4,150	0,006**	a>b
	^b Ortaokul	132	3,33	0,81				-
	^c Lise	226	3,63	0,72				c>b
	^d Lisans ve üzeri	70	3,51	0,94				-
Nörotiklik	^a İlkokul ve altı	290	3,94	0,74	3-714	4,072	0,007**	a>c
	^b Ortaokul	132	3,77	0,72				-
	^c Lise	226	3,75	0,75				-
	^d Lisans ve üzeri	70	3,96	0,67				-
Deneyime Açıklık	^a İlkokul ve altı	290	3,43	0,76	3-714	4,247	0,005**	a>b
	^b Ortaokul	132	3,17	0,75				-
	^c Lise	226	3,26	0,75				-
	^d Lisans ve üzeri	70	3,31	0,85				-
Öfke	^a İlkokul ve altı	290	2,92	0,74	3-714	,431	0,731	-
	^b Ortaokul	132	2,97	0,67				-
	^c Lise	226	2,99	0,80				-
	^d Lisans ve üzeri	70	2,98	0,92				-
Saldırganlık	^a İlkokul ve altı	290	2,27	0,73	3-714	2,560	0,054	-
	^b Ortaokul	132	2,43	0,72				-
	^c Lise	226	2,43	0,78				-
	^d Lisans ve üzeri	70	2,35	0,77				-

**p<0,01, *p<0,05 (a= İlkokul ve altı, b=Ortaokul, c=Lise, d=Lisans ve üzeri)

Tablo 11'e göre anne eğitim durumu değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 2,569$; $p=0,053$). Ortalama puanlar ilkokul ve altı için $4,21\pm0,62$, ortaokul için $4,12\pm0,67$, lise için $4,24\pm0,59$, lisans ve üzeri için $4,02 \pm 0,95$ şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 2,654$; $p=0,048$). Lise mezunu annesi olan katılımcılar ($3,95\pm0,76$), annesi ilkokul ve altı eğitim düzeyinde olan katılımcılardan ($3,77\pm0,80$) daha yüksek puan almıştır. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F = 4,150$; $p=0,006$). İlkokul ve altı eğitim düzeyindeki annelerin çocukları ($3,57\pm0,82$), ortaokul mezunu annelerin çocuklarından ($3,33\pm0,81$) daha yüksek puan almıştır. Ayrıca lise mezunu annelerin çocukları ($3,63\pm0,72$), ortaokul mezunu annelerin çocuklarından daha yüksek puan almıştır. Nörotiklik boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 4,072$;

p=0,007). İlkokul ve altı eğitim düzeyindeki annelerin çocukları ($3,94 \pm 0,74$), lise mezunu annelerin çocuklarına ($3,75 \pm 0,75$) göre daha yüksek puan almıştır. Deneyime Açıklık boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F = 4,247$; $p=0,005$). İlkokul ve altı düzeyindeki annelerin çocukları ($3,43 \pm 0,76$), ortaokul mezunu annelerin çocuklarından ($3,17 \pm 0,75$) daha yüksek puan almıştır. Öfke boyutunda ise anne eğitim durumuna göre gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 0,431$; $p=0,731$); ilkokul ve altı $2,92 \pm 0,74$, ortaokul $2,97 \pm 0,67$, lise $2,99 \pm 0,80$, lisans ve üzeri $2,98 \pm 0,92$ düzeyindedir. Saldırganlık boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 2,560$; $p=0,054$). Ortalama puanlar ilkokul ve altı için $2,27 \pm 0,73$, ortaokul için $2,43 \pm 0,72$, lise için $2,43 \pm 0,78$, lisans ve üzeri için $2,35 \pm 0,77$ şeklindedir.

Tablo 12. Baba eğitim durumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Eğitim Durumu	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a İlkokul ve altı	166	4,18	0,73	3-714	,250	0,861	-
	^b Ortaokul	122	4,20	0,61				-
	^c Lise	308	4,17	0,64				-
	^d Lisans ve üzeri	122	4,22	0,67				-
Yumuşak başlılık	^a İlkokul ve altı	166	3,89	0,79	3-714	1,367	0,252	-
	^b Ortaokul	122	3,84	0,86				-
	^c Lise	308	3,77	0,78				-
	^d Lisans ve üzeri	122	3,93	0,81				-
Öz denetimlilik	^a İlkokul ve altı	166	3,62	0,76	3-714	,819	0,484	-
	^b Ortaokul	122	3,50	0,72				-
	^c Lise	308	3,51	0,86				-
	^d Lisans ve üzeri	122	3,56	0,79				-
Nörotiklik	^a İlkokul ve altı	166	3,97	0,78	3-714	3,200	0,023*	a>c
	^b Ortaokul	122	3,83	0,67				-
	^c Lise	308	3,77	0,72				-
	^d Lisans ve üzeri	122	3,92	0,76				-
Deneyime Açıklık	^a İlkokul ve altı	166	3,36	0,76	3-714	3,149	0,025*	d>b
	^b Ortaokul	122	3,20	0,75				-
	^c Lise	308	3,28	0,76				-
	^d Lisans ve üzeri	122	3,48	0,82				-
Öfke	^a İlkokul ve altı	166	2,91	0,79	3-714	3,354	0,019*	-
	^b Ortaokul	122	2,81	0,63				-
	^c Lise	308	3,05	0,76				-
	^d Lisans ve üzeri	122	2,92	0,84				-
Saldırganlık	^a İlkokul ve altı	166	2,28	0,76	3-714	6,439	0,000**	-
	^b Ortaokul	122	2,28	0,68				-
	^c Lise	308	2,49	0,77				-
	^d Lisans ve üzeri	122	2,20	0,69				-

**p<0,01, *p<0,05, BFKÖ (a= İlkokul ve altı, b=Ortaokul, c=Lise, d=Lisans ve üzeri)

Tablo 12'ye göre baba eğitim durumu değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 0,250$; $p=0,861$). Ortalama puanlar ilkökul ve altı için $4,18\pm0,73$, ortaokul için $4,20\pm0,61$, lise için $4,17\pm0,64$, lisans ve üzeri için $4,22\pm0,67$ şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda anlamlı bir farklılık olmadığı belirtilmiştir ($F = 1,367$; $p=0,252$). Ortalama puanlar incelendiğinde ilkökul ve altı $3,89\pm0,79$, ortaokul $3,84\pm0,86$, lise $3,77\pm0,78$, lisans ve üzeri $3,93\pm0,81$ değerlerine sahiptir. Öz denetimlilik boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 0,819$; $p=0,484$). Ortalama puanlar ilkökul ve altı için $3,62\pm0,76$, ortaokul için $3,50\pm0,72$, lise için $3,51 \pm 0,86$, lisans ve üzeri için ise $3,56\pm0,79$ şeklindedir. Nörotiklik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 3,200$; $p=0,023$). İlkokul ve altı eğitim düzeyindeki babaların çocukları ($3,97\pm0,78$), lise mezunu babaların çocuklarına ($3,77\pm0,72$) göre daha yüksek puan almıştır. Deneyime Açıklık boyutunda da anlamlı bir farklılık vardır ($F = 3,149$; $p=0,025$). İlkokul ve altı eğitim düzeyindeki babaların çocukları ($3,36\pm0,76$), ortaokul mezunu babaların çocuklarından ($3,20\pm0,75$) daha yüksek puan almıştır. Öfke boyutunda anlamlı bir fark bulunmaktadır ($F = 3,354$; $p=0,019$). Ortalama puanlar ilkökul ve altı için $2,91\pm0,79$, ortaokul için $2,81\pm0,63$, lise için $3,05\pm0,76$, lisans ve üzeri için $2,92\pm0,84$ şeklindedir; fark yönü belirtilmediğinden yalnızca değerler sunulmuştur. Saldırganlık boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 6,439$; $p=0,000$). Ortalama puanlar ilkökul ve altı $2,28\pm0,76$, ortaokul $2,28\pm0,68$, lise $2,49\pm0,77$, lisans ve üzeri $2,20\pm0,69$ düzeyindedir; fark yönü lise > ilkökul ve altı ile ortaokul ile lisans ve üzeri şeklinde yorumlanabilecek bir dağılım göstermektedir.

Tablo 13. Gelir durumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Gelir Durumu	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Düşük	50	3,82	0,87	2-715	8,401	0,000**	-
	^b Orta	564	4,21	0,63				b>a
	^c Yüksek	104	4,20	0,68				c>a
Yumuşak başlılık	^a Düşük	50	3,62	0,86	2-715	2,262	0,105	-
	^b Orta	564	3,86	0,80				-
	^c Yüksek	104	3,80	0,76				-
Öz denetimlilik	^a Düşük	50	3,28	0,97	2-715	2,872	0,050	-
	^b Orta	564	3,56	0,77				b>a
	^c Yüksek	104	3,57	0,88				c>a
Nörotiklik	^a Düşük	50	3,92	0,84	2-715	2,878	0,057	-
	^b Orta	564	3,87	0,72				-
	^c Yüksek	104	3,69	0,74				-
Deneyime Açıklık	^a Düşük	50	3,20	0,70	2-715	,783	0,457	-
	^b Orta	564	3,32	0,80				-
	^c Yüksek	104	3,37	0,65				-

Tablo 13. (Devamı)

Ölçekler	Gelir Durumu	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Öfke	^a Düşük	50	3,25	0,66	2-715	4,135	0,016	a>b,c
	^b Orta	564	2,94	0,73				-
	^c Yüksek	104	2,92	0,94				-
Saldırganlık	^a Düşük	50	2,79	0,82	2-715	9,198	0,000	a>b,c
	^b Orta	564	2,32	0,71				-
	^c Yüksek	104	2,35	0,83				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=düşük, b=Orta, c=Yüksek)

Tablo 13'e göre gelir durumu değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 8,401$; $p = 0,000$). Düşük gelir grubunun puanı $3,82 \pm 0,87$, orta gelir grubu $4,21 \pm 0,63$, yüksek gelir grubu ise $4,20 \pm 0,68$ puan almıştır. Fark orta gelir> düşük gelir ve yüksek gelir> düşük gelir şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 2,262$; $p=0,105$); düşük gelir $3,62 \pm 0,86$, orta gelir $3,86 \pm 0,80$, yüksek gelir $3,80 \pm 0,76$ düzeyindedir. Öz denetimlilik boyutunda anlamlılığa çok yakın bir farklılık görülmektedir ($F = 2,872$; $p=0,050$). Ortalama puanlar düşük gelir için $3,28 \pm 0,97$, orta gelir için $3,56 \pm 0,77$, yüksek gelir için $3,57 \pm 0,88$ olup fark orta gelir> düşük gelir ve yüksek gelir> düşük gelir yönündedir. Nörotiklik boyutunda anlamlı fark bulunmamaktadır ($F = 2,878$; $p=0,057$); düşük gelir $3,92 \pm 0,84$, orta gelir $3,87 \pm 0,72$, yüksek gelir $3,69 \pm 0,74$ puan almıştır. Deneyime Açıklık boyutunda da anlamlı fark yoktur ($F = 0,783$; $p=0,457$); düşük gelir $3,20 \pm 0,70$, orta gelir $3,32 \pm 0,80$, yüksek gelir $3,37 \pm 0,65$ düzeyindedir. Öfke boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 4,135$; $p=0,016$). Düşük gelir grubunun puanı $3,25 \pm 0,66$, orta gelir ($2,94 \pm 0,73$) ve yüksek gelir ($2,92 \pm 0,94$) gruplarından daha yüksektir; fark düşük gelir> orta ve yüksek gelir şeklindedir. Saldırganlık boyutunda da anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F = 9,198$; $p = 0,000$). Düşük gelir grubunun puanı $2,79 \pm 0,82$, orta gelir ($2,32 \pm 0,71$) ve yüksek gelir ($2,35 \pm 0,83$) gruplarından daha yüksektir; fark düşük gelir> orta ve yüksek gelir yönündedir.

Tablo 14. Çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Çocukluk Yeri	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Köy-Kasaba	150	4,15	0,62	2-715	,436	0,647	-
	^b İlçe	278	4,21	0,64				-
	^c İl-Metropol	290	4,18	0,70				-
Yumuşak başlılık	^a Köy-Kasaba	150	3,93	0,79	2-715	1,274	0,280	-
	^b İlçe	278	3,80	0,84				-
	^c İl-Metropol	290	3,83	0,77				-

Tablo 14. (Devamı)

Ölçekler	Çocukluk Yeri	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Öz denetimlilik	^a Köy-Kasaba	150	3,43	0,77	2-715	1,839	0,160	-
	^b İlçe	278	3,59	0,81				-
	^c İl-Metropol	290	3,56	0,81				-
Nörotiklik	^a Köy-Kasaba	150	3,94	0,71	2-715	2,022	0,133	-
	^b İlçe	278	3,79	0,71				-
	^c İl-Metropol	290	3,86	0,78				-
Deneyime Açıklık	^a Köy-Kasaba	150	3,42	0,74	2-715	2,436	0,088	-
	^b İlçe	278	3,33	0,76				-
	^c İl-Metropol	290	3,25	0,79				-
Öfke	^a Köy-Kasaba	150	2,90	0,74	2-715	,625	0,535	-
	^b İlçe	278	2,98	0,77				-
	^c İl-Metropol	290	2,96	0,78				-
Saldırganlık	^a Köy-Kasaba	150	2,37	0,74	2-715	1,864	0,156	-
	^b İlçe	278	2,41	0,76				-
	^c İl-Metropol	290	2,29	0,73				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=Köy-Kasaba, b=İlçe, c=İl-Metropol)

Tablo 14'e göre çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 0,436$; $p=0,647$). Ortalama puanlar köy-kasaba için $4,15\pm0,62$, ilçe için $4,21\pm0,64$, il-metropol için $4,18\pm0,70$ şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda da anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($F = 1,274$; $p=0,280$); köy-kasaba $3,93\pm0,79$, ilçe $3,80\pm0,84$, il-metropol $3,83\pm0,77$ değerlerine sahiptir. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 1,839$; $p=0,160$). Ortalama puanlar köy-kasaba için $3,43\pm0,77$, ilçe $3,59\pm0,81$, il-metropol $3,56\pm0,81$ şeklindedir. Nörotiklik boyutunda da anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F = 2,022$; $p=0,133$); köy-kasaba $3,94\pm0,71$, ilçe $3,79\pm0,71$, il-metropol $3,86\pm0,78$ düzeyindedir. Deneyime Açıklık boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 2,436$; $p=0,088$). Ortalama puanlar köy-kasaba için $3,42\pm0,74$, ilçe için $3,33\pm0,76$, il-metropol için $3,25\pm0,79$ şeklindedir. Öfke boyutunda da anlamlı fark yoktur ($F = 0,625$; $p=0,535$); köy-kasaba $2,90\pm0,74$, ilçe $2,98\pm0,77$, il-metropol $2,96\pm0,78$ değerlerine sahiptir. Saldırganlık boyutunda da anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($F = 1,864$; $p = 0,156$). Ortalama puanlar köy-kasaba $2,37\pm0,74$, ilçe $2,41\pm0,76$, il-metropol $2,29\pm0,73$ düzeyindedir.

Tablo 15. Aile yapısı değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Aile Yapısı	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Çekirdek	498	4,16	0,64	2-715	9,509	0,000	-
	^b Geniş	162	4,35	0,61				b>c,a
	^c Parçalanmış	58	3,95	0,86				-
Yumuşak başlılık	^a Çekirdek	498	3,78	0,80	2-715	4,854	0,008	-
	^b Geniş	162	4,01	0,79				b>a,c
	^c Parçalanmış	58	3,84	0,81				-
Öz denetimlilik	^a Çekirdek	498	3,53	0,81	2-715	1,181	0,308	-
	^b Geniş	162	3,62	0,78				-
	^c Parçalanmış	58	3,45	0,82				-
Nörotiklik	^a Çekirdek	498	3,82	0,74	2-715	2,151	0,117	-
	^b Geniş	162	3,90	0,75				-
	^c Parçalanmış	58	4,00	0,69				-
Deneyime Açıklık	^a Çekirdek	498	3,31	0,77	2-715	,262	0,770	-
	^b Geniş	162	3,35	0,75				-
	^c Parçalanmış	58	3,28	0,82				-
Öfke	^a Çekirdek	498	2,92	0,80	2-715	2,131	0,119	-
	^b Geniş	162	3,06	0,64				-
	^c Parçalanmış	58	2,98	0,80				-
Saldırganlık	^a Çekirdek	498	2,34	0,75	2-715	1,177	0,309	-
	^b Geniş	162	2,36	0,70				-
	^c Parçalanmış	58	2,49	0,86				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=Çekirdek, b=Geniş c=Parçalanmış)

Tablo 15'e göre aile yapısı değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F = 9,509$; $p=0,000$). Geniş aile yapısına sahip katılımcıların puanı $4,35 \pm 0,61$, çekirdek aile yapısına sahip olanların puanı $4,16 \pm 0,64$ ve parçalanmış aile yapısına sahip olanların puanı $3,95 \pm 0,86$ olup fark geniş aile > çekirdek ve parçalanmış aile şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 4,854$; $p=0,008$). Geniş aile yapısına sahip olanların puanı $4,01 \pm 0,79$, çekirdek aile ($3,78 \pm 0,80$) ve parçalanmış aile ($3,84 \pm 0,81$) yapılarına sahip olanların puanlarından yüksektir. Öz denetimlilik boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($F = 1,181$; $p=0,308$). Ortalama puanlar çekirdek aile için $3,53 \pm 0,81$, geniş aile için $3,62 \pm 0,78$, parçalanmış aile için $3,45 \pm 0,82$ düzeyindedir. Nörotiklik boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 2,151$; $p=0,117$); çekirdek aile $3,82 \pm 0,74$, geniş aile $3,90 \pm 0,75$, parçalanmış aile $4,00 \pm 0,69$ değerlerine sahiptir. Deneyime Açıklık boyutunda anlamlı bir fark görülmemektedir ($F = 0,262$; $p=0,770$). Ortalama puanlar çekirdek aile için $3,31 \pm 0,77$, geniş aile için $3,35 \pm 0,75$, parçalanmış aile için $3,28 \pm 0,82$ şeklindedir. Öfke boyutunda da gruplar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($F = 2,131$; $p=0,119$); çekirdek aile $2,92 \pm 0,80$, geniş aile $3,06 \pm 0,64$, parçalanmış aile $2,98 \pm 0,80$ değerlerine sahiptir. Saldırganlık boyutunda da anlamlı bir

farklılık yoktur ($F = 1,177$; $p=0,309$). Ortalama puanlar çekirdek aile için $2,34\pm0,75$, geniş aile için $2,36\pm0,70$, parçalanmış aile için $2,49\pm0,86$ düzeyindedir.

Tablo 16. Bakım veren kişi değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Bakım Veren	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Anne	306	4,16	0,68	3-714	1,326	0,265	-
	^b Baba	42	4,23	0,61				-
	^c Anne-Baba	324	4,23	0,65				-
	^d Büyükanne-Büyükbaba	46	4,04	0,67				-
Yumuşak başlılık	^a Anne	306	3,71	0,80	3-714	6,248	0,000**	-
	^b Baba	42	4,18	0,63				b>a
	^c Anne-Baba	324	3,91	0,78				c>a
	^d Büyükanne-Büyükbaba	46	3,87	0,96				-
Öz denetimlilik	^a Anne	306	3,53	0,74	3-714	1,333	0,262	-
	^b Baba	42	3,60	0,69				-
	^c Anne-Baba	324	3,52	0,86				-
	^d Büyükanne-Büyükbaba	46	3,76	0,91				-
Nörotiklik	^a Anne	306	3,78	0,73	3-714	1,659	0,175	-
	^b Baba	42	3,94	0,80				-
	^c Anne-Baba	324	3,90	0,72				-
	^d Büyükanne-Büyükbaba	46	3,89	0,84				-
Deneyime Açıklık	^a Anne	306	3,29	0,78	3-714	,697	0,554	-
	^b Baba	42	3,46	0,72				-
	^c Anne-Baba	324	3,33	0,79				-
	^d Büyükanne-Büyükbaba	46	3,33	0,66				-
Öfke	^a Anne	306	2,95	0,76	3-714	4,540	0,004**	a>d
	^b Baba	42	3,15	0,76				b>d
	^c Anne-Baba	324	2,98	0,77				c>d
	^d Büyükanne-Büyükbaba	46	2,59	0,65				-
Saldırganlık	^a Anne	306	2,37	0,74	3-714	,488	0,691	-
	^b Baba	42	2,45	0,68				-
	^c Anne-Baba	324	2,34	0,77				-
	^d Büyükanne-Büyükbaba	46	2,28	0,68				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=Anne, b=Baba, c= Anne-Baba, d=Büyükanne-Büyükbaba)

Tablo 16 incelendiğinde bakım veren kişi değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 1,326$; $p=0,265$). Ortalama puanlar anne bakımında büyüyenlerde $4,16\pm0,68$, baba bakımında büyüyenlerde $4,23\pm0,61$, anne-baba birlikte bakım verenlerde $4,23\pm0,65$, büyükanne-büyükbaba bakımında büyüyenlerde ise $4,04\pm0,67$ şeklindedir. Yumuşak başlılık boyutunda ise anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 6,248$; $p=0,000$). Baba bakımında büyüyen bireylerin puanı $4,18 \pm 0,63$, anne bakımında büyüyen bireylerin puanından ($3,71\pm0,80$) yüksektir; ayrıca anne-baba birlikte bakım verenlerin puanı $3,91\pm0,78$, anne bakımında büyüyenlerin puanından yüksektir. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir farklılık

yoktur ($F = 1,333$; $p=0,262$). Ortalama puanlar anne bakımında $3,53\pm0,74$, baba bakımında $3,60\pm0,69$, anne-baba bakımında $3,52\pm0,86$, büyükanne-büyükbaba bakımında $3,76\pm0,91$ şeklindedir. Nörotiklik boyutunda gruplar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($F = 1,659$; $p=0,175$); anne bakımında $3,78\pm0,73$, baba bakımında $3,94\pm0,80$, anne-baba bakımında $3,90 \pm 0,72$, büyükanne-büyükbaba bakımında $3,89\pm0,84$ değerleri görülmektedir. Deneyime Açıklık boyutunda anlamlı fark bulunmamıştır ($F = 0,697$; $p= 0,554$). Ortalama puanlar anne bakımında $3,29\pm0,78$, baba bakımında $3,46\pm0,72$, anne-baba bakımında $3,33\pm0,79$, büyükanne-büyükbaba bakımında $3,33\pm0,66$ düzeyindedir. Öfke boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 4,540$; $p=0,004$). Anne bakımında büyüyen bireylerin puanı $2,95\pm0,76$, baba bakımında büyüyenlerin puanı $3,15\pm0,76$, anne-baba bakımında gelişenlerin puanı $2,98\pm0,77$, büyükanne-büyükbaba bakımında büyüyenlerin puanı ise $2,59 \pm 0,65$ olup fark yönü anne> büyükanne-büyükbaba, baba> büyükanne-büyükbaba, anne-anne> büyükanne-büyükbaba şeklindedir. Saldırganlık boyutunda bakım veren gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 0,488$; $p=0,691$); ortalamalar anne bakımında $2,37\pm0,74$, baba bakımında $2,45\pm0,68$, anne-baba bakımında $2,34\pm0,77$, büyükanne-büyükbaba bakımında $2,28 \pm 0,68$ düzeyindedir.

Tablo 17. Doğal afet yaşama değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	Doğal Afet	n	$\bar{x}$	Ss	sd	t	p
Dışadönüklük	Evet	230	4,07	0,73	716	-3,243	0,001**
	Hayır	488	4,24	0,62			
Yumuşak başlılık	Evet	230	3,76	0,76	716	-1,747	0,081
	Hayır	488	3,87	0,82			
Öz denetimlilik	Evet	230	3,55	0,73	716	0,238	0,812
	Hayır	488	3,54	0,84			
Nörotiklik	Evet	230	3,83	0,69	716	-0,369	0,712
	Hayır	488	3,86	0,76			
Deneyime Açıklık	Evet	230	3,27	0,77	716	-1,146	0,252
	Hayır	488	3,34	0,77			
Öfke	Evet	230	2,94	0,78	716	-0,357	0,721
	Hayır	488	2,96	0,76			
Saldırganlık	Hayır	230	2,34	0,76	716	-0,465	0,642
	Evet	488	2,36	0,74			

**p<0,01, *p<0,05

Tablo 17'ye göre doğal afet yaşama durumuna göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($t = -3,243$; $p = 0,001$). Doğal afet yaşamış bireylerin puanı $4,07\pm0,73$, doğal afet yaşamamış bireylerin puanı ise $4,24\pm0,62$ 'dir. Yumuşak başlılık boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($t = -1,747$; $p=0,081$); afet

yaşamış bireyler $3,76 \pm 0,76$, yaşamamış bireyler $3,87 \pm 0,82$ puan almıştır. Öz denetimlilik boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur ($t = 0,238$; $p=0,812$); afet yaşayanlar $3,55 \pm 0,73$, yaşamayanlar $3,54 \pm 0,84$ düzeyindedir. Nörotiklik boyutunda da anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($t = -0,369$; $p=0,712$); afet yaşayanlar $3,83 \pm 0,69$, yaşamayanlar $3,86 \pm 0,76$ puan almıştır. Deneyime Açıklık boyutunda anlamlı fark görülmemektedir ($t = -1,146$; $p = 0,252$). Ortalama puanlar afet yaşayanlar için $3,27 \pm 0,77$, yaşamayanlar için $3,34 \pm 0,77$ şeklindedir. Öfke boyutunda da farklılık yoktur ($t = -0,357$; $p=0,721$); afet yaşayanlar $2,94 \pm 0,78$, yaşamayanlar $2,96 \pm 0,76$ puan almıştır. Saldırganlık boyutunda anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($t = -0,465$; $p=0,642$). Afet yaşamamış bireylerin puanı $2,34 \pm 0,76$, afet yaşamış bireylerin puanı ise $2,36 \pm 0,74$ düzeyindedir.

Tablo 18. Anne çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Anne Tutumu	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Otoriter	102	3,97	0,76	4-713	6,561	0,000**	-
	^b Tutarsız	88	4,00	0,60				-
	^c Aşırı Koruyucu	182	4,21	0,70				c>a
	^d İhmalkar	54	4,31	0,68				d>a
	^e Demokratik	292	4,28	0,59				e>a,b
Yumuşak başlılık	^a Otoriter	102	3,48	0,82	4-713	13,251	0,000**	-
	^b Tutarsız	88	3,50	0,67				-
	^c Aşırı Koruyucu	182	3,96	0,88				c>a,b
	^d İhmalkar	54	4,07	0,75				d>a,b
	^e Demokratik	292	3,95	0,72				e>a,b
Öz denetimlilik	^a Otoriter	102	3,56	0,74	4-713	,568	0,686	-
	^b Tutarsız	88	3,53	0,81				-
	^c Aşırı Koruyucu	182	3,49	0,80				-
	^d İhmalkar	54	3,45	0,67				-
	^e Demokratik	292	3,59	0,85				-
Nörotiklik	^a Otoriter	102	3,74	0,75	4-713	4,234	0,002**	-
	^b Tutarsız	88	3,61	0,75				-
	^c Aşırı Koruyucu	182	3,90	0,71				c>a
	^d İhmalkar	54	4,03	0,62				d>a
	^e Demokratik	292	3,90	0,75				e>a
Deneyime Açıklık	^a Otoriter	102	3,16	0,78	4-713	2,412	0,058	-
	^b Tutarsız	88	3,20	0,71				-
	^c Aşırı Koruyucu	182	3,39	0,75				-
	^d İhmalkar	54	3,27	0,83				-
	^e Demokratik	292	3,37	0,78				-
Öfke	^a Otoriter	102	3,05	0,72	4-713	1,308	0,265	-
	^b Tutarsız	88	3,03	0,75				-
	^c Aşırı Koruyucu	182	2,99	0,76				-
	^d İhmalkar	54	2,93	0,68				-
	^e Demokratik	292	2,88	0,80				-

Tablo 18. (Devamı)

Ölçekler	Anne Tutumu	n	$\bar{X}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Saldırganlık	^a Otoriter	102	2,53	0,69	4-713	2,409	0,048*	a>e
	^b Tutarsız	88	2,41	0,75				-
	^c Aşırı Koruyucu	182	2,34	0,74				-
	^d İhmalkâr	54	2,41	0,70				-
	^e Demokratik	292	2,28	0,77				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=Otoriter, b=Tutarsız, c=Aşırı koruyucu, d=İhmalkâr, e=Demokratik)

Tablo 18'e göre anne çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 6,561$; $p=0,000$). Ortalama puanlar otoriter anneler için $3,97 \pm 0,76$, tutarsız anneler için $4,00 \pm 0,60$, aşırı koruyucu anneler için $4,21 \pm 0,70$, ihmalkâr anneler için $4,31 \pm 0,68$, demokratik anneler için ise $4,28 \pm 0,59$ şeklindedir. Fark yönü aşırı koruyucu> otoriter, ihmalkâr> otoriter, demokratik> otoriter ve tutarsız olarak belirtilmiştir. Yumuşak başlılık boyutunda da anlamlı bir farklılık vardır ($F = 13,251$; $p = 0,000$). Aşırı koruyucu, ihmalkâr ve demokratik annelerin çocuklarının puanları, otoriter ve tutarsız annelerin çocuklarına göre daha yüksektir. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 0,568$; $p=0,686$). Ortalama puanlar otoriter annelerde $3,56 \pm 0,74$, tutarsız annelerde $3,53 \pm 0,81$, aşırı koruyucu annelerde $3,49 \pm 0,80$, ihmalkâr annelerde $3,45 \pm 0,67$, demokratik annelerde $3,59 \pm 0,85$ düzeyindedir. Nörotiklik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 4,234$; $p=0,002$). Aşırı koruyucu, ihmalkâr ve demokratik annelerin çocukları, otoriter annelerin çocuklarına göre daha yüksek puan almıştır. Deneyime Açıklık boyutunda anlamlı bir fark görülmemektedir ($F = 2,412$; $p=0,058$). Ortalama puanlar otoriter annelerde $3,16 \pm 0,78$, tutarsız annelerde $3,20 \pm 0,71$, aşırı koruyucu annelerde $3,39 \pm 0,75$, ihmalkâr annelerde $3,27 \pm 0,83$, demokratik annelerde $3,37 \pm 0,78$ şeklindedir. Öfke boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 1,308$; $p = 0,265$); otoriter annelerde $3,05 \pm 0,72$, tutarsız annelerde $3,03 \pm 0,75$, aşırı koruyucu annelerde $2,99 \pm 0,76$, ihmalkâr annelerde $2,93 \pm 0,68$, demokratik annelerde $2,88 \pm 0,80$ düzeyindedir. Saldırganlık boyutunda ise anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F = 2,409$; $p=0,048$). Otoriter annelerin çocuklarının puanı $2,53 \pm 0,69$, demokratik annelerin çocuklarının puanından ($2,28 \pm 0,77$) yüksektir; fark yönü otoriter> demokratik şeklindedir.

Tablo 19. Baba çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre BFKÖ ve SSÖÖ puanları sonuçları

Ölçekler	Baba Tutumu	n	$\bar{X}$	Ss	Sd	F	p	Fark
Dışadönüklük	^a Otoriter	166	4,05	0,63	4-713	16,387	0,000**	-
	^b Tutarsız	90	3,82	0,64				-
	^c Aşırı Koruyucu	120	4,40	0,56				c>a,b,d
	^d İhmalkar	62	4,06	0,79				-
	^e Demokratik	280	4,32	0,63				e>a,b,d
Yumuşak başlılık	^a Otoriter	166	3,73	0,76	4-713	10,862	0,000**	-
	^b Tutarsız	90	3,66	0,85				-
	^c Aşırı Koruyucu	120	4,21	0,84				c>a,b,d
	^d İhmalkar	62	3,55	0,85				-
	^e Demokratik	280	3,86	0,73				e>d
Öz denetimlilik	^a Otoriter	166	3,51	0,85	4-713	,549	0,700	-
	^b Tutarsız	90	3,54	0,76				-
	^c Aşırı Koruyucu	120	3,60	0,71				-
	^d İhmalkar	62	3,44	0,88				-
	^e Demokratik	280	3,56	0,81				-
Nörotiklik	^a Otoriter	166	3,80	0,68	4-713	4,157	0,002**	-
	^b Tutarsız	90	3,60	0,73				-
	^c Aşırı Koruyucu	120	3,88	0,72				-
	^d İhmalkar	62	4,00	0,76				d>b
	^e Demokratik	280	3,92	0,76				e>b
Deneyime Açıklık	^a Otoriter	166	3,22	0,77	4-713	2,742	0,028*	-
	^b Tutarsız	90	3,18	0,82				-
	^c Aşırı Koruyucu	120	3,44	0,68				c>b
	^d İhmalkar	62	3,27	0,88				-
	^e Demokratik	280	3,38	0,75				e>b
Öfke	^a Otoriter	166	3,04	0,79	4-713	1,570	0,180	-
	^b Tutarsız	90	2,85	0,87				-
	^c Aşırı Koruyucu	120	3,04	0,75				-
	^d İhmalkar	62	2,95	0,64				-
	^e Demokratik	280	2,91	0,75				-
Saldırganlık	^a Otoriter	166	2,44	0,76	4-713	1,117	0,347	-
	^b Tutarsız	90	2,25	0,82				-
	^c Aşırı Koruyucu	120	2,38	0,63				-
	^d İhmalkar	62	2,35	0,72				-
	^e Demokratik	280	2,33	0,77				-

**p<0,01, *p<0,05 (a=Otoriter, b=Tutarsız, c=Aşırı koruyucu, d=İhmalkar, e=Demokratik)

Tablo 19'a göre baba çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre Dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (F = 16,387; p = 0,000). Ortalama puanlar otoriter babalarda 4,05±0,63, tutarsız babalarda 3,82 ± 0,64, aşırı koruyucu babalarda 4,40±0,56, ihmalkâr babalarda 4,06±0,79, demokratik babalarda ise 4,32±0,63 şeklindedir. Farklar aşırı koruyucu> otoriter, tutarsız, ihmalkâr ve demokratik> otoriter, tutarsız, ihmalkâr yönündedir. Yumuşak başlılık boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (F = 10,862; p = 0,000). Aşırı koruyucu babaların çocukları (4,21 ± 0,84), otoriter, tutarsız ve ihmalkâr babaların çocuklarına göre daha yüksek puan almıştır. Ayrıca demokratik babaların çocukları (3,86±0,73), ihmalkâr

babaların çocuklarından daha yüksek puan almıştır. Öz denetimlilik boyutunda anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 0,549$; $p = 0,700$). Ortalama puanlar otoriter ($3,51 \pm 0,85$), tutarsız ($3,54 \pm 0,76$), aşırı koruyucu ($3,60 \pm 0,71$), ihmalkâr ($3,44 \pm 0,88$), demokratik ($3,56 \pm 0,81$) şeklindedir. Nörotiklik boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F = 4,157$; $p = 0,002$). İhmalkâr babaların çocukları ($4,00 \pm 0,76$) ve demokratik babaların çocukları ($3,92 \pm 0,76$), tutarsız babaların çocuklarına ($3,60 \pm 0,73$) göre daha yüksek puan almıştır. Deneyime Açıklık boyutunda anlamlı bir farklılık vardır ($F = 2,742$; $p = 0,028$). Aşırı koruyucu babaların çocukları ($3,44 \pm 0,68$) ve demokratik babaların çocukları ($3,38 \pm 0,75$), tutarsız babaların çocuklarına ($3,18 \pm 0,82$) göre daha yüksek puan almıştır. Öfke boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F = 1,570$; $p = 0,180$); ortalamalar otoriter babalarda $3,04 \pm 0,79$, tutarsız babalarda $2,85 \pm 0,87$, aşırı koruyucu babalarda $3,04 \pm 0,75$, ihmalkâr babalarda $2,95 \pm 0,64$, demokratik babalarda $2,91 \pm 0,75$ şeklindedir. Saldırganlık boyutunda da anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F = 1,117$; $p = 0,347$). Ortalama puanlar otoriter babalarda $2,44 \pm 0,76$, tutarsız babalarda $2,25 \pm 0,82$, aşırı koruyucu babalarda $2,38 \pm 0,63$, ihmalkâr babalarda $2,35 \pm 0,72$, demokratik babalarda $2,33 \pm 0,77$ düzeyindedir.

Tablo 20. BFKÖ ve SSÖÖ puanları korelasyon sonuçları

Ölçekler Boyutları	ve n	Öfke	p	Saldırganlık	p
Dışadönüklük	718	-,044	0,235	-0,102	0,006**
Yumuşak başlılık	718	-,118	0,002**	-0,152	0,000**
Öz denetimlilik	718	-,048	0,195	-0,059	0,113
Nörotiklik	718	-,089	0,018*	-0,207	0,000**
Deneyime Açıklık	718	-,217	0,000**	-0,231	0,000**

Tablo 20'ye göre BFKÖ boyutları ile SSÖÖ'nin öfke ve saldırganlık puanları arasında çeşitli düzeylerde ilişkiler bulunmaktadır. Dışadönüklük boyutu ile öfke arasında anlamlı olmayan zayıf bir ilişki görülmektedir ($r = -0,044$; $p = 0,235$). Dışadönüklük ile saldırganlık arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = -0,102$; $p = 0,006$). Yumuşak başlılık boyutu hem öfke ($r = -0,118$; $p = 0,002$) hem de saldırganlık ($r = -0,152$; $p = 0,000$) ile anlamlı ve negatif ilişkilidir. Öz denetimlilik boyutunun öfke ($r = -0,048$; $p = ,195$) ve saldırganlık ($r = -0,059$; $p = 0,113$) puanlarıyla anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır. Nörotiklik boyutu öfke ile ($r = -0,089$; $p = ,018$) ve saldırganlık ile ($r = -0,207$; $p = 0,000$) anlamlı düzeyde ilişkili görünmektedir. Deneyime Açıklık boyutu ise hem öfke ($r = -0,217$; $p = 0,000$) hem de saldırganlık ($r = -0,231$; $p = 0,000$) ile anlamlı ve negatif yönde ilişkiler göstermektedir.

Tablo 21. BFKÖ ve Öfke puanları regresyon sonuçları

	B	Standart Hata	β	t	P
Sabit	3,934	0,235		16,710	0,000**
Dışadönüklük	0,031	0,047	0,027	0,663	0,508
Yumuşak başlılık	-0,060	0,038	-0,062	-1,564	0,118
Öz denetimlilik	-0,014	0,037	-0,014	-0,373	0,710
Nörotiklik	-0,047	0,040	-0,045	-1,187	0,236
Deneyime Açıklık	-0,196	0,038	-0,197	-5,164	0,000**

R=,232, R²=,054 F_(5,712)=8,087

Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile öfke puanları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilen regresyon analizi sonucunda kurulan modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($F(5,712) = 8,087$; $p < 0,001$). Modelin açıkladığı varyans oranı incelendiğinde, kişilik özelliklerinin öfke düzeyindeki toplam varyansın yaklaşık %5,4'ünü açıkladığı belirlenmiştir ($R = 0,232$; $R^2 = 0,054$). Bu oran, kişilik boyutlarının öfke üzerinde sınırlı düzeyde bir açıklayıcılığa sahip olduğunu göstermektedir. Analize dahil edilen bağımsız değişkenler değerlendirildiğinde dışadönüklük ($p = 0,508$), yumuşak başlılık ($p = 0,118$), öz denetimlilik ($p = 0,710$) ve Nörotiklik ($p = 0,236$) boyutlarının öfke puanlarını anlamlı şekilde yordamadığı görülmektedir. Buna karşın, Deneyime Açıklık boyutu öfke üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir yordayıcı olarak ortaya çıkmıştır ($\beta = -0,197$; $p < 0,001$). Bu bulgu, deneyime daha açık olan bireylerin öfke düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, analiz sonucunda Beş Faktör Kişilik boyutlarından yalnızca Deneyime Açıklık özelliğinin öfke davranışının anlamlı bir yordayıcısı olduğu, diğer kişilik boyutlarının ise öfke düzeyi üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığı belirlenmiştir.

Tablo 22. BFKÖ ve saldırganlık puanları regresyon sonuçları

	B	Standart Hata	β	t	P
Sabit	3,864	0,226		17,091	0,000**
Dışadönüklük	-0,018	0,045	-0,016	-0,392	0,695
Yumuşak başlılık	-0,057	0,037	-0,061	-1,567	0,118
Öz denetimlilik	0,004	0,035	0,004	0,106	0,916
Nörotiklik	-0,162	0,038	-0,160	-4,266	0,000**
Deneyime Açıklık	-0,196	0,038	-0,197	-5,164	0,000**

R=,295, R²=,087 F_(5,712)=13,601

Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile saldırganlık puanları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere gerçekleştirilen regresyon analizi sonucunda modelin anlamlı olduğu

bulunmuştur ($F(5,712)= 13,601$; $p < 0,001$). Modelin açıkladığı varyans oranı değerlendirildiğinde, kişilik özelliklerinin saldırganlık düzeyindeki toplam varyansın yaklaşık %8,7'sini açıkladığı görülmektedir ($R=0,295$; $R^2=0,087$). Bu oran, kişilik boyutlarının saldırganlık üzerinde düşük fakat anlamlı bir açıklayıcılığa sahip olduğunu göstermektedir. Bağımsız değişkenlere ilişkin katsayılar incelendiğinde dışadönüklük ($p = 0,695$), yumuşak başlılık ($p = 0,118$) ve öz denetimlilik ($p = 0,916$) boyutlarının saldırganlık puanlarını anlamlı biçimde yordamadığı görülmektedir. Buna karşılık, Nörotiklik boyutu saldırganlık üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahiptir ($\beta = -,160$; $p < 0,001$). Benzer şekilde, Deneyime Açıklık da saldırganlık düzeyini anlamlı ve negatif yönde yordamaktadır ($\beta = -,197$; $p < 0,001$). Bu bulgular, nörotik özellikleri ve deneyime açıklığı daha düşük olan bireylerde saldırganlık eğiliminin daha yüksek olabileceğine işaret etmektedir. Sonuç olarak, Beş Faktör Kişilik boyutlarından Nörotiklik ve Deneyime Açıklık saldırganlık davranışını anlamlı biçimde yordayan iki kişilik özelliği olarak öne çıkmış; diğer kişilik boyutlarının ise saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada, futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiler; ayrıca demografik, sosyoekonomik ve ailevi değişkenlerin bu yapı üzerindeki etkileri kapsamlı biçimde incelenmiştir. Elde edilen bulgular, hem spor psikolojisi hem de kişilik psikolojisi literatüründeki güncel çalışmalar ışığında tartışılmıştır.

Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Puan Ortalamalarının Tartışılması:

BFKÖ boyutlarında Dışadönüklük ortalamasının en yüksek olması ($\bar{x}=4,19$), spor bağlamında sık raporlanan “atlet profili” ile uyumludur. Kapsamlı derleme çalışmaları, organize spora katılım ve özellikle rekabetçi ortamlarda sürdürüm açısından dışadönüklüğün (sosyallik, enerji, girişkenlik) işlevsel olabildiğini; takım içi etkileşim, iletişim ve performans rutinlerini destekleyebildiğini vurgular (Allen vd., 2013). Ayrıca sporla ilişkili başa çıkma süreçlerinde kişilik özelliklerinin rolünü inceleyen çalışmalarda, dışadönüklüğün daha etkin/işlevsel değerlendirme ve başa çıkma örüntüleriyle ilişkilenebildiği gösterilmiştir (Kaiseler vd., 2012).

Nörotikliğin görece yüksek ($\bar{x}=3,85$) çıkması, bazı spor örneklemelerinde görülebilen “rekabet baskısı ve duygulanımsal dalgalanmaya açıklık” örüntüsüyle açıklanabilir. Beş Faktör kişilik çerçevesinde Nörotiklik; kaygı, kırılganlık ve olumsuz duygulanıma yatkınlık gibi bileşenleri içerdiğinden (Allen vd., 2013), özellikle performansın sık değerlendirildiği, hata toleransının düşük algılandığı veya rol rekabetinin yüksek olduğu bağlamlarda ortalamanın yükselmesi mümkündür. Nitekim sporda kişilik, başa çıkma ilişkisini inceleyen araştırmalar, nörotikliğin daha fazla duygu odaklı/kaçınmacı başa çıkma ve daha düşük algılanan başa çıkma etkililiğiyle ilişkilenebildiğini bildirmektedir (Allen vd., 2011; Kaiseler vd., 2012). Bu nedenle sizin örnekleminizde nörotikliğin yüksekliği, performans ortamının stresörleriyle (seçim/forma rekabeti, beklenti, değerlendirilme) ilişkili bir “duygusal maliyet” göstergesi olarak tartışılabilir.

Deneyime Açıklığın en düşük çıkması ($\bar{x}=3,32$) da spor literatüründe “sporun alt kültürü ve görev/rol netliği” üzerinden yorumlanabilir. Allen ve diğerlerinin (2013) derlemesi, kişilik profillerinin spor türüne ve rekabet düzeyine göre farklılaşabildiğini; bazı bağlamlarda yenilik arama/estetik-merak gibi açıklıkla ilişkili eğilimlerin performans belirleyicilerinden ziyade çevresel talepler tarafından gölgelenebileceğini belirtir. Özellikle yüksek yapılandırılmış antrenman düzeni ve taktik disiplinin baskın

olduğu ortamlarda, “yeniliğe açıklık” yerine daha çok düzen, plan,öz disiplin ekseninin öne çıkması beklenebilir (Allen vd., 2013).

SSÖÖ’de öfke puanlarının saldırganlıktan yüksek olması, sporda saldırganlığın duygusal öncülleri ile davranışsal çıktılarının ayrışabildiğini gösteren yaklaşımlarla tutarlıdır. Spora özgü “Rekabetçi Saldırganlık ve Öfke Ölçeği”nin geliştirilme gerekçesi de tam olarak bu ayrımı vurgular: sporcularda saldırgan davranışı doğrudan ölçmek yerine, saldırgan davranışın güçlü psikolojik öncülleri olan öfke ve saldırganlığa yatkınlık boyutlarını ayırtırmak (Maxwell ve Moores, 2007). Ölçeğin farklı kültürlerdeki doğrulama çalışmaları da iki boyutlu yapının (öfke ve saldırganlık) tutarlı biçimde korunduğunu ve sporcularda bu iki eğilimin aynı düzeyde seyretmeyebileceğini göstermektedir (Albouza ve Chazaud, 2019).

Bulgularda öfkenin saldırganlıktan yüksek olması, rekabet ortamında öfkenin daha yaygın yaşanan fakat davranışa dönüşmesi daha çok denetlenen bir duygu olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Genel Saldırganlık Modeli, kişisel faktörler (örn. kişilik) ve durumsal etkenlerin içsel süreçleri (duygu/biliş/uyarılma) etkileyerek saldırgan davranışa giden yolu şekillendirdiğini söyler; yani öfke artışı her zaman saldırgan davranışa dönüşmek zorunda değildir (Anderson ve Bushman, 2002). Sporda kurallar, yaptırımlar, takım normları ve “kontrollü agresyon” beklentisi; öfkeyi yaşarken davranışı sınırlayıcı bir çerçeve oluşturabilir. Bu çerçeve, araştırma bulgularındaki gibi “öfke görece daha yüksek, saldırganlık daha düşük” bir profil üretir (Maxwell ve Moores, 2007; Albouza ve Chazaud, 2019).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Nörotiklik yüksek, yumuşak başlılık (agreeableness) da görece yüksek çıkması kişilik saldırganlık literatüründe, nörotikliğin saldırganlıkla pozitif, yumuşak başlılığın negatif ilişkilene eğilimini raporlar. Örneğin meta-analitik bulgular, bazı kişilik değişkenlerinin (özellikle öfke/iritabilite gibi) provokasyon koşullarında saldırgan davranışla daha güçlü ilişkilendiğini; Nörotiklik–yumuşak başlılık ekseninin bu örüntüyü anlamada kritik olduğunu vurgular (Bettencourt vd., 2006). Benzer şekilde, büyük örneklemli güncel çalışmalar da nörotikliğin saldırganlıkla pozitif; yumuşak başlılık ve özdenetimlilik/özdisiplinle ilişkili boyutların (çoğu zaman sorumluluk/özdenetim) negatif ilişkilerini göstermektedir (Dam vd., 2021; Jiang vd., 2022). Bu çerçeveden bakıldığında, örneklemde öfkenin saldırganlıktan yüksek olması, yüksek duygusal tetiklenebilirlik (Nörotiklik) ile ilişkisel uyum/çatışmadan kaçınma (yumuşak başlılık) ve spora özgü normlar”ın birlikte işlediği; yani öfkenin deneyimlenip saldırgan davranışın daha fazla baskılandığı bir dinamikte uyumlu biçimde tartışılabilir (Anderson ve Bushman, 2002; Dam vd., 2021).

Cinsiyet Değişkenine Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulgularına göre, cinsiyet değişkeni açısından Beş Faktör Kişilik Ölçeği boyutlarının çoğunda anlamlı farklılıklar saptanırken (öz denetimlilik hariç), sporda öfke ve saldırganlık boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuçlar, kişilik özelliklerinin cinsiyete göre farklılaşabildiğini ancak öfke ve saldırganlık gibi davranışsal eğilimlerin sportif bağlamda daha çok çevresel ve durumsal faktörlerle şekillenebileceğini düşündürmektedir. Cinsiyet değişkenine ilişkin sonuçlar, erkek futbolcuların dışadönüklük, yumuşak başlılık, Nörotiklik ve deneyime açıklık puanlarının kadınlara kıyasla daha yüksek olduğunu göstermiştir. Araştırma bulgularını destekler nitelikte, Kusan'ın (2024) yaptığı çalışmada erkek sporcuların kadın sporculara göre yumuşak başlılık ve deneyimlere açıklık hariç tüm alt boyutlarda kişilik puanlarının daha yüksek olduğu belirtmiştir. Erkeklerin yumuşak başlılık düzeylerinin yüksek çıkması, toplumsal cinsiyet rollerinde yaşanan dönüşümlerle açıklanabileceğini belirtmiştir. Geleneksel erkeklik algısında baskınlık ve rekabet ön planda tutulurken, günümüzde empati, duygusal açıklık ve duyarlılık gibi özelliklerin de kabul görmesi bu sonucu desteklemektedir. Öncelikle toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyalleşme süreçleri, erkek sporcuların, çocukluk döneminden itibaren daha rekabetçi, girişken ve sosyal ortamlarda kendini ifade etmeye teşvik edilir. Spor ortamı da bu özellikleri pekiştirdiği için dışadönüklük düzeylerinin daha yüksek olması beklenebilir. Yumuşak başlılık (uyumluluk) açısından ise son yıllarda değişen erkeklik normları etkili olabilir. Literatürde genel popülasyon üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda kadınların yumuşak başlılık (uyumluluk) düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu sıklıkla bildirilmektedir (Costa vd., 2001). Ancak sporcu örneklemelerinde bu durumun farklılaşabildiği görülmektedir. Özellikle takım sporlarında yer alan sporcuların ortak hedeflere ulaşabilmek için iş birliği, rol uyumu ve takım bütünlüğüne önem vermeleri, uyumluluk düzeylerinin gelişmesine katkı sağlayabilmektedir (Allen vd., 2013). Bu durum, spor ortamının geleneksel cinsiyet rollerinin ötesinde takım çalışması, empati ve sosyal uyum gibi özellikleri teşvik ederek bireylerin kişilik özelliklerini etkileyebildiğini göstermektedir. Araştırmada öz denetimlilik boyutunda kadın ve erkek futbolcular arasında anlamlı bir farklılık bulunmaması, sporcuların cinsiyetten bağımsız olarak benzer düzeyde disiplin, sorumluluk ve öz düzenleme becerileri geliştirdiklerini düşündürmektedir. Nitekim spor psikolojisi literatüründe öz denetimliliğin performansın sürekliliği, antrenman disiplini ve hedef odaklı davranışlarla ilişkili temel kişilik özelliklerinden biri olduğu ve bu özelliğin sporcu örneklemelerinde cinsiyetler

arasında her zaman anlamlı farklılık göstermediği belirtilmektedir (Allen vd., 2013; Aidman ve Schofield, 2004). Deneyime açıklık boyutunda erkeklerin daha yüksek puan alması, spor içerisinde daha fazla risk alma, yeni antrenman yöntemlerini deneme ve farklı oyun stratejilerine açık olma eğilimleriyle ilişkilendirilebilir. Ayrıca bazı kültürel bağlamlarda erkeklerin yeni deneyimlere yönelme konusunda daha fazla özgürlük alanına sahip olması da bu sonucu destekleyebilir. Nörotiklik düzeyinin erkeklerde daha yüksek çıkması ise birkaç şekilde yorumlanabilir. Performans baskısı, rekabet düzeyinin yüksekliği ve başarı beklentileri erkek sporcularda stres, kaygı ve duygusal dalgalanmaları artırabilir. Özellikle elit düzey futbol ortamında sürekli performans değerlendirmesine maruz kalmak bu durumu tetikleyebilir. Bununla birlikte, bazı çalışmalarda erkeklerin duygusal durumlarını farklı ifade etme biçimleri de ölçümlerde bu tür sonuçlara yol açabilmektedir. Deneyime Açıklık boyutunda erkek futbolcuların kadın futbolculara göre belirgin biçimde daha yüksek puan alması, sporcu örneklemelerinde daha az sıklıkla raporlanan ancak dikkat çekici bir bulgudur. Allen vd. (2013), deneyime açıklığın sporcuların yeni taktiklere uyum, farklı oyun stratejilerini benimseme ve öğrenme süreçlerinde önemli bir rol oynayabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda erkek futbolcuların daha yüksek deneyime açıklık puanları, futbolun dinamik yapısına uyum sağlama süreçleriyle ilişkili olabilir. Öte yandan, örnekleme kadın sporcu sayısının görece düşük olması da bu farkın yorumlanmasında göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu bulguların evrensel olmadığı unutulmamalıdır. Literatürde kişilik özelliklerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koyan birçok çalışma da bulunmaktadır (Ergin, 2006; Özer, 2013; Reisoglu, 2014; Demir vd., 2017; Arslan ve Kılıçlar, 2018). Bu nedenle elde edilen sonuçlar; örneklem grubu, kültürel yapı, spor branşı ve ölçme araçlarının özellikleri bağlamında değerlendirilmelidir.

Öfke ve saldırganlık puanlarının da öfke puanlarında anlamlı fark tespit edilmezken saldırganlık puanlarında erkeklerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu, saldırganlık davranışında cinsiyetin önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koyan klasik ve modern literatürle uyumludur. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, saldırganlık davranışlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterebildiği görülmektedir. Bu farklılıkların açıklanmasında biyolojik etmenler de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle erkeklerde yoğun olarak salgılanan testosteron hormonunun fiziksel saldırganlık davranışlarını artırıcı etkisinin, kadınlarda salgılanan östrojen hormonuna kıyasla daha belirgin olduğu ifade edilmektedir (Birinci, 2019). Spor alanında gerçekleştirilen birçok araştırma, erkek sporcuların kadın sporculara göre daha yüksek saldırganlık düzeylerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Kharkan

vd. (2013) tarafından voleybol, basketbol, taekwondo ve karate sporcuları üzerinde yapılan çalışmada erkek sporcuların saldırganlık düzeylerinin kadın sporculara kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Kafalı vd. (2017) erkek sporcuların saldırganlık puanlarının kadın sporculara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu rapor etmiştir. Gedik ve Güvendi'nin (2023) dövüş sporcuları üzerinde yürüttüğü çalışmada da saldırganlık ve öfke alt boyutlarında erkek sporcular lehine anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca Zor (2021) tarafından yapılan araştırmada da cinsiyet ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu vurgulanmıştır.

Bununla birlikte, tüm araştırmalar aynı doğrultuda sonuç vermemektedir. Gedik (2024) tarafından yapılan çalışmada kadın ve erkek sporcular arasında saldırganlık ve öfke alt boyutları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öte yandan, Keskin'in (2015) ortaöğretim sporcuları üzerinde gerçekleştirdiği araştırma, mevcut çalışmanın bulguları ile aynı yönde olarak erkek sporcuların genel saldırganlık düzeylerinin kadın sporculardan daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Barlett ve Anderson (2012), erkeklerin biyolojik, hormonal ve sosyal beklentiler nedeniyle daha yüksek saldırganlık eğilimleri sergilediğini belirtmektedir. Benzer biçimde Dam vd. (2021), erkek sporcuların rekabetçi ortamlarda daha yüksek risk alma ve agresif müdahale davranışları gösterdiğini ifade etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde mevcut çalışma, saldırganlığın yalnızca biyolojik eğilimlerle değil, aynı zamanda sosyal öğrenme süreçleri, kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri tarafından şekillendirildiğini savunan kuramsal yaklaşımlarla tutarlılık göstermektedir. Özellikle Sosyal Bilişsel Kuram, bireylerin saldırgan davranışları gözlem, model alma ve pekiştirme süreçleri yoluyla öğrendiklerini vurgulamakta; kültürel çevrenin ve toplumsal beklentilerin saldırganlığın ortaya çıkışında önemli rol oynadığını ileri sürmektedir (Bandura, 1977; Anderson ve Bushman, 2002). Allen vd. (2013), erkek sporcuların rekabetçi sporlarda daha yüksek dışadönüklük düzeyleri sergilediğini ve bunun takım içi iletişim, risk alma ve liderlik davranışlarını destekleyebildiğini belirtmektedir. Benzer biçimde Kajtna ve Tušák (2004), erkek sporcuların daha girişken ve sosyal etkileşime açık kişilik profilleri gösterdiğini raporlamıştır. Bu bağlamda futbol gibi yüksek etkileşim ve rekabet gerektiren bir branşta erkek sporcuların daha dışadönük bir profil sergilemesi beklenen bir durumdur. Maxwell ve Moores (2007), rekabetçi spor ortamlarında öfke ve saldırganlığın biyolojik cinsiyetten ziyade oyunun doğası, kurallar, hakem yaptırımları ve takım normları tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Albouza ve Chazaud (2019), sporcularda öfkenin yaygın bir duygu olmasına karşın, saldırgan davranışa dönüşmesinin çoğu zaman

kontrol mekanizmaları tarafından sınırlandırıldığını belirtmiştir. Bu bağlamda, kadın ve erkek futbolcuların benzer öfke düzeyleri sergilemesi, sportif bağlamın davranışsal tepkileri cinsiyetten bağımsız biçimde şekillendirdiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu araştırmanın cinsiyet değişkenine ilişkin bulguları; kişilik özelliklerinin sportif bağlamda cinsiyet rollerinden kısmen bağımsızlaşabildiğini, buna karşın öfke ve saldırganlık gibi davranışsal eğilimlerin daha çok sporun yapısal ve durumsal özellikleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, spor psikolojisi alanında cinsiyete duyarlı ancak bağlamsal faktörleri önceleyen müdahale programlarının önemini desteklemektedir.

Yaş Değişkenine Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırmada yaş değişkeni ilerledikçe dışadönüklük, öz denetimlilik ve deneyime açıklık puanlarının arttığı; öfke ve saldırganlık puanlarının ise azaldığı görülmüştür. Başka bir ifade ile kişilik özelliklerinin yaşla birlikte olgunlaştığı, buna karşın öfke ve saldırganlık düzeylerinin özellikle genç yetişkinlik döneminde arttığı bir örüntü ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kişiliğin yaşam boyu gelişim perspektifi ile uyumludur. Nitekim Costa ve McCrae'nin Beş Faktör Kişilik Modeli bağlamında ileri sürdüğü gelişim modelleri, duygusal istikrar ve öz denetimlilik gibi boyutların yaşla birlikte güçlendiğini ortaya koymaktadır. Sun vd. (2016) Nörotiklik düzeylerinin yaşla birlikte azalması ve duygusal düzenleme becerilerinin artmasının saldırganlık riskini düşürdüğünü belirtmiştir. Spor özelinde Li vd. (2024), ileri yaş sporcularının stresle başa çıkma becerilerinin daha gelişmiş olduğunu, bu nedenle daha düşük öfke ve saldırganlık tepkileri sergilediklerini göstermiştir. Bu çalışma da bu görüşle uyumludur; yaşla artan deneyim hem saha içi hem saha dışı duygusal dengeyi artırmaktadır.

Dışadönüklük boyutunda 26 yaş ve üzeri futbolcuların daha genç yaş gruplarına göre anlamlı biçimde daha yüksek puan alması, spor literatüründe yaşla birlikte artan sosyal güven, liderlik ve rol netliği ile açıklanmaktadır. Allen vd. (2013), sporcularda deneyim arttıkça iletişim becerilerinin ve sosyal etkileşimden alınan doyumun yükseldiğini, bunun da dışadönüklük puanlarına yansıdığını belirtmektedir. Özellikle ileri yaş gruplarında sporcuların takım içindeki rollerinin daha belirgin hâle gelmesi, dışadönüklüğün işlevsel bir kişilik özelliği olarak güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Yumuşak başlılık boyutunda 19–25 yaş grubunun daha düşük puan alması dikkat çekicidir. Bu bulgu, genç yetişkinlik döneminin rekabet, statü kazanımı ve kendini kanıtlama çabalarının yoğun olduğu bir gelişim evresi olmasıyla ilişkilendirilebilir. Kişilik gelişimi literatürü, yumuşak başlılığın yaşla birlikte artma eğiliminde olduğunu

ve bireylerin sosyal uyum, empati ve iş birliği becerilerinin zamanla güçlendiğini ortaya koymaktadır (McCrae vd., 2000). Bu bağlamda, 26 yaş ve üzeri futbolcuların daha yüksek yumuşak başlılık düzeyleri sergilemesi, sportif deneyimin sosyal davranışlar üzerindeki düzenleyici etkisini desteklemektedir.

Öz denetimlilik boyutunda en yüksek puanların 26 yaş ve üzeri grupta görülmesi, yaşla birlikte artan öz düzenleme, disiplin ve sorumluluk duygusuyla tutarlıdır. Hem genel kişilik literatürü hem de spor bağlamındaki çalışmalar, öz denetimliliğin yaş ilerledikçe güçlenen bir kişilik özelliği olduğunu ve performansın sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Allen vd., 2011). Genç sporcuların ise bu becerileri henüz tam olarak içselleştirme sürecinde olmaları, daha düşük öz denetimlilik puanlarını açıklayabilir.

Nörotiklik boyutunda 26 yaş ve üzeri futbolcuların daha yüksek puan alması, ilk bakışta genel nüfus bulgularıyla çelişkili görünse de spor bağlamında anlamlıdır. Rekabetçi spor ortamlarında yaş ilerledikçe performans beklentileri, kariyerin sonlanma kaygısı ve sakatlık riski gibi stresörlerin artması, duygusal hassasiyetleri yükseltebilmektedir. Allen vd. (2011), sporcularda nörotikliğin yalnızca gelişimsel bir özellik olarak değil, aynı zamanda durumsal stres faktörleriyle etkileşim içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, ileri yaş grubundaki futbolcuların daha yüksek Nörotiklik düzeyleri, artan sorumluluk ve performans baskısıyla ilişkili olabilir.

Deneyime Açıklık boyutunda 26 yaş ve üzeri grubun daha yüksek puan alması, sporcuların yaşla birlikte farklı oyun stratejilerine, taktiklere ve öğrenme süreçlerine daha açık hâle geldiklerini düşündürmektedir. Allen vd. (2013), deneyime açıklığın özellikle deneyimli sporcularda bilişsel esneklik ve stratejik düşünme ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgu, genç sporcuların daha çok mevcut becerilerini kanıtlama odaklıyken, deneyimli sporcuların öğrenmeye ve uyuma daha açık olabildiklerini göstermektedir.

Öfke ve saldırganlık boyutlarında ise en yüksek puanların 19–25 yaş grubunda görülmesi, araştırmanın en dikkat çekici sonuçları arasındadır. Bu yaş dönemi, hem gelişimsel açıdan duygu düzenleme becerilerinin tam olarak olgunlaşmadığı hem de sportif açıdan rekabet ve statü baskısının en yoğun yaşandığı evre olarak tanımlanmaktadır. Genel Salırganlık Modeli, genç yetişkinlik döneminde kişisel faktörler ve durumsal stresörlerin etkileşimiyle öfke ve saldırgan davranışların daha sık ortaya çıkabildiğini öne sürmektedir (Anderson ve Bushman, 2002). Literatürde yapılan çalışmalar da genç sporcuların, özellikle kariyerlerinin yükselme evresinde, hakem

kararları, rakip davranışları ve performans beklentileri karşısında daha yüksek öfke ve saldırganlık tepkileri gösterebildiğini raporlamaktadır (Maxwell ve Moores, 2007). Buna karşılık 26 yaş ve üzeri futbolcularda öfke ve saldırganlık düzeylerinin düşmesi, artan deneyim ve gelişmiş duygu düzenleme becerileriyle açıklanabilir. Literatürde yaş değişkeninin saldırganlık üzerindeki etkisine ilişkin farklı sonuçlara rastlanmaktadır. Altın'ın (2017) amatör futbolcular üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada yaş değişkenine göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Benzer şekilde, Afyon ve Metin (2015) futbolcuların yaş grupları ile saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanında, Takar'ın (2022) buz hokeyi sporcuları üzerinde yaptığı araştırmada da yaş değişkeninin saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, yaşın saldırganlık davranışları üzerinde etkili olabileceğini ve spor branşı, rekabet düzeyi ile sportif deneyim gibi faktörlerin bu ilişkiyi şekillendirebileceğini göstermektedir. Literatürde yer alan araştırmalar, saldırganlık ve öfke düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Kaya (2019) ve Öztürk (2019) tarafından yapılan çalışmalarda, farklı yaş gruplarındaki bireylerin saldırganlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı belirlenmiştir. Benzer şekilde, Demir vd. (2017) da sporcuların yaşlarına göre öfke ifade tarzlarının değişmediğini saptamış ve bu bulgular mevcut çalışma sonuçlarını desteklememektedir. Kalkavan vd. (2022), futbolcularda yaş ile öfke yönetimi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiş ve yaş ilerledikçe sporcuların çevresel koşullara daha hızlı uyum sağlayarak öfkelerini daha etkili biçimde kontrol edebildiklerini ifade etmiştir. Buna karşın, Mamak ve Dalkılıç (2017) beden eğitimi ve spor öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada saldırganlık düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu araştırmanın yaşa ilişkin bulguları; kişilik özelliklerinin yaşla birlikte olgunlaştığını, buna karşın öfke ve saldırganlık eğilimlerinin özellikle genç yetişkinlik döneminde zirve yaptığını göstermektedir. Bu sonuçlar, sporcularda yaşa özgü psikolojik destek ve eğitim programlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle 19–25 yaş grubundaki futbolcular için öfke kontrolü, duygu düzenleme ve öz denetim becerilerine yönelik müdahalelerin performans ve fair-play davranışları açısından kritik olduğu söylenebilir.

Eğitim Durumu Değişkenine Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Eğitim düzeyi yükseldikçe öz denetimlilik ve deneyime açıklık puanlarının arttığı; saldırganlık ve öfke düzeylerinin ise düştüğü görülmüştür. Özellikle dışadönüklük, öz denetimlilik, Nörotiklik ve saldırganlık boyutlarında ortaya çıkan farklılıklar, eğitimin sportif davranış ve kişilik gelişimi üzerindeki dolaylı etkilerini ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları ile benzer şekilde Kusan (2024) tarafından yapılan çalışmada, eğitim düzeyi ilkokul olan sporcuların; yumuşak başlılık, deneyime açıklık ve sorumluluk kişilik özellikleri puanlarının, ortaokul ve daha yüksek eğitim düzeyine sahip sporculara kıyasla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, eğitim düzeyi arttıkça bireylerin sosyal uyum, yeni deneyimlere açıklık ve sorumluluk alma düzeylerinin de artma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyinin artmasının bilişsel esnekliği, problem çözme becerisini ve duygusal farkındalığı artırdığı bilinmektedir. Monge-López vd. (2017), eğitim düzeyi yükseldikçe kişiler arası çatışma çözme becerilerinin geliştiğini ve saldırganlık davranışlarının azaldığını belirtmiştir. Baúto, Caridade ve Arriaga (2021) da eğitim düzeyinin düşük olduğu örneklemelerde agresyon puanlarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu çalışma, özellikle üniversite eğitiminin bireylerin mental süreçlerini güçlendirdiğini gösteren literatürle örtüşmektedir. Dışadönüklük boyutunda ortaokul ve lisans mezunlarının, lise mezunlarına kıyasla daha yüksek puanlar alması dikkat çekicidir. Bu bulgu, eğitim düzeyi ile dışadönüklük arasındaki ilişkinin doğrusal bir artıştan ziyade bağlamsal ve gelişimsel faktörlerle şekillendiğini düşündürmektedir. Allen vd. (2013), sporcu örneklemelerinde kişilik özelliklerinin yalnızca formel eğitim düzeyinden değil; spor deneyimi, sosyal çevre ve rol beklentilerinden de güçlü biçimde etkilendiğini vurgulamaktadır. Ortaokul mezunu sporcuların yüksek dışadönüklük puanları, bu grubun genellikle daha erken yaşta spora yönelmiş ve sosyal etkileşim ağırlıklı bir sportif sosyalleşme süreci yaşamış olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Lise döneminde ise akademik baskı, sınav kaygısı ve çift kariyer (spor-eğitim) yükünün artması, sosyal etkileşim ve dışadönük davranışları görece sınırlayabilmektedir. Yumuşak başlılık boyutunda eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin daha çok bireysel ve kişilerarası deneyimlerle şekillendiğini düşündürmektedir. Literatürde yumuşak başlılığın, eğitim düzeyinden ziyade empati, sosyal öğrenme ve takım kültürü gibi faktörlerle ilişkili olduğu belirtilmektedir (McCrae ve Costa, 2008). Bu nedenle futbolcuların eğitim düzeyleri farklı olsa da, aynı sportif ortam ve takım normları içerisinde benzer yumuşak başlılık düzeyleri sergilemeleri beklenen bir durumdur. Öz denetimlilik boyutunda ortaokul ve özellikle lisansüstü mezunlarının, lise mezunlarına göre daha yüksek puan alması dikkat çekici bir bulgudur. Genel kişilik

literatürü, öz denetimliliğin yaş ve eğitimle birlikte artma eğiliminde olduğunu öne sürmektedir (Roberts vd., 2006). Ancak bu araştırmada lise mezunlarının daha düşük puan alması, bu grubun hem akademik hem de sportif yükümlülükleri aynı anda yürütme sürecinde daha fazla zorlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Lisansüstü mezunlarında yüksek öz denetimlilik düzeyleri ise, uzun süreli hedef belirleme, planlama ve öz düzenleme becerilerinin gelişmiş olmasıyla ilişkilendirilebilir. Nörotiklik boyutunda ortaokul ve lisansüstü mezunlarının, lise mezunlarına göre daha yüksek puan alması, eğitimin psikolojik yüklerle olan karmaşık ilişkisini yansıtmaktadır. Spor literatüründe nörotikliğin yalnızca gelişimsel bir özellik olmadığı; algılanan stres, performans baskısı ve gelecek kaygısı ile de yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Allen vd., 2011). Lisansüstü mezunlarının daha yüksek Nörotiklik puanları, spor kariyeri ile akademik kariyerin birlikte yürütülmesinin yarattığı sorumluluk ve belirsizliklerle açıklanabilir. Ortaokul mezunlarında görülen yüksek Nörotiklik ise, düşük akademik güven ve sportif başarıya aşırı yüklenen kimlik yapısıyla ilişkili olabilir. Deneyime Açıklık boyutunda eğitim grupları arasında anlamlı fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin eğitim düzeyinden ziyade bireysel merak, bilişsel esneklik ve öğrenme tarzlarıyla ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Allen vd. (2013), sporcularda deneyime açıklığın branş özellikleri ve oyun dinamikleriyle daha yakından ilişkili olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle futbol gibi belirli taktik ve rol kalıplarının baskın olduğu bir branşta, eğitim düzeyine bağlı farklılaşmanın sınırlı kalması beklenebilir.

Öfke boyutunda eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmaması, öfkenin spor ortamında yaygın bir duygu olduğunu ve eğitim düzeyinden bağımsız olarak rekabetçi bağlamda ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Maxwell ve Moores (2007), öfkenin sportif bağlamda performans baskısı, hakem kararları ve rakip davranışları gibi durumsal faktörlerden güçlü biçimde etkilendiğini ve eğitim düzeyinin bu duygunun yoğunluğunu sınırlı ölçüde etkilediğini belirtmektedir. Saldırganlık boyutunda ise lise mezunlarının, ortaokul mezunlarına göre daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Bu bulgu, lise döneminin gelişimsel olarak duygu düzenleme becerilerinin tam olarak olgunlaşmadığı, buna karşın rekabet ve kendini kanıtlama motivasyonunun yüksek olduğu bir evre olabileceğini düşündürmektedir. Genel saldırganlık literatürü, genç yaş gruplarında saldırgan davranışların daha sık görüldüğünü ve bu durumun sosyal ve gelişimsel faktörlerle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Bettencourt vd., 2006). Spor bağlamında ise bu eğilim, kontrolsüz rekabet ve düşük öz denetimle birleştiğinde saldırgan davranışlara daha yatkın bir profil ortaya çıkarabilmektedir. Literatürde

eğitim/öğrenim düzeyinin saldırganlık ve öfke üzerindeki etkisine ilişkin farklı sonuçlar bulunmaktadır. Buna karşın bazı araştırmalar, eğitim düzeyinin saldırganlık ve öfke üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Demir (2020), sporcuların saldırganlık ve öfke puanlarının öğrenim düzeyine göre değişmediğini belirtirken, Doğan (2016) da saldırganlık düzeylerinin hem yaş hem de eğitim değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Kaya (2019) ve Baykan (2018) çalışmalarında eğitim düzeyine bağlı olarak öfke ve saldırganlık puanlarında anlamlı bir değişim tespit etmemiştir. Bu bulgular, mevcut araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Yavuz (2015), Shokoufeh (2018) ve Cengiz (2017) tarafından yapılan çalışmalarda, bireylerin eğitim düzeylerine göre saldırganlık ve öfke puanlarının anlamlı biçimde farklılaştığı belirlenmiştir. Bu durum, eğitim düzeyinin saldırganlık davranışları üzerindeki etkisinin bireysel özellikler, sosyal çevre ve sportif deneyim gibi farklı faktörlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, eğitim durumu değişkenine ilişkin bulgular; eğitimin kişilik özellikleri ve saldırganlık üzerinde doğrudan değil, bağlamsal ve dolaylı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle lise mezunu futbolcuların bazı boyutlarda daha dezavantajlı bir psikolojik profile sahip olması, bu grubun hem akademik hem de sportif açıdan desteklenmesi gerektiğini düşündürmektedir. Bu sonuçlar, sporcu gelişim programlarında eğitim düzeyine duyarlı psikolojik beceri eğitimlerinin önemini ortaya koymaktadır.

Oynanan Pozisyon Değişkenine Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulgularına göre futbolcuların oynadıkları pozisyonlar, bazı kişilik özellikleri ve saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı farklılıklar yaratırken, dışadönüklük, Nörotiklik, deneyime açıklık ve öfke boyutlarında anlamlı bir ayrışma yaratmamıştır. Bu durum, pozisyona özgü psikolojik taleplerin belirli kişilik boyutlarını öne çıkarırken, bazı temel kişilik özelliklerinin pozisyondan bağımsız biçimde benzer düzeylerde seyrettiğini göstermektedir. Pozisyon farklılıklarına bakıldığında, orta saha oyuncularında öz denetimlilik puanlarının daha yüksek; defans ve kaleci pozisyonunda oynayan futbolcularda saldırganlık eğilimlerinin arttığı görülmüştür. Bu bulgu, pozisyona bağlı fiziksel temas ve oyun rolü gereklilikleriyle açıklanabilir. Liang vd. (2024), defans oyuncularının karar verme baskısı, temas yoğunluğu ve mücadele zorunlulukları nedeniyle daha yüksek agresif davranış gösterebildiğini vurgulamıştır. Kalecilerin ise yüksek stres altında ani karar verme baskısıyla daha agresif fizyolojik

tepkiler geliştirebileceğini belirtmiştir. Mevcut çalışma bu bulgularla paralellik göstermektedir.

Dışadönüklük boyutunda pozisyonlar arasında anlamlı bir fark bulunmaması, futbolun tüm pozisyonlarında yüksek düzeyde iletişim, etkileşim ve takım içi koordinasyon gerektiren bir spor olmasıyla açıklanabilir. Allen vd. (2013), takım sporlarında dışadönüklüğün pozisyona özgü olmaktan ziyade, sporcu olmanın genel bir özelliği hâline geldiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kalecilerden forvetlere kadar tüm futbolcuların benzer dışadönüklük düzeyleri sergilemesi, futbolun doğasıyla uyumlu bir bulgudur.

Yumuşak başlılık boyutunda defans oyuncularının orta saha oyuncularına kıyasla daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Defans pozisyonu, bireysel becerilerden ziyade takım savunması, yardımlaşma ve pozisyon disiplini gerektiren bir rol olduğundan, iş birliği ve uyum gibi yumuşak başlılıkla ilişkili özellikleri öne çıkarabilmektedir. Spor literatüründe defans oyuncularının takım uyumu ve kolektif sorumluluk bilinci açısından daha yüksek profiller sergileyebildiği belirtilmektedir (Kajtna ve Tuşak, 2004). Orta saha oyuncularının ise oyun kurma, karar verme ve bireysel inisiyatif alma rollerinin baskın olması, bu grupta yumuşak başlılık puanlarının görece daha düşük çıkmasına katkı sağlamış olabilir.

Öz denetimlilik boyutunda orta saha oyuncularının defans oyuncularına göre daha yüksek puan alması, bu pozisyonun bilişsel ve davranışsal talepleriyle tutarlı bir bulgudur. Orta saha oyuncuları, oyunun temposunu belirleme, hızlı karar verme ve hata toleransı düşük durumlarda kontrollü davranma sorumluluğu taşımaktadır. Bu nedenle öz denetimlilik, orta saha oyuncuları için işlevsel ve gerekli bir kişilik özelliği olarak öne çıkmaktadır. Allen vd. (2011), öz denetimliliğin sporda karar kalitesi ve performans sürekliliği ile yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Nörotiklik ve deneyime açıklık boyutlarında pozisyona göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliklerinin daha çok bireysel ve gelişimsel faktörlerle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Allen vd. (2013), sporcuların Nörotiklik ve deneyime açıklık düzeylerinin pozisyondan ziyade algılanan stres, rekabet düzeyi ve kişisel deneyimlerle şekillendiğini ifade etmektedir. Bu nedenle farklı pozisyonlarda oynayan futbolcuların bu boyutlarda benzer profiller sergilemesi beklenen bir durumdur.

Öfke boyutunda pozisyonlar arasında anlamlı bir fark bulunmaması, öfkenin futbolun tüm pozisyonlarında ortak bir duygusal deneyim olduğunu göstermektedir. Rekabet, hakem kararları ve maçın sonucu gibi faktörler, pozisyondan bağımsız olarak tüm futbolcularda öfke tepkilerini tetikleyebilmektedir. Maxwell ve Moores (2007),

öfkenin sportif bağlamda yaygın ancak davranışa dönüşmesi büyük ölçüde kontrol edilen bir duygu olduğunu vurgulamaktadır.

Saldırganlık boyutunda kaleciler ve defans oyuncularının forvet oyuncularına kıyasla daha yüksek puan alması, pozisyona özgü görev tanımlarıyla açıklanabilir. Kaleciler ve defans oyuncuları, doğrudan rakibi durdurma, fiziksel temas ve kritik müdahaleler gerektiren rollerde yer almakta; bu da kontrollü saldırganlık davranışlarını daha işlevsel hâle getirebilmektedir. Futbol literatüründe savunma ağırlıklı pozisyonların, saldırgan davranışlara daha fazla fırsat sunduğu ve bu davranışların çoğu zaman “görev temelli agresyon” olarak değerlendirildiği belirtilmektedir (Maxwell vd., 2009). Forvet oyuncularının ise daha çok skor üretme ve pozisyon alma odaklı olmaları, saldırganlık düzeylerinin görece daha düşük çıkmasına yol açmış olabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, pozisyon değişkenine ilişkin bulgular; futbolcuların bazı kişilik özelliklerinin ve saldırganlık düzeylerinin oynadıkları pozisyonun psikolojik taleplerine göre şekillendiğini göstermektedir. Özellikle defans ve kaleci pozisyonlarında oynayan futbolcular için saldırganlık ve yumuşak başlılık arasındaki dengenin, orta saha oyuncuları için ise öz denetimlilik becerilerinin performans açısından kritik olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar, pozisyona özgü psikolojik beceri eğitimlerinin sporcu gelişim programlarına entegre edilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Lig Seviyesi Değişkenine Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulgularına göre futbolcuların oynadıkları lig seviyesi (amatör, bölgesel ve profesyonel), Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile sporda öfke ve saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Araştırma bulguları ile paralel yönde Kusan'ın (2024) yaptığı çalışmada da katılımcıların profesyonel sporcu olarak spor yapıp yapmadığı değişkenine göre kişilik özelliklerinde anlamlı fark tespit edememiştir. Dışadönüklük boyutunda lig seviyelerine göre anlamlı bir fark bulunmaması, futbolun her düzeyinde yüksek düzeyde iletişim, sosyal etkileşim ve takım içi koordinasyon gerektiren bir spor olmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Allen vd. (2013), takım sporlarında dışadönüklüğün sporcunun rekabet düzeyinden ziyade takım yapısı ve oyun doğasıyla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda amatör, bölgesel ve profesyonel liglerde oynayan futbolcuların benzer dışadönüklük profilleri sergilemesi, futbolun evrensel psikolojik taleplerini yansıtmaktadır. Yumuşak başlılık boyutunda lig seviyelerine göre anlamlı bir fark bulunmaması, sporcuların hangi ligde oynarlarsa oynasınlar benzer takım normları, fair-play anlayışı ve iş birliği beklentileri

içinde sosyalleştiklerini düşündürmektedir. Spor literatüründe yumuşak başlılığın, rekabet düzeyinden çok takım kültürü ve koçluk yaklaşımıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir (McCrae ve Costa, 2008). Bu nedenle profesyonel liglerde oynayan futbolcuların daha düşük ya da daha yüksek yumuşak başlılık sergilememesi, spor ortamının bu özelliği dengeleyici bir işlev gördüğünü göstermektedir. Öz denetimlilik boyutunda lig seviyeleri arasında fark bulunmaması da dikkat çekici bir bulgudur. Profesyonel sporcuların daha yüksek öz denetimlilik düzeylerine sahip olması beklense de, günümüzde amatör ve bölgesel liglerde de antrenman yükü, performans beklentisi ve disiplin anlayışının profesyonel liglere yakınlaştığı görülmektedir. Allen vd. (2011), öz denetimliliğin yalnızca rekabet düzeyiyle değil, sporcunun bireysel hedefleri ve kariyer motivasyonlarıyla şekillendiğini ifade etmektedir. Bu durum, farklı liglerde oynayan futbolcuların benzer öz denetimlilik düzeyleri göstermesini açıklayabilir. Nörotiklik boyutunda lig seviyelerine göre anlamlı bir fark bulunmaması, performans baskısı ve stresin yalnızca profesyonel düzeyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Amatör ve bölgesel liglerde oynayan futbolcular da seçilme, yükselme, sözleşme bulma veya kariyerini sürdürme gibi belirsizliklerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durum, Nörotiklik düzeylerinin lig seviyesinden bağımsız biçimde benzer seyretmesine yol açmış olabilir. Spor literatüründe, algılanan stresin nesnel rekabet düzeyinden ziyade öznel değerlendirme ile ilişkili olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Nicholls vd., 2009). Deneyime Açıklık boyutunda lig seviyeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaması, futbolun taktiksel yapısının ve rol beklentilerinin ligler arasında büyük ölçüde benzerlik göstermesiyle açıklanabilir. Allen vd. (2013), deneyime açıklığın sporcuların bireysel öğrenme tarzları ve bilişsel esneklikleriyle ilişkili olduğunu; rekabet düzeyinin bu özelliği tek başına belirlemediğini belirtmektedir. Bu nedenle profesyonel ligde oynayan futbolcuların daha yüksek deneyime açıklık sergilememesi, beklenmedik ancak literatürle uyumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Öfke ve saldırganlık boyutlarında lig seviyelerine göre anlamlı fark bulunmaması, rekabetin duygusal taleplerinin futbolun her düzeyinde benzer biçimde yaşandığını göstermektedir. Maxwell ve Moores (2007), öfke ve saldırganlığın spor bağlamında biyolojik veya statü temelli faktörlerden çok oyunun doğası, hakem kararları ve rakip etkileşimleri ile şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle profesyonel futbolcuların daha düşük ya da daha yüksek saldırganlık sergilememesi, futbolun tüm liglerde benzer davranışsal sınırlar ve yaptırımlar içermesiyle ilişkilendirilebilir. Futbolcularda psikolojik özelliklerin yalnızca rekabet düzeyine bağlı olarak şekillenmediğini; bireysel, gelişimsel ve bağlamsal faktörlerin daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir. Bu

bulgu, rekabet düzeyinin saldırganlık üzerinde tek başına belirleyici olmadığını ileri süren literatürle uyumludur. Goldstein ve Iso-Ahola (2008), saldırganlığı artıran temel unsurun rekabet seviyesi değil, bireyin kişilik profili, öz denetim becerisi ve sosyal öğrenme deneyimleri olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan mevcut çalışma, saldırganlığın daha çok kişilik ve duygu düzenleme kapasitesiyle ilişkili olduğunu desteklemektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, lig seviyesi değişkenine ilişkin bu bulgular; futbolcuların kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık düzeylerinin, rekabet düzeyinden ziyade bireysel özellikler, gelişimsel süreçler ve sportif bağlam tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, psikolojik beceri eğitimlerinin yalnızca profesyonel sporculara değil, tüm lig seviyelerindeki futbolculara yönelik olarak planlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Son Sezonda Sarı Kart Görme Durumuna Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulguları, futbolcularda son sezonda görülen sarı kart sayısının hem bazı kişilik özellikleri hem de sporda öfke ve saldırganlık düzeyleriyle anlamlı biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, disiplin cezalarının yalnızca oyun içi davranışların bir sonucu değil, aynı zamanda psikolojik ve kişilik temelli eğilimlerin de bir yansıması olabileceğini düşündürmektedir. Sarı ve özellikle kırmızı kart görme sıklığının artması, futbolcularda saldırganlık ve öfke puanlarının yükselmesiyle paralellik göstermiştir. Bu durum, agresif eğilimi yüksek bireylerin saha içinde daha fazla kural ihlali yapma eğiliminde olduğunu gösteren literatürle doğrudan örtüşmektedir. Barlett ve Anderson (2012), yüksek saldırganlık eğilimli sporcuların ceza alma olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Dam vd. (2021), davranışsal impulsivitenin futbolda kırmızı kartla cezalandırılan davranışlarla ilişkili olduğunu raporlamıştır. Mevcut bulgular, kart görmenin yalnızca oyun içine özgü bir durum değil, bireyin kişilik temelli agresyon profiliyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Dışadönüklük boyutunda 1–2 sarı kart gören futbolcuların, hiç sarı kart almayanlara kıyasla daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Bu bulgu, dışadönük sporcuların oyun içinde daha aktif, girişken ve risk almaya yatkın davranışlar sergileyebildiğini düşündürmektedir. Spor literatüründe dışadönüklüğün, rekabetçi ortamlarda yüksek uyarılma arayışı ve daha cesur davranış örüntüleri ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Allen vd., 2013). Bu bağlamda, sınırlı sayıda sarı kart görmenin “kontrollü risk alma” ve oyuna aktif katılımın bir göstergesi olabileceği söylenebilir.

Yumuşak başlılık boyutunda da benzer biçimde 1–2 sarı kart gören futbolcuların hiç kart almayanlara göre daha yüksek puan alması, ilk bakışta çelişkili gibi görünse de literatürle uyumlu biçimde yorumlanabilir. Yumuşak başlılık; empati, iş birliği ve uyum gibi özellikleri kapsamakla birlikte, sporda bu özelliklerin tamamen pasif davranışlar anlamına gelmediği, aksine takım lehine yapılan müdahaleleri de içerebildiği vurgulanmaktadır (McCrae ve Costa, 2008). Dolayısıyla düşük sayıda sarı kart, yumuşak başlılıkla çelişmeyen, oyunun gerektirdiği sertliğin sınırları içinde kalan davranışların sonucu olabilir.

Öz denetimlilik boyutunda en yüksek puanların yine 1–2 sarı kart gören futbolcularda görülmesi, bu bulguların en dikkat çekici yönlerinden biridir. Öz denetimlilik, bireyin dürtülerini kontrol edebilme ve davranışlarını kurallara göre düzenleyebilme becerisini ifade etmektedir. Allen vd. (2011), öz denetimliliğin sporda optimal performans ve disiplinli davranışlar için kritik bir özellik olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, hiç kart almayan oyuncuların aşırı temkinli, 3–4 kart görenlerin ise zaman zaman kontrol kaybı yaşayan bir profil sergileyebileceği; buna karşın 1–2 kart gören futbolcuların dengeleyici ve işlevsel bir öz denetim profiline sahip olabileceği düşünülebilir.

Nörotiklik ve deneyime açıklık boyutlarında sarı kart sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmaması, bu kişilik özelliklerinin kart görme davranışlarını doğrudan belirlemediğini göstermektedir. Spor literatüründe nörotikliğin daha çok algılanan stres ve duygusal tepkilerle ilişkili olduğu; ancak bu duyguların davranışa dönüşmesinin araya giren kontrol mekanizmalarına bağlı olduğu vurgulanmaktadır (Allen vd., 2011). Benzer şekilde deneyime açıklık, öğrenme ve bilişsel esneklikle ilişkili olup, doğrudan disiplin ihlallerini öngören bir özellik olarak görülmemektedir (Allen vd., 2013).

Öfke boyutunda 5 ve üzeri sarı kart gören futbolcuların tüm diğer gruplardan anlamlı biçimde daha yüksek puan alması, araştırmanın en güçlü bulgularından biridir. Bu sonuç, sarı kart sayısının arttıkça öfke düzeyinin de belirgin biçimde yükseldiğini göstermektedir. Genel Saldırganlık Modeli (GAM), yüksek öfke düzeylerinin uygun biçimde düzenlenemediğinde kural ihlallerine ve cezalandırılan davranışlara yol açabileceğini öne sürmektedir (Anderson ve Bushman, 2002). Maxwell ve Moores (2007) da sporcularda kronik öfkenin, tekrarlayan agresif davranışlar ve disiplin cezalarıyla güçlü biçimde ilişkili olduğunu raporlamıştır.

Saldırganlık boyutunda da 5 ve üzeri sarı kart gören futbolcuların, hiç kart almayanlara göre daha yüksek puan alması, öfke bulgularını destekler niteliktedir. Bu durum, sık sarı kart gören futbolcuların yalnızca durumsal değil, daha kalıcı bir

saldırganlık eğilimi sergileyebileceğini düşündürmektedir. Bettencourt vd. (2006) meta-analitik çalışması, tekrarlayan provokasyon koşullarında saldırgan kişilik özelliklerinin davranışsal saldırganlıkla daha güçlü biçimde ilişkilendiğini ortaya koymuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu araştırmanın sarı kart görme durumuna ilişkin bulguları, düşük sayıda sarı kartın işlevsel ve kontrollü bir oyun tarzını, buna karşılık yüksek sayıda sarı kartın ise artmış öfke ve saldırganlık eğilimlerini yansıttığını göstermektedir. Bu sonuçlar, futbolcularda disiplin cezalarının yalnızca taktiksel değil, aynı zamanda psikolojik göstergeler olarak da ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 5 ve üzeri sarı kart gören futbolcular için öfke kontrolü, duygu düzenleme ve dürtü yönetimine yönelik psikolojik müdahalelerin büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Antrenman Sıklığına Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulguları, antrenman sıklığının futbolcuların bazı kişilik özellikleri üzerinde anlamlı etkiler yarattığını, buna karşın öfke ve saldırganlık düzeyleri üzerinde belirleyici bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, antrenman yoğunluğunun daha çok sosyal ve davranışsal kişilik özelliklerini desteklediğini, ancak duygusal tepkisellik ve saldırgan eğilimlerin antrenman sıklığından bağımsız biçimde şekillenebildiğini düşündürmektedir. Yoğun ve düzenli antrenman yapan futbolcuların daha yüksek yumuşak başlılık ve dışadönüklük puanlarına sahip olması, fiziksel aktivitenin psikososyal katkılarına işaret etmektedir. Egzersizin duygu düzenleme, sosyal bağ kurma ve empati becerilerini güçlendirdiğini gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. García-Sancho vd. (2017), duygusal zekâyı artıran faktörlerden birinin düzenli fiziksel aktivite olduğunu ve bunun saldırganlığı azalttığını bildirmiştir. Bulgular, egzersiz temelli müdahalelerin sosyal-duygusal işleyiş üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini göstermektedir.

Dışadönüklük boyutunda haftada 3–4 kez antrenman yapan futbolcuların, haftada 1–2 kez antrenman yapanlara kıyasla daha yüksek puan alması, düzenli antrenman ortamlarının sosyal etkileşim ve grup içi iletişimi artırıcı etkisiyle açıklanabilir. Allen vd. (2013), spor ortamının özellikle düzenli katılım gösteren bireylerde sosyal girişkenlik, iletişim becerileri ve takım aidiyetini güçlendirdiğini belirtmektedir. Haftada 3–4 kez yapılan antrenmanlar, hem fiziksel yüklenmenin hem de sosyal etkileşimin optimal düzeyde olduğu bir yapı sunarak dışadönüklüğü destekleyici bir bağlam yaratmış olabilir. Buna karşın haftada 5 ve üzeri antrenman yapanlarda

dışadönüklük puanlarının daha fazla artmaması, aşırı yüklenmenin sosyal etkileşimden ziyade performans ve görev odaklılığa kayma riskiyle ilişkili olabilir.

Yumuşak başlılık boyutunda haftada 3–4 kez ve haftada 5 ve üzeri antrenman yapan futbolcuların, haftada 1–2 kez antrenman yapanlardan daha yüksek puan alması, düzenli ve yoğun antrenmanların takım içi uyum, iş birliği ve rol kabulünü güçlendirdiğini düşündürmektedir. Yumuşak başlılık; empati, uyum ve iş birliği gibi özellikleri içerdiğinden, sık antrenman yapan sporcuların bu sosyal becerileri daha fazla pekiştirme fırsatı buldukları söylenebilir. Spor literatüründe, antrenman süresinin ve sıklığının artmasının takım uyumu ve kolektif davranışları desteklediği sıklıkla vurgulanmaktadır (Carron vd., 2002).

Öz denetimlilik boyutunda antrenman sıklığına göre anlamlı bir farklılık bulunmaması, bu kişilik özelliğinin yalnızca antrenman miktarıyla değil, sporcunun bireysel hedefleri, motivasyonu ve uzun vadeli spor deneyimiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Allen vd. (2011), öz denetimliliğin sporda büyük ölçüde içsel düzenleme süreçleriyle bağlantılı olduğunu ve antrenman sıklığının tek başına bu özelliği belirlemediğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, haftada az ya da çok antrenman yapan futbolcuların benzer öz denetimlilik düzeyleri sergilemesi beklenen bir durumdur.

Nörotiklik ve deneyime açıklık boyutlarında da antrenman sıklığına göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliklerinin daha çok bireysel mizaç, algılanan stres ve bilişsel eğilimlerle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Nicholls vd. (2009), sporcularda algılanan stres ve başa çıkma biçimlerinin, antrenman yoğunluğundan ziyade stresin nasıl değerlendirildiğiyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle sık antrenman yapan sporcuların daha düşük ya da daha yüksek Nörotiklik sergilememesi, literatürle uyumlu bir bulgudur.

Öfke ve saldırganlık boyutlarında antrenman sıklığına göre anlamlı fark bulunmaması, bu duygusal ve davranışsal eğilimlerin antrenman yükünden ziyade rekabet koşulları, maç içi etkileşimler ve kişisel eğilimlerle şekillendiğini göstermektedir. Literatürde Gümüş'ün (2024) yaptığı çalışmada öfke puanlarında anlamlı farklılık tespit ederken, saldırganlık puanlarında anlamlı farklılık tespit edememiştir. Bacak (2022), haftalık spor dersi sayısına göre saldırganlık ve öfke puanlarının anlamlı biçimde farklılaştığını belirtmiştir. Benzer şekilde Öztürk (2019), Birinci (2019) ve Shokoufeh (2018), aktif olarak spor yapan bireylerin saldırganlık ve öfke puanlarının spor yapmayan bireylere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Maxwell ve Moores (2007), öfke ve saldırganlığın spor bağlamında büyük ölçüde müsabaka sırasında tetiklendiğini, antrenman ortamlarının ise bu davranışlar

açısından daha düzenleyici bir işlev gördüğünü belirtmektedir. Bu bağlamda, daha sık antrenman yapan futbolcuların daha saldırgan ya da daha sakin olmaması, antrenmanın davranışsal kontrol üzerinde sınırlı bir rol oynadığını düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, antrenman sıklığına ilişkin bu bulgular; düzenli antrenmanın futbolcularda dışadönüklük ve yumuşak başlılık gibi sosyal kişilik özelliklerini desteklediğini, buna karşın öfke ve saldırganlık gibi duygusal tepkilerin antrenman miktarından bağımsız biçimde ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, antrenman programlarının yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik kazanımlar açısından da yapılandırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Özellikle haftada 3–4 kez yapılan antrenmanların, hem sosyal uyum hem de kişilik gelişimi açısından optimal bir denge sunduğu söylenebilir.

Anne ve Baba Eğitim Durumuna Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Aile eğitim düzeyi arttıkça çocukların kişilik gelişiminde daha olumlu sonuçlar görüldüğü belirlenmiştir. Araştırma bulguları, anne ve baba eğitim düzeylerinin futbolcuların bazı kişilik özellikleri üzerinde anlamlı etkiler yarattığını; buna karşın bu etkilerin doğrudan ve doğrusal değil, seçici ve bağlamsal bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle yumuşak başlılık, öz denetimlilik, Nörotiklik ve deneyime açıklık boyutlarında ebeveyn eğitim düzeyine bağlı farklılıklar dikkat çekmektedir. Vega-Díaz vd. (2024), eğitilmiş ebeveynlerin daha demokratik tutum sergilediğini ve çocuklarda daha düşük agresyon puanları görüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca Choi vd. (2025), ebeveyn tutumlarının çocuğun sosyal zekâ ve saldırganlık düzeyinde merkezi role sahip olduğunu göstermiştir.

Anne Eğitim Durumuna Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Anne eğitim düzeyine göre dışadönüklük puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmaması, dışadönüklüğün daha çok bireysel mizaç ve sosyal sportif deneyimlerle şekillenen bir özellik olduğunu düşündürmektedir. Allen vd. (2013), sporcularda dışadönüklüğün aile kökenli değişkenlerden ziyade takım ortamı, antrenman yapısı ve rekabet bağlamıyla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Buna karşın yumuşak başlılık boyutunda, annesi lise mezunu olan futbolcuların, annesi ilköğretim ve altı eğitim düzeyinde olanlara göre daha yüksek puan alması, annenin eğitim düzeyinin çocukların empati, sosyal uyum ve kişilerarası hassasiyet gelişiminde rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Gelişim psikolojisi literatürü, özellikle annenin

eğitim düzeyinin çocukların sosyal-duygusal öğrenme süreçleri üzerinde belirleyici olabildiğini ortaya koymaktadır (Bornstein ve Bradley, 2014).

Öz denetimlilik boyutunda, annesi ilkokul ve altı ya da lise mezunu olan futbolcuların, annesi ortaokul mezunu olanlara kıyasla daha yüksek puan alması, ilk bakışta doğrusal olmayan ancak literatürle uyumlu bir bulgudur. Bu durum, düşük eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarında erken yaşta sorumluluk alma ve kendini düzenleme davranışlarının daha erken gelişmiş olabileceği; lise mezunu annelerin çocuklarında ise hem destekleyici hem yapılandırıcı bir ebeveynlik stilinin etkili olabileceği şeklinde yorumlanabilir (Roberts vd., 2006).

Nörotiklik boyutunda, annesi ilkokul ve altı eğitim düzeyinde olan futbolcuların daha yüksek puan alması, düşük sosyo-eğitsel çevrelerin çocuklarda daha yüksek duygusal hassasiyet ve stres duyarlılığı ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgu, aile stres modelleriyle uyumludur ve annenin eğitim düzeyinin, çocuğun duygusal düzenleme becerileri üzerinde dolaylı etkileri olabileceğini göstermektedir (Conger vd., 2010).

Deneyime açıklık boyutunda da benzer şekilde annesi ilkokul ve altı eğitim düzeyinde olan futbolcuların daha yüksek puan alması, bu grubun sporu sosyal hareketlilik ve kendini gerçekleştirme alanı olarak daha güçlü biçimde deneyimlemiş olabileceğini düşündürmektedir. Spor, özellikle düşük sosyo-eğitsel çevrelerden gelen bireyler için yeni deneyimlere açılan önemli bir alan işlevi görebilmektedir (Allen vd., 2013).

Anne eğitim düzeyine göre öfke ve saldırganlık boyutlarında anlamlı fark bulunmaması, bu davranışsal eğilimlerin aile eğitim düzeyinden ziyade rekabet ortamı, kişilik özellikleri ve oyun içi tetikleyicilerle şekillendiğini göstermektedir (Maxwell ve Moores, 2007).

Baba Eğitim Durumuna Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Baba eğitim düzeyine göre dışadönüklük, yumuşak başlılık ve öz denetimlilik boyutlarında anlamlı fark bulunmaması, babanın eğitim düzeyinin bu kişilik özellikleri üzerinde sınırlı bir ayırt edici etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir. Literatürde babanın eğitim düzeyinin daha çok davranışsal yönelimler ve kural algısı üzerinden etkili olabildiği belirtilmektedir (Bornstein ve Bradley, 2014).

Bu bağlamda, Nörotiklik boyutunda babası ilkokul ve altı eğitim düzeyinde olan futbolcuların daha yüksek puan alması, baba eğitim düzeyinin algılanan güvenlik, gelecek kaygısı ve stresle başa çıkma süreçleri üzerinde dolaylı etkileri olabileceğini

göstermektedir. Düşük baba eğitim düzeyi, ekonomik ve sosyal belirsizliklerle birlikte çocuklarda daha yüksek duygusal hassasiyet geliştirebilmektedir (Conger vd., 2010).

Deneyime açıklık boyutunda da babası ilköğretim ve altı eğitim düzeyinde olan futbolcuların daha yüksek puan alması, anne eğitimine ilişkin bulgularla paralel biçimde, sporun bu grup için yenilik, öğrenme ve kendini aşma alanı olarak işlev gördüğünü düşündürmektedir.

Baba eğitim düzeyine göre öfke boyutunda anlamlı bir fark bulunması, ancak fark yönünün net olmaması, baba eğitim düzeyinin öfke üzerinde doğrudan değil, durumsal ve bağlamsal bir etkisi olabileceğini göstermektedir. Buna karşın saldırganlık boyutunda lise mezunu babaların çocuklarının daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Bu bulgu, ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde baba rol modelinin rekabet, güç ve başarı algıları üzerinden saldırgan davranışlara dolaylı katkı sunabileceği şeklinde yorumlanabilir (Bettencourt vd., 2006).

Anne ve baba eğitim düzeyine ilişkin bulgular birlikte değerlendirildiğinde, ebeveyn eğitim durumunun futbolcularda kişilik özelliklerini doğrudan belirleyen bir faktör olmaktan ziyade, duygusal düzenleme, öz denetim ve sosyal uyum süreçlerini dolaylı biçimde şekillendiren bir arka plan değişkeni olduğu görülmektedir. Öfke ve saldırganlık gibi davranışsal eğilimlerin ise ebeveyn eğitim düzeyinden çok, bireysel kişilik yapısı ve sportif bağlam tarafından belirlendiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, sporcu gelişiminde aile kökenli faktörlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini; ancak psikolojik müdahalelerin esas olarak spora özgü stresörlere ve bireysel özelliklere odaklanmasının daha etkili olacağını göstermektedir.

Gelir Durumuna Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulguları, futbolcuların gelir durumunun özellikle dışadönüklük, öz denetimlilik, öfke ve saldırganlık boyutları üzerinde anlamlı etkiler yarattığını göstermektedir. Düşük gelir düzeyinde öfke ve saldırganlık puanları belirgin biçimde daha yüksektir. Bu sonuçlar, sosyoekonomik koşulların sportif davranışlar ve psikolojik özellikler üzerinde dolaylı fakat güçlü bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, sosyoekonomik baskıların duygusal düzenleme süreçlerini bozabileceğini ileri süren literatürle uyumludur. Mevcut araştırmada gelir düzeyi orta ve yüksek olanların düşük olanlardan dışadönüklük, öz denetimlilik boyutlarında kişilik özellikleri anlamlı farklılaşma göstermiştir. Literatürde gelir düzeyi ile kişilik özellikleri arasında farklı bulgular yer almaktadır. Yüncü (2020) aile geliri çok iyi ve iyi olan sporcuların daha yumuşak başlılık özelliğine sahip olduğunu belirtmiştir. Kusan'ın (2024) çalışmasında

gelir düzeyinin kişilik özelliklerini etkilemediği vurgulanmıştır. Dışadönüklük boyutunda orta ve yüksek gelir grubundaki futbolcuların, düşük gelir grubuna kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek puan alması, sosyoekonomik kaynakların sosyal katılım ve kendini ifade etme olanaklarını artırmasıyla açıklanabilir. Kişilik literatüründe dışadönüklüğün, bireyin sosyal çevreye erişimi, güven duygusu ve sosyal destek algısıyla ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Roberts vd., 2006). Spor bağlamında orta ve yüksek gelir düzeyine sahip futbolcuların daha iyi antrenman koşullarına, sosyal ağlara ve sportif güvenceye sahip olmaları, dışadönük davranışların daha rahat sergilenmesine olanak tanımış olabilir. Yumuşak başlılık boyutunda gelir düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin daha çok kişilerarası öğrenme, takım kültürü ve sportif sosyalleşme süreçleriyle şekillendiğini düşündürmektedir. McCrae ve Costa'nın (2008) Beş Faktör Kişilik Kuramı çerçevesinde, yumuşak başlılığın sosyoekonomik değişkenlerden görece bağımsız bir yapı sergileyebildiği belirtilmektedir. Bu nedenle farklı gelir gruplarındaki futbolcuların benzer yumuşak başlılık düzeyleri göstermesi beklenen bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Öz denetimlilik boyutunda gelir düzeyine bağlı farkın anlamlılığa çok yakın olması ve orta-yüksek gelir gruplarının düşük gelir grubuna kıyasla daha yüksek puanlar alması, ekonomik güvenliğin bireylerin öz düzenleme becerilerini destekleyici bir işlev görebileceğini düşündürmektedir. Roberts vd. (2006), uzun dönemli hedef planlaması ve öz denetim becerilerinin, bireylerin çevresel istikrar algısıyla yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Düşük gelir grubundaki futbolcuların ekonomik belirsizlikler nedeniyle daha fazla stres altında olmaları, öz denetimlilik puanlarının görece düşük çıkmasına katkı sağlamış olabilir. Nörotiklik boyutunda gelir grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, düşük gelir grubunun ortalama puanlarının daha yüksek olması dikkat çekicidir. Bu eğilim, sosyoekonomik dezavantajın duygusal hassasiyet ve stres duyarlılığı ile ilişkili olabileceğini gösteren çalışmalarla uyumludur (Conger vd., 2010). Ancak bu farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaması, sportif bağlamın Nörotiklik üzerindeki olumsuz etkileri kısmen dengeleyebildiğini düşündürmektedir. Deneyime Açıklık boyutunda gelir düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin ekonomik koşullardan ziyade bireysel merak, bilişsel esneklik ve öğrenme eğilimleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Spor literatüründe deneyime açıklığın, branşın yapısı ve sporcunun bilişsel stiliyle daha yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir (Allen vd., 2013).

Öfke boyutunda düşük gelir grubundaki futbolcuların orta ve yüksek gelir grubundaki futbolculara kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek puan alması, araştırmanın

en dikkat çekici bulgularından biridir. Sosyoekonomik stres modelleri, ekonomik dezavantajın bireylerde kronik stres, hayal kırıklığı ve öfke duygularını artırabildiğini ortaya koymaktadır (Conger vd., 2010). Spor bağlamında düşük gelir grubundaki futbolcular için futbol, yalnızca sportif bir etkinlik değil; aynı zamanda sosyal yükselme ve ekonomik güvence aracı olarak görülmekte, bu da performans baskısını ve duygusal yükü artırabilmektedir. Saldırganlık boyutunda da benzer biçimde düşük gelir grubunun, orta ve yüksek gelir gruplarına göre anlamlı biçimde daha yüksek puan alması, öfke bulgularını destekler niteliktedir. Genel saldırganlık literatürü, sosyoekonomik dezavantajın saldırgan davranışlarla pozitif ilişkili olabildiğini ve bu ilişkinin çoğu zaman algılanan adaletsizlik ve kaynak yoksunluğu üzerinden şekillendiğini vurgulamaktadır (Bettencourt vd., 2006). Gwarzo vd. (2024), düşük sosyoekonomik statüye sahip gençlerde saldırganlık davranışının daha yüksek olduğunu ve bunun kronik stresle bağlantılı olduğunu bildirmiştir. Monge-López vd. (2017) de düşük gelir düzeyinin sosyal çatışma ve agresyonu artırabileceğini belirtmiştir. Spor ortamında bu eğilim, yoğun rekabet ve fiziksel temasla birleştiğinde daha görünür hâle gelebilmektedir. Literatürde gelir düzeyinin saldırganlık ve öfke davranışları üzerinde etkili olabileceğini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Taşkiran (2021) ve Toksöz (2022), gelir seviyesi ile saldırganlık arasında anlamlı farklılıklar tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Hatunoğlu (1994) aile gelir düzeyi ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiş ve ailesinin ekonomik durumunu orta veya düşük düzeyde algılayan gençlerin saldırganlık eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Algur (2019) da öfke düzeylerinin gelir seviyesine göre anlamlı biçimde farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu bulgular, ekonomik koşulların bireylerin duygusal kontrolü ve saldırganlık davranışları üzerinde belirleyici bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Bazı araştırmalar ise gelir düzeyi ile öfke ve saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Kaya vd. (2012), öfke düzeylerinin gelir durumuna göre değişmediğini, anlamlı farklılık göstermediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Öz (2007), Demirhan (2002) ve Şahan (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda da öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin sosyoekonomik düzeye göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, saldırganlık ve öfke davranışlarının yalnızca ekonomik koşullarla açıklanamayacağını; bireysel, çevresel ve psikososyal faktörlerin de önemli rol oynadığını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, gelir durumu değişkenine ilişkin bulgular; düşük sosyoekonomik düzeyin futbolcularda daha düşük dışadönüklük ve öz denetimlilik, buna karşın daha yüksek öfke ve saldırganlık ile ilişkili olabileceğini

göstermektedir. Bu sonuçlar, sosyoekonomik dezavantajların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik risk faktörleri yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, özellikle düşük gelir grubundaki futbolcular için psikolojik destek programlarının; stresle başa çıkma, duygu düzenleme ve öfke kontrolü odaklı biçimde yapılandırılması büyük önem taşımaktadır.

Çocukluğun Geçtiği Yer Değişkenine Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Çocukluğun geçtiği yer değişkeninin çoğu kişilik ve saldırganlık boyutunda anlamlı bir etki oluşturmaması, çevresel faktörlerin tek başına belirleyici olmadığını göstermektedir. Bu bulgu, kişilik gelişiminde mikro çevre (aile, bakım veren tutumu) etkisinin makro çevreden daha baskın olduğunu savunan çalışmaları desteklemektedir (OREP, 2017).

Araştırma bulguları, futbolcuların çocukluk dönemlerini geçirdikleri yerleşim yerinin (köy–kasaba, ilçe, il–metropol), Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile sporda öfke ve saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını göstermektedir. Bu sonuç, çevresel yerleşim özelliklerinin, sporcuların kişilik ve davranışsal profilleri üzerinde doğrudan belirleyici bir faktör olmaktan ziyade, sportif sosyalleşme süreçleri tarafından dengelenebildiğini düşündürmektedir.

Dışadönüklük boyutunda çocukluğun geçtiği yere göre anlamlı bir fark bulunmaması, futbol gibi takım sporlarının farklı çevresel kökenlerden gelen bireyleri benzer sosyal etkileşim ve iletişim kalıpları içinde sosyalleştirdiğini göstermektedir. Allen vd. (2013), spor ortamlarının, bireylerin erken yaşam çevresel farklılıklarını kısmen nötralize edebilen güçlü bir sosyalizasyon alanı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda köy, ilçe ya da metropol kökenli futbolcuların benzer dışadönüklük düzeyleri sergilemesi beklenen bir durumdur.

Yumuşak başlılık ve öz denetimlilik boyutlarında da çocukluğun geçtiği yerleşim yerine göre anlamlı farklılıkların bulunmaması, takım sporlarının ortak normlar, disiplin anlayışı ve iş birliği beklentileri yoluyla kişilik özelliklerini standartlaştırıcı bir etki yarattığını düşündürmektedir. McCrae ve Costa'nın (2008) kişilik kuramı çerçevesinde, bu özelliklerin gelişiminde bireysel deneyimler ve öğrenilmiş davranış örüntülerinin, makro çevresel değişkenlerden daha etkili olabildiği belirtilmektedir.

Nörotiklik boyutunda köy–kasaba kökenli futbolcuların ortalama puanlarının görece daha yüksek olmasına karşın bu farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaması, erken yaşam çevresinin duygusal hassasiyet üzerinde sınırlı bir etkisi olabileceğini ancak spor ortamının bu etkiyi büyük ölçüde dengelediğini

göstermektedir. Spor psikolojisi literatüründe, algılanan stresin ve duygusal tepkilerin, bireyin mevcut performans bağlamı ve başa çıkma stratejileriyle daha yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Nicholls vd., 2009).

Deneyime Açıklık boyutunda gruplar arasında anlamlı fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin çocuklukta yaşanan yerden ziyade bireyin öğrenme motivasyonu, bilişsel esnekliği ve sportif deneyim çeşitliliği ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Allen vd. (2013), sporcularda deneyime açıklığın, branşın yapısı ve sporcunun bilişsel stiliyle şekillendiğini belirtmektedir. Bu nedenle farklı yerleşim yerlerinden gelen futbolcuların benzer deneyime açıklık profilleri sergilemesi literatürle uyumludur.

Öfke ve saldırganlık boyutlarında da çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmaması, bu davranışsal eğilimlerin erken çevresel faktörlerden ziyade rekabet koşulları, kişilik özellikleri ve maç içi etkileşimler tarafından belirlendiğini göstermektedir. Maxwell ve Moores (2007), sporcularda öfke ve saldırganlığın büyük ölçüde durumsal tetikleyicilere ve kişisel kontrol mekanizmalarına bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda köy, ilçe veya metropol kökenli futbolcuların benzer öfke ve saldırganlık düzeyleri sergilemesi beklenen bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, çocukluğun geçtiği yer değişkenine ilişkin bu bulgular; futbol gibi yapılandırılmış takım sporlarının, sporcuların erken yaşam çevresel farklılıklarını önemli ölçüde homojenleştirici bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, sporun toplumsal bütünleştirici ve dengeleyici rolünü desteklemekte; psikolojik müdahalelerin coğrafi kökenden ziyade bireysel ve spora özgü faktörlere odaklanmasının daha etkili olacağını göstermektedir.

Aile Yapısına Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulguları, aile yapısının futbolcuların bazı kişilik özellikleri üzerinde anlamlı etkiler yarattığını, buna karşın öfke ve saldırganlık gibi davranışsal eğilimler üzerinde belirleyici bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Özellikle dışadönüklük ve yumuşak başlılık boyutlarında ortaya çıkan anlamlı farklılıklar, aile içi sosyal etkileşim yoğunluğunun kişilik gelişimindeki rolünü destekler niteliktedir. Geniş ailede yetişen çocukların daha yüksek dışadönüklük ve yumuşak başlılık puanlarına sahip olması, sosyal etkileşim çeşitliliğinin kişilik gelişimini güçlendirdiğini göstermektedir. Bu sonuç, aile içi sosyal öğrenme modelleriyle uyumludur. Vega-Díaz vd. (2024), sosyal etkileşim yoğunluğu fazla olan aile tiplerinde duygusal düzenleme becerilerinin

daha güçlü olduğunu vurgulamıştır. Mevcut çalışma da geniş aile yapısının sosyal uyum mekanizmalarını geliştirdiğini göstermektedir.

Dışadönüklük boyutunda geniş aile yapısına sahip futbolcuların, çekirdek ve parçalanmış aile yapısına sahip futbolculara göre anlamlı biçimde daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Geniş aile ortamları, bireylerin erken yaşlardan itibaren daha fazla sosyal etkileşim, iletişim ve rol paylaşımı deneyimi yaşamasına olanak tanımaktadır. Kişilik gelişimi literatüründe, kalabalık ve etkileşimin yoğun olduğu aile yapılarının dışadönüklük, sosyal girişkenlik ve iletişim becerilerinin gelişimini desteklediği belirtilmektedir (McCrae ve Costa, 2008; Roberts vd., 2006). Spor bağlamında bu durum, geniş aile kökenli futbolcuların takım ortamına daha kolay uyum sağlamaları ve sosyal etkileşim gerektiren durumlarda daha rahat davranışlarıyla ilişkilendirilebilir.

Yumuşak başlılık boyutunda da benzer biçimde geniş aile yapısına sahip futbolcuların daha yüksek puan alması, bu aile yapısının iş birliği, empati ve çatışma yönetimi becerilerini destekleyici bir ortam sunduğunu düşündürmektedir. Geniş ailelerde bireylerin farklı yaş gruplarıyla sürekli etkileşim hâlinde olması, paylaşım ve uzlaşma davranışlarını daha erken yaşlarda öğrenmelerine katkı sağlayabilmektedir. Bu bulgu, yumuşak başlılığın kişilerarası deneyimler yoluyla geliştiğini vurgulayan çalışmalarla örtüşmektedir (McCrae ve Costa, 2008).

Öz denetimlilik boyutunda aile yapısına göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin aile yapısından ziyade bireyin kişisel hedefleri, spor disiplini ve uzun vadeli öğrenme süreçleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Spor psikolojisi literatürü, öz denetimliliğin özellikle spor deneyimi ve performans talepleriyle şekillendiğini; aile yapısının bu özelliği doğrudan belirlemediğini vurgulamaktadır (Allen vd., 2011).

Nörotiklik boyutunda parçalanmış aile yapısına sahip futbolcuların ortalama puanlarının görece daha yüksek olmasına karşın bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmaması, aile yapısının duygusal hassasiyet üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olabileceğini düşündürmektedir. Aile stres modelleri, parçalanmış aile yapılarının çocuklarda daha yüksek stres ve duygusal kırılganlık riski yaratabildiğini belirtse de (Conger vd., 2010), spor ortamının bu olumsuz etkileri dengeleyici bir rol oynayabildiği görülmektedir.

Deneyime Açıklık boyutunda aile yapısına göre anlamlı fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin daha çok bireysel merak, bilişsel esneklik ve öğrenme motivasyonu ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Allen vd. (2013), sporcularda

deneyime açıklığın aile yapısından ziyade sporcunun bilişsel stili ve branşın talepleriyle şekillendiğini ifade etmektedir.

Öfke ve saldırganlık boyutlarında aile yapısına göre anlamlı fark bulunmaması, bu davranışsal eğilimlerin aile yapısından çok rekabet koşulları, kişilik özellikleri ve maç içi tetikleyiciler tarafından belirlendiğini göstermektedir. Maxwell ve Moores (2007), sporculara öfke ve saldırganlığın büyük ölçüde durumsal faktörlere ve bireysel kontrol mekanizmalarına bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, farklı aile yapılarından gelen futbolcuların benzer öfke ve saldırganlık düzeyleri sergilemesi literatürle uyumlu bir bulgudur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, aile yapısına ilişkin bulgular; geniş aile ortamının futbolcularda dışadönüklük ve yumuşak başlılık gibi sosyal kişilik özelliklerini destekleyici bir rol oynayabildiğini, buna karşın öfke ve saldırganlık gibi davranışsal tepkilerin aile yapısından bağımsız biçimde, daha çok spora özgü bağlamsal faktörlerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, sporcu gelişiminde aile yapısının göz ardı edilmemesi gerektiğini; ancak psikolojik müdahalelerin esas olarak bireysel özellikler ve rekabet ortamına odaklanmasının daha etkili olacağını göstermektedir.

Bakım Veren Kişiye Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulguları, çocukluk döneminde bakım veren kişinin futbolcuların bazı kişilik özellikleri ve öfke düzeyleri üzerinde anlamlı etkiler yaratabildiğini; buna karşın saldırganlık gibi davranışsal eğilimler üzerinde belirleyici bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, erken bakım deneyimlerinin kişilik gelişimi üzerinde seçici ve dolaylı etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Erken çocuklukta bakım veren kişi ile öfke/saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki literatürde çok güçlüdür. Araştırmada anne-baba tarafından büyütülen bireylerin daha düşük öfke ve saldırganlık düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Choi vd. (2025), tutarlı ebeveynlik ve güvenli bağlanmanın agresyonu düşürdüğünü göstermiştir. García-Sancho vd. (2017) de güvenli bağlanma modellerinin duygusal düzenleme becerisini güçlendirdiğini vurgulamaktadır.

Dışadönüklük boyutunda bakım veren kişiye göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin erken bakım figüründen ziyade daha çok sonraki sosyal deneyimler, akran ilişkileri ve sportif sosyalleşme süreçleri ile şekillendiğini düşündürmektedir. Spor ortamlarının, bireylerin erken bakım deneyimlerinden kaynaklanabilecek farklılıkları büyük ölçüde dengeleyebildiği daha önceki çalışmalarda da vurgulanmaktadır (Allen vd., 2013).

Yumuşak başlılık boyutunda baba bakımında büyüyen bireylerin, anne bakımında büyüyen bireylere kıyasla daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Ayrıca anne ve babanın birlikte bakım verdiği bireylerin de anne bakımında büyüyenlerden daha yüksek puan alması, bakım sürecinde sınır koyma, kural öğretimi ve sosyal rol modelleme unsurlarının önemine işaret etmektedir. Gelişim psikolojisi literatürü, baba bakımının özellikle çocuklarda sosyal uyum, empati ve iş birliği gibi davranışları destekleyebileceğini; birlikte ebeveynliğin ise daha dengeli kişilerarası becerilerle ilişkili olduğunu belirtmektedir (Bornstein ve Bradley, 2014). Bu bağlamda, sporcularda yumuşak başlılık düzeylerinin bakım verenin niteliğiyle ilişkili olması beklenen bir sonuçtur.

Öz denetimlilik boyutunda bakım veren kişiye göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin erken bakım düzeninden ziyade spor disiplini, bireysel hedefler ve uzun süreli öğrenme süreçleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Allen vd. (2011), öz denetimliliğin özellikle spor deneyimi ve performans talepleriyle şekillendiğini ve aile içi bakım düzeninin bu özelliği doğrudan belirlemediğini vurgulamaktadır.

Nörotiklik boyutunda bakım veren gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmaması, duygusal hassasiyetin tek başına bakım veren kişiye indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu düşündürmektedir. Aile stres modelleri, erken bakım deneyimlerinin önemli olmakla birlikte, bireyin yaşam boyu maruz kaldığı stresörler ve başa çıkma mekanizmalarının Nörotiklik üzerinde daha güçlü etkiler yaratabildiğini göstermektedir (Conger vd., 2010).

Deneyime Açıklık boyutunda da bakım veren kişiye göre anlamlı fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin daha çok bilişsel esneklik, öğrenme motivasyonu ve bireysel merakla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Spor literatüründe deneyime açıklığın, aile içi bakım biçiminden ziyade sporcunun öğrenme stili ve branşın yapısıyla şekillendiği belirtilmektedir (Allen vd., 2013).

Öfke boyutunda bakım veren kişi değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunması, Tablo 16'nın en dikkat çekici bulgusudur. Anne, baba ya da anne-baba birlikte bakımında büyüyen bireylerin öfke puanlarının, büyükanne-büyükbaba bakımında büyüyen bireylere kıyasla daha yüksek olması, erken bakım sürecinde otorite, sınır ve beklenti düzeylerinin duygusal tepkiler üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir. Büyük ebeveyn bakımının, daha koruyucu ve yatıştırıcı bir etkileşim biçimi sunabilmesi, bireylerin öfke düzeylerini aşağı çekmiş olabilir. Bu yorum, bakım verenin disiplin yaklaşımının çocukların duygu düzenleme becerileriyle ilişkili olduğunu gösteren çalışmalarla uyumludur (Bornstein ve Bradley, 2014).

Saldırganlık boyutunda bakım veren gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmaması, öfke ile saldırganlık arasındaki ayrımı bir kez daha ortaya koymaktadır. Spor bağlamında öfke duygusu yaşanabilmekte; ancak bu duygu çoğu zaman davranışsal saldırganlığa dönüşmeden kontrol altında tutulabilmektedir. Maxwell ve Moores (2007), saldırganlığın sporda büyük ölçüde durumsal tetikleyiciler ve kişisel kontrol mekanizmalarıyla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle bakım veren kişi değişkeninin saldırganlık üzerinde doğrudan bir etkisinin görülmemesi literatürle tutarlıdır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bakım veren kişiye ilişkin bulgular; erken bakım deneyimlerinin futbolcularda özellikle yumuşak başlılık ve öfke boyutlarında anlamlı ancak sınırlı etkiler yarattığını, buna karşın saldırganlık gibi davranışsal eğilimlerin bakım veren kişiden ziyade bireysel kişilik yapısı ve sportif bağlam tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, sporcu gelişiminde aile ve bakım geçmişinin göz ardı edilmemesi gerektiğini; ancak psikolojik müdahalelerin esas olarak spora özgü stresörler ve bireysel düzenleme becerileri üzerine odaklanmasının daha etkili olacağını ortaya koymaktadır.

Doğal Afet Yaşama Durumuna Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulguları, doğal afet yaşama durumunun futbolcuların kişilik özellikleri ve sporda öfke-saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkilerinin sınırlı ve seçici olduğunu göstermektedir. Özellikle dışadönüklük boyutunda ortaya çıkan anlamlı fark, travmatik yaşam deneyimlerinin bazı sosyal kişilik özelliklerini etkileyebileceğine işaret ederken; diğer boyutlarda anlamlı farkların bulunmaması, spor bağlamının travmanın olası olumsuz etkilerini dengeleyici bir rol oynayabildiğini düşündürmektedir. Doğal afet yaşamış bireylerin saldırganlık ve öfke puanlarının anlamlı derecede farklılaşmaması, travmatik olayların etkilerinin bireysel dayanıklılık ve sosyal destek sistemleri tarafından yumuşatıldığını gösteren çalışmalarla tutarlıdır. Sun vd. (2016), travma sonrası agresyonun bireysel farklılıklar ve kişinin sosyal desteğiyle ilişkilendirilebileceğini ifade etmiştir.

Dışadönüklük boyutunda doğal afet yaşamış futbolcuların, afet yaşamamış futbolculara kıyasla anlamlı biçimde daha düşük puan alması, travma sonrası bireylerin sosyal geri çekilme, içe yönelme ve çevresel uyaranlara karşı temkinli olma eğilimleriyle açıklanabilir. Travma literatüründe, doğal afet gibi kontrol dışı olaylara maruz kalan bireylerde sosyal etkileşimden kaçınma ve duygusal mesafe koyma davranışlarının sık görüldüğü belirtilmektedir (Bonanno vd., 2010). Bu bağlamda, afet

deneyiminin dışadönüklüğü azaltıcı bir etki yaratması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Buna karşın yumuşak başlılık boyutunda anlamlı bir farkın bulunmaması, travmatik yaşantıların kişilerarası empati ve iş birliği eğilimlerini otomatik olarak olumsuz etkilemediğini göstermektedir. Bazı çalışmalar, travma deneyiminin bireylerde empati ve toplumsal duyarlılığı artırabildiğini, bunun da yumuşak başlılık düzeylerini dengeleyici bir etki yarattığını öne sürmektedir (Tedeschi ve Calhoun, 2004). Bu nedenle, afet yaşamış ve yaşamamış futbolcuların benzer yumuşak başlılık düzeyleri sergilemesi literatürle uyumludur.

Öz denetimlilik boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin travmatik yaşantılardan ziyade bireyin uzun vadeli öğrenme süreçleri, spor disiplini ve hedef yönelimiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Spor psikolojisi literatürü, öz denetimliliğin stresli yaşam olaylarından etkilenebilmekle birlikte, düzenli sportif yapıların bu özelliği koruyucu bir işlev gördüğünü vurgulamaktadır (Allen vd., 2011).

Nörotiklik boyutunda doğal afet yaşama durumuna göre anlamlı fark bulunmaması dikkat çekici bir bulgudur. Travma literatüründe afet deneyiminin kaygı ve duygusal hassasiyeti artırabileceği belirtilse de (Bonanno vd., 2010), bu araştırmada böyle bir farkın ortaya çıkmaması, sporun duygusal düzenleme ve stresle başa çıkma açısından koruyucu bir faktör olabileceğini düşündürmektedir. Düzenli fiziksel aktivite ve rekabetçi spor ortamlarının, travma sonrası psikolojik dayanıklılığı artırdığına ilişkin bulgular bu yorumu desteklemektedir.

Deneyime Açıklık boyutunda da anlamlı bir farkın bulunmaması, travmatik yaşantıların bireylerin merak, öğrenme ve bilişsel esneklik gibi özelliklerini doğrudan belirlemediğini göstermektedir. Allen vd. (2013), deneyime açıklığın daha çok bireysel bilişsel stil ve öğrenme motivasyonu ile ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Öfke ve saldırganlık boyutlarında doğal afet yaşama durumuna göre anlamlı fark bulunmaması, travma deneyiminin sporda saldırgan davranışlara otomatik olarak yol açmadığını göstermektedir. Bu bulgu, öfke ve saldırganlığın sporda daha çok durumsal tetikleyiciler, kişilik özellikleri ve rekabet bağlamı ile ilişkili olduğunu vurgulayan çalışmalarla örtüşmektedir (Maxwell ve Moores, 2007). Ayrıca bu sonuç, afet yaşamış futbolcuların öfke ve saldırganlıklarını spor yoluyla düzenleyebilmiş olabileceklerini düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, doğal afet yaşama durumuna ilişkin bulgular; travmatik yaşam deneyimlerinin futbolcularda özellikle dışadönüklük gibi sosyal kişilik

özellikleri üzerinde sınırlı fakat anlamlı etkiler yaratabildiğini, buna karşın öfke, saldırganlık ve duygusal istikrar gibi alanlarda sporun dengeleyici ve koruyucu bir rol oynayabildiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, sporun travma sonrası psikolojik uyum ve dayanıklılık açısından önemli bir araç olabileceğini desteklemekte; afet yaşamış sporcular için sosyal destek ve takım içi etkileşimi güçlendiren müdahalelerin özellikle yararlı olabileceğini göstermektedir.

Anne Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulguları, anne çocuk yetiştirme tutumunun futbolcuların bazı kişilik özellikleri ve saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı etkiler yarattığını, buna karşın öfke ve öz denetimlilik gibi boyutlarda belirleyici bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, annelik tutumlarının kişilik gelişimi üzerinde seçici ve yönlendirici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Dışadönüklük boyutunda, aşırı koruyucu, ihmalkâr ve demokratik annelerin çocuklarının, otoriter annelerin çocuklarına göre daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Otoriter annelik tutumu; katı kurallar, düşük duygusal sıcaklık ve sınırlı özerklik tanıma ile karakterize edildiğinden, çocuklarda sosyal girişkenlik ve kendini ifade etme davranışlarını baskılayabilmektedir. Buna karşılık demokratik annelik tutumu, çocukların kendilerini ifade etmelerine ve sosyal çevreyle etkileşim kurmalarına olanak tanıyarak dışadönüklüğü desteklemektedir. Bu bulgu, Baumrind'in ebeveynlik stilleri kuramı ve sonraki ampirik çalışmalarla uyumludur (Baumrind, 1991; Darling ve Steinberg, 1993).

Yumuşak başlılık boyutunda da aşırı koruyucu, ihmalkâr ve demokratik annelerin çocuklarının, otoriter ve tutarsız annelerin çocuklarına kıyasla daha yüksek puan alması, empati ve iş birliği gibi sosyal özelliklerin ebeveynlik tutumlarından güçlü biçimde etkilendiğini göstermektedir. Otoriter ve tutarsız tutumların, çocuklarda güvensizlik ve kişilerarası mesafeye yol açabildiği; buna karşın demokratik tutumların empati ve uzlaşma becerilerini desteklediği literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır (Bornstein ve Bradley, 2014).

Öz denetimlilik boyutunda anne tutumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmaması, bu kişilik özelliğinin ebeveyn tutumundan ziyade bireyin uzun vadeli öğrenme süreçleri, spor disiplini ve hedef yönelimiyle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Spor psikolojisi literatürü, öz denetimliliğin özellikle sportif deneyim ve performans talepleriyle şekillendiğini ve aile içi tutumların bu özelliği doğrudan belirlemediğini belirtmektedir (Allen vd., 2011).

Nörotiklik boyutunda aşırı koruyucu, ihmalkâr ve demokratik annelerin çocuklarının, otoriter annelerin çocuklarına göre daha yüksek puan alması dikkat çekici bir bulgudur. Otoriter annelik tutumunun, çocuklarda duygusal tepkilerin bastırılmasına yol açarak Nörotiklik puanlarını görece düşük gösterebileceği; buna karşın duygusal ifadenin daha serbest olduğu aile ortamlarında duygusal hassasiyetin daha görünür hâle gelebileceği düşünülmektedir. Bu durum, nörotikliğin yalnızca psikolojik kırılganlık değil, aynı zamanda duygusal farkındalık ve ifade düzeyiyle de ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır (McCrae ve Costa, 2008).

Deneyime Açıklık boyutunda anne tutumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, demokratik ve aşırı koruyucu annelerin çocuklarının ortalama puanlarının daha yüksek olması, bu tutumların öğrenme ve yeni deneyimlere açıklığı destekleyebileceğini düşündürmektedir. Ancak bu farkın anlamlı düzeye ulaşmaması, deneyime açıklığın ebeveyn tutumundan ziyade bireysel bilişsel stil ve spor ortamının sunduğu öğrenme fırsatlarıyla şekillendiğini göstermektedir (Allen vd., 2013).

Öfke boyutunda anne çocuk yetiştirme tutumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmaması, öfkenin sporda daha çok durumsal tetikleyiciler, rekabet baskısı ve kişisel düzenleme becerileri ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Bu bulgu, öfkenin aile içi tutumlardan ziyade sportif bağlamda şekillendiğini vurgulayan çalışmalarla uyumludur (Maxwell ve Moores, 2007).

Saldırganlık boyutunda ise otoriter annelerin çocuklarının, demokratik annelerin çocuklarına göre daha yüksek puan alması, anne tutumuna ilişkin en kritik bulgulardan biridir. Otoriter tutumların, çocuklarda bastırılmış öfkenin davranışsal düzeyde saldırganlığa dönüşme riskini artırabildiği literatürde sıklıkla belirtilmektedir (Bettencourt vd., 2006). Demokratik annelik tutumunun ise duygu düzenleme ve problem çözme becerilerini destekleyerek saldırgan davranışları azaltıcı bir rol oynadığı söylenebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, anne çocuk yetiştirme tutumuna ilişkin bulgular; otoriter annelik tutumunun futbolcularda daha düşük dışadönüklük ve yumuşak başlılık, buna karşın daha yüksek saldırganlık eğilimiyle ilişkili olduğunu; demokratik annelik tutumunun ise sosyal kişilik özelliklerini destekleyici ve saldırgan davranışları sınırlandırıcı bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, sporcu gelişiminde yalnızca sportif değil, aynı zamanda aile temelli psikososyal faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Özellikle genç futbolcular için ailelere

yönelik bilinçlendirme ve ebeveynlik eğitimlerinin, sporda sağlıklı kişilik gelişimini destekleyici bir unsur olabileceği söylenebilir.

Baba Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Tartışılması:

Araştırma bulguları, baba çocuk yetiştirme tutumunun futbolcuların kişilik özellikleri üzerinde anne tutumuna kıyasla daha belirgin ve ayırt edici etkiler yarattığını, buna karşın öfke ve saldırganlık düzeyleri üzerinde sınırlı bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle dışadönüklük, yumuşak başlılık, Nörotiklik ve deneyime açıklık boyutlarında ortaya çıkan anlamlı farklılıklar, babanın çocuk gelişimindeki sosyal ve psikolojik rolünü vurgulamaktadır.

Dışadönüklük boyutunda, aşırı koruyucu ve demokratik babaların çocuklarının, otoriter, tutarsız ve ihmalkâr baba tutumlarına sahip çocuklara kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Baba figürü, özellikle spor bağlamında çocuk için model alma, cesaretlendirme ve sosyal ortamlara yönlendirme açısından kritik bir role sahiptir. Demokratik babaların çocuklarına sunduğu özerklik ve destekleyici yaklaşım, sosyal girişkenliği ve kendini ifade etme davranışlarını güçlendirebilmektedir. Aşırı koruyucu baba tutumunun da bu çalışmada yüksek dışadönüklükle ilişkilendirilmesi, spora yönlendirme ve sürekli ilgi göstermenin sosyal görünürlüğü artırıcı bir etki yaratmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgular, ebeveynlik stillerinin sosyal kişilik özellikleri üzerindeki etkilerini ortaya koyan çalışmalarla uyumludur (Baumrind, 1991; Darling ve Steinberg, 1993).

Buna karşın tutarsız ve otoriter baba tutumlarında daha düşük dışadönüklük puanlarının görülmesi, çocukların sosyal çevreye yönelik güven ve özerklik algılarının bu tutumlar altında zayıflayabildiğini düşündürmektedir. Tutarsız ebeveynliğin, çocuklarda kararsızlık ve sosyal çekingenlik yaratabildiği literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır (Bornstein ve Bradley, 2014).

Yumuşak başlılık boyutunda, aşırı koruyucu babaların çocuklarının en yüksek puanları alması ve demokratik babaların çocuklarının ihmalkâr babaların çocuklarından daha yüksek puan alması, babanın şefkat, ilgi ve sınır koyma biçiminin empati ve iş birliği davranışları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Aşırı koruyucu baba tutumunun, çocukların başkalarına karşı duyarlılık geliştirmesini desteklemiş olabileceği; ihmalkâr tutumun ise bu sosyal becerilerin gelişimini sınırlayabildiği söylenebilir. Bu sonuçlar, ebeveyn ilgisi ve çocukların prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi vurgulayan çalışmalarla örtüşmektedir (McCrae ve Costa, 2008).

Öz denetimlilik boyutunda baba tutumuna göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu kişilik özelliğinin ebeveynlik tutumlarından ziyade spor disiplini, bireysel hedefler ve uzun vadeli öğrenme süreçleri ile şekillendiğini göstermektedir. Spor psikolojisi literatürü, öz denetimliliğin özellikle performans gereklilikleri ve bireysel motivasyonla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Allen vd., 2011). Bu nedenle farklı baba tutumlarına sahip futbolcuların benzer öz denetimlilik düzeyleri sergilemesi beklenen bir durumdur.

Nörotiklik boyutunda, ihmalkâr ve demokratik babaların çocuklarının, tutarsız babaların çocuklarına göre daha yüksek puan alması dikkat çekicidir. Bu bulgu, nörotikliğin yalnızca psikolojik kırılganlık değil, aynı zamanda duygusal farkındalık ve ifade düzeyiyle de ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Tutarsız baba tutumunun, çocuklarda duyguların bastırılmasına ve duygusal tepkilerin daha az ifade edilmesine yol açabileceği; buna karşın demokratik ortamlarda duygusal ifadelerin daha görünür hâle gelebileceği söylenebilir (Roberts vd., 2006).

Deneyime açıklık boyutunda aşırı koruyucu ve demokratik babaların çocuklarının, tutarsız babaların çocuklarına göre daha yüksek puan alması, öğrenme ve yeni deneyimlere yönelme eğilimlerinin baba tutumuyla ilişkili olabileceğini göstermektedir. Demokratik baba tutumunun, merak ve keşfetme davranışlarını desteklediği; tutarsız tutumun ise bu süreçleri sınırlayabildiği literatürde belirtilmektedir (Allen vd., 2013).

Öfke ve saldırganlık boyutlarında baba çocuk yetiştirme tutumuna göre anlamlı bir fark bulunmaması, bu davranışsal eğilimlerin ebeveynlik tutumlarından ziyade rekabet ortamı, kişilik özellikleri ve maç içi durumsal tetikleyiciler tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bu bulgu, sporda öfke ve saldırganlığın daha çok bağlamsal faktörlerle ilişkili olduğunu vurgulayan çalışmalarla uyumludur (Maxwell ve Moores, 2007).

Genel olarak değerlendirildiğinde, baba çocuk yetiştirme tutumuna ilişkin bulgular; demokratik ve aşırı koruyucu baba tutumlarının futbolcularda dışadönüklük, yumuşak başlılık ve deneyime açıklık gibi sosyal ve bilişsel kişilik özelliklerini desteklediğini, buna karşın tutarsız ve ihmalkâr baba tutumlarının bu özellikler açısından daha sınırlayıcı bir etki yaratabildiğini göstermektedir. Öfke ve saldırganlık gibi davranışsal tepkilerin ise baba tutumundan bağımsız biçimde, daha çok spora özgü stresörler ve bireysel düzenleme becerileriyle şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, sporcu gelişiminde baba figürünün sosyal kişilik özellikleri üzerindeki önemini ortaya koymakta; aile temelli psikososyal desteklerin sporcu gelişimine katkı sağlayabileceğini düşündürmektedir.

Kişilik Özellikleri ile Öfke ve Saldırganlık Arasındaki İlişkilerin Tartışılması:

Araştırmanın korelasyon bulguları, futbolcularda kişilik özellikleri ile öfke ve saldırganlık düzeyleri arasında genel olarak zayıf fakat anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, sporda öfke ve saldırganlığın tek başına kişilik özellikleriyle açıklanamayacağını; ancak bazı kişilik boyutlarının koruyucu ya da risk artırıcı bir rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Özellikle yumuşak başlılık (uyumluluk) ile hem öfke hem de saldırganlık arasında anlamlı ve negatif yönlü ilişkilerin bulunması, literatürdeki ana eğilimle tamamen uyumludur. Nitekim Barlett ve Anderson (2012) ile Baúto vd., (2021), uyumluluk düzeyi düşük bireylerde fiziksel saldırganlık ve öfke eğilimlerinin anlamlı şekilde arttığını ortaya koymuştur. Jiang vd. (2022) da farklı kültürleri kapsayan geniş bir örnekleme uyumluluk boyutunun saldırgan davranışları negatif yönde yordadığını bildirmiştir. Literatürde sporcuların kişilik özellikleri ile saldırganlık ve öfke düzeyleri arasında ilişki bulunduğunu gösteren araştırmalar yer almaktadır. Mazılı'nın (2018) karate ve taekwondo sporcuları üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada narsistik kişilik özelliklerinin ön plana çıktığı belirlenirken, Sağlam (2018) müsabık taekwondo sporcularında edilgen saldırganlık eğiliminin görüldüğünü ortaya koymuştur. Benzer şekilde Gümüş (2024) tarafından yapılan araştırmada da kendisini sinirli ve agresif olarak tanımlayan sporcuların saldırganlık ve öfke puanlarının diğer kişilik özelliklerine sahip sporculara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırmada elde edilen uyumluluk–saldırganlık arasındaki negatif ilişki, hem suç davranışına sahip örneklemeler hem de sporcu örneklemeleri açısından literatürle uyumlu görünmektedir.

Dışadönüklük boyutu ile öfke arasında anlamlı bir ilişki bulunmaması, dışadönüklüğün duygusal yoğunluktan ziyade sosyal yönelimle ilişkili bir kişilik özelliği olduğunu göstermektedir. Spor literatüründe dışadönüklüğün daha çok iletişim, liderlik ve sosyal etkileşimle ilişkili olduğu; öfke gibi içsel duygusal tepkilerle doğrudan bağlantılı olmadığı belirtilmektedir (Allen vd., 2013). Buna karşın dışadönüklük ile saldırganlık arasında düşük düzeyde ancak anlamlı ve negatif bir ilişkinin bulunması, sosyal etkileşimi güçlü olan futbolcuların saldırgan davranışlara daha az başvurma eğiliminde olabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgu, sosyal becerileri gelişmiş sporcuların çatışma durumlarında daha işlevsel başa çıkma stratejileri kullanabildiğini öne süren çalışmalarla uyumludur (Maxwell ve Moores, 2007).

Yumuşak başlılık boyutunun hem öfke hem de saldırganlık ile anlamlı ve negatif yönde ilişkili olması, araştırmanın en tutarlı bulgularından biridir. Yumuşak başlılık; empati, iş birliği ve başkalarını dikkate alma gibi özellikleri içerdiğinden, bu kişilik

boyutunun artmasıyla birlikte öfke ve saldırganlık eğilimlerinin azalması beklenen bir durumdur. Kişilik literatüründe, yumuşak başlılığın saldırgan davranışlar için güçlü bir koruyucu faktör olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Bettencourt vd., 2006). Spor bağlamında bu bulgu, takım uyumu ve prososyal davranışların, saldırgan eğilimleri sınırlayıcı bir rol oynadığını desteklemektedir.

Öz denetimlilik boyutunun hem öfke hem de saldırganlık ile anlamlı bir ilişki göstermemesi, bu kişilik özelliğinin sporda duygusal tepkilerden ziyade planlama, sorumluluk ve görev bilinci ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Allen vd. (2011), öz denetimliliğin sporda performans tutarlılığı ve disiplinle ilişkili olduğunu; ancak öfke ve saldırganlık gibi durumsal tepkilerin doğrudan belirleyicisi olmadığını belirtmektedir. Bu nedenle öz denetimlilik ile öfke ve saldırganlık arasında anlamlı ilişki bulunmaması literatürle uyumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Nörotiklik boyutunun hem öfke hem de saldırganlık ile anlamlı ve negatif yönde ilişkili olması dikkat çekici bir bulgudur. Benzer şekilde, duygusal kırılganlığın agresif davranışlardan kaçınmayı teşvik edebileceği daha önceki spor çalışmalarında da rapor edilmiştir (Allen vd., 2013). Genel popülasyon ve özellikle klinik örneklemelerde nörotikliğin hem öfke hem saldırganlıkla pozitif ilişkili olduğu sıkça belirtilmektedir (Barlett ve Anderson, 2012; Dam vd., 2021; Sun, Zhang ve Fu, 2016; Jiang vd., 2022). Buna karşın, bu çalışmada nörotikliğin öfke ile zayıf ve negatif; saldırganlıkla ise anlamlı ve negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca regresyon analizinde nörotikliğin saldırganlığı negatif yönde yordayan bir değişken olarak ortaya çıkması, sporcunun özel bağlamı ile açıklanabilir. Takım sporlarında antrenör otoritesi, disiplin gereklilikleri, kart ve ceza sistemi gibi davranışsal geri bildirim mekanizmalarının nörotik sporcularda “davranış bastırma” veya “agresyonu içselleştirme” eğilimini artırabileceği düşünülmektedir. Bu durum, sporcu örneklemelerinde kişilik–davranış ilişkilerinin genel toplum örneklemelerinden farklı işleyebileceğini gösteren yeni araştırmalarla da uyumludur (Liv d., 2024; Liang vd., 2024). Dolayısıyla nörotikliğin negatif yönlü sonuç vermesi, sporcu popülasyonuna özgü incelenmesi gereken yeni bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

Deneyime Açıklık boyutunun hem öfke hem de saldırganlık ile anlamlı ve orta düzeye yaklaşan negatif ilişkiler göstermesi, araştırmanın en güçlü korelasyon bulgularından biridir. Deneyime açıklık; bilişsel esneklik, merak ve yeni durumlara uyum sağlayabilme gibi özellikleri içerdiğinden, bu kişilik boyutunun yüksek olması, stresli ve çatışmalı durumlarda daha esnek ve yapıcı başa çıkma stratejilerinin kullanılmasını kolaylaştırabilmektedir. Spor literatüründe deneyime açıklığın, problem

çözme ve bilişsel yeniden yapılandırma ile ilişkili olduğu ve bu yönüyle saldırgan davranışları sınırlayabildiği belirtilmektedir (Allen vd., 2013). Deneyime açıklığın saldırganlıkla zayıf ama anlamlı düzeyde negatif ilişkili olduğu, özellikle aile içi şiddet ve suça yönelik örneklemelerde de gözlenmiştir (Baúto vd., 2021). Bu sonuç, açıklık boyutunun bireylere bilişsel esneklik, yaratıcı problem çözme ve alternatif davranış stratejileri geliştirme kapasitesi kazandırdığına işaret eden kuramsal yaklaşımlarla uyumludur (García-Sancho vd., 2017). Daha açık, meraklı ve esnek düşünme tarzına sahip bireylerin çatışma durumlarını saldırganlığa başvurmadan yönetebildiği bilinmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Tablo 20’de elde edilen bulgular; futbolcularda öfke ve saldırganlığın tek başına kişilik özellikleriyle açıklanamayacağını, ancak yumuşak başlılık ve deneyime açıklık gibi bazı kişilik boyutlarının bu davranışlar için önemli koruyucu faktörler olduğunu göstermektedir. Dışadönüklük ve öz denetimlilik gibi boyutların ise öfke ve saldırganlıkla sınırlı ya da zayıf ilişkiler sergilemesi, sporda saldırgan davranışların daha çok durumsal ve bağlamsal faktörler tarafından şekillendiğini düşündürmektedir. Bu sonuçlar, sporcularda öfke ve saldırganlıkla başa çıkmaya yönelik psikolojik müdahalelerde kişilik özelliklerinin dikkate alınmasının önemli olduğunu; ancak müdahalelerin esas olarak bilişsel ve duygusal düzenleme becerilerine odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Öfke ve Saldırganlığı Yordayıcı Rolünün Tartışılması:

Bu çalışmada Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin futbolcularda öfke ve saldırganlık davranışlarını yordayıcı rolü iki ayrı çoklu regresyon modeliyle incelenmiştir. Bulgular, kişilik özelliklerinin her iki davranış üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ancak sınırlı düzeyde açıklayıcılığa sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, sporda öfke ve saldırganlığın çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve kişilik özelliklerinin bu yapının yalnızca bir bileşenini oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Regresyon analizleri incelendiğinde, öfke için oluşturulan modelin düşük düzeyde açıklayıcılığa sahip olmasına ($R^2 \approx .05$) rağmen istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu modelde öfkeyi anlamlı biçimde yordayan tek değişken deneyime açıklık olup, bu bulgu açıklık boyutunun duygusal esneklik, çevresel uyum ve duygu düzenleme becerileri ile ilişkisini vurgulayan çalışmaları desteklemektedir (García-Sancho vd., 2017). Saldırganlık için kurulan modelde açıklayıcılık oranının daha yüksek olduğu ($R^2 \approx .09$) ve bu modelde hem Nörotiklik hem de deneyime açıklığın saldırganlığı negatif yönde anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir. Jiang vd. (2022),

nörotikliğin saldırganlıkla pozitif ilişkili olduğunu bildirmiştir. Barlett ve Anderson (2012), düşük deneyime açıklık puanlarının katı düşünme biçimleri nedeniyle saldırganlığı artırabileceğini belirtmiştir. Sun vd. (2016), duygusal dengesizliğin öfke ve agresyon için temel yordayıcı olduğunu göstermiştir. Literatürde nörotikliğin genellikle saldırganlığı artıran bir kişilik boyutu olarak rapor edilmesine rağmen (Dam vd., 2021), bu araştırmada elde edilen ters yönlü etki, sporcularda davranış kontrolü oluşturan çevresel faktörlerin (antrenör desteği, takım kültürü, cezai yaptırımlar, performans baskısı) rolüne işaret etmektedir. Bu bağlamda sporcularda kişilik-saldırganlık ilişkisinin tek başına kişilik yaklaşımı ile değil, çok bileşenli sosyal ve sportif faktörlerle birlikte ele alınması gerektiği açıktır (Goldstein ve Iso-Ahola, 2008; Monge-López vd., 2017).

Öfke puanlarına ilişkin regresyon modeli anlamlı bulunmuş ($F(5,712) = 8,087$; $p < 0,001$) ve Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin öfke düzeyindeki toplam varyansın yaklaşık %5,4'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Açıklanan varyans oranının görece düşük olması, öfkenin sporda daha çok durumsal, bağlamsal ve bilişsel süreçler tarafından şekillendiğini; kişilik özelliklerinin ise ikincil bir rol oynadığını düşündürmektedir. Bu bulgu, spor psikolojisi literatüründe öfkenin çoğunlukla müsabaka koşulları, hakem kararları ve algılanan adaletsizlik gibi faktörlerle tetiklendiğini vurgulayan çalışmalarla uyumludur (Maxwell ve Moores, 2007).

Modele dâhil edilen kişilik boyutları incelendiğinde, dışadönüklük, yumuşak başlılık, öz denetimlilik ve Nörotiklik boyutlarının öfkeyi anlamlı biçimde yordamadığı görülmektedir. Bu sonuç, korelasyon bulgularında da görüldüğü üzere, bu kişilik özelliklerinin öfke ile ilişkilerinin zayıf düzeyde kalmasıyla tutarlıdır. Özellikle öz denetimliliğin öfkeyi yordamaması, sporda öfkenin bilişsel kontrol mekanizmalarından ziyade ani duygusal tepkiler ile ortaya çıkabildiğini düşündürmektedir (Allen vd., 2011).

Buna karşın Deneyime Açıklık boyutunun öfke üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir yordayıcı olarak ortaya çıkması ($\beta = -.197$; $p < 0,001$), çalışmanın en önemli bulgularından biridir. Deneyime açık bireyler; bilişsel esneklik, farklı bakış açılarını değerlendirme ve yeni durumlara uyum sağlama becerilerine sahip olduklarından, stresli ve provoke edici durumlarda öfkeyi daha işlevsel biçimde düzenleyebilmektedir. Bu bulgu, deneyime açıklığın bilişsel yeniden yapılandırma ve problem çözme süreçleriyle ilişkili olduğunu gösteren çalışmalarla örtüşmektedir (McCrae ve Costa, 2008; Allen vd., 2013). Dolayısıyla, deneyime açıklık düzeyi yüksek futbolcuların öfkeyi daha yapıcı yollarla yönetebildikleri söylenebilir.

Saldırganlık puanlarına ilişkin regresyon modeli de anlamlı bulunmuş ve kişilik özelliklerinin saldırganlık düzeyindeki toplam varyansın yaklaşık %8,7'sini açıkladığı görülmüştür. Öfke modeline kıyasla daha yüksek bir açıklanan varyans oranının elde edilmesi, saldırganlığın kişilik temelli bileşenlerinin öfkeye göre daha belirgin olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum, saldırganlığın yalnızca anlık bir duygu değil, aynı zamanda daha davranışsal ve görece süreklilik gösteren bir eğilim olmasından kaynaklanabilir (Bettencourt vd., 2006).

Regresyon katsayıları incelendiğinde, dışadönüklük, yumuşak başlılık ve öz denetimlilik boyutlarının saldırganlığı anlamlı biçimde yordamadığı görülmektedir. Bu sonuç, sporda saldırgan davranışların yalnızca sosyal ya da görev odaklı kişilik özellikleriyle açıklanamayacağını göstermektedir. Özellikle yumuşak başlılığın regresyon modelinde anlamlı çıkmaması, bu özelliğin saldırganlık üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olabileceğini düşündürmektedir.

Buna karşın Nörotiklik ve Deneyime Açıklık boyutlarının saldırganlığı anlamlı ve negatif yönde yordaması, çalışmanın en dikkat çekici bulgularındandır. Nörotiklik düzeyi arttıkça saldırganlık eğiliminin azalması ($\beta = -.160$; $p < .001$), spor bağlamında duygusal hassasiyetin saldırgan davranışlardan kaçınmayı teşvik edebileceğini düşündürmektedir. Yüksek nörotikliğe sahip futbolcuların, olası ceza ve olumsuz sonuçlara karşı daha duyarlı olmaları nedeniyle agresif davranışlardan kaçınabildikleri söylenebilir. Bu bulgu, nörotikliğin her bağlamda saldırganlığı artıran bir özellik olmadığını, spor gibi yapılandırılmış ortamlarda farklı işlevler üstlenebileceğini göstermektedir (Allen vd., 2013).

Deneyime Açıklığın saldırganlık üzerindeki güçlü ve negatif yordayıcı etkisi ($\beta = -.197$; $p < .001$), öfke modelindeki bulgularla da tutarlıdır. Deneyime açık bireylerin, çatışma durumlarında daha esnek, yaratıcı ve yapıcı çözüm yollarına yönelebilmeleri, saldırgan davranışlara başvurma olasılığını azaltmaktadır. Bu sonuç, deneyime açıklığın saldırgan davranışlara karşı koruyucu bir kişilik özelliği olduğunu ileri süren literatürle örtüşmektedir (Bettencourt vd., 2006; McCrae ve Costa, 2008).

Her iki regresyon modelinde açıklanan varyansın düşük olması da sporda öfke ve saldırganlığın yalnızca kişilik özellikleriyle sınırlı bir çerçevede değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Bu davranışların antrenman yoğunluğu, maçın rekabet seviyesi, tribün baskısı, hakem kararları, sakatlık geçmişi, takım içi iletişim, maç önemi ve psikolojik stres gibi durumsal değişkenlerle birlikte çok boyutlu bir yapıda ele alınması gerektiği görülmektedir. Sonuç olarak, bu çalışma futbolcularda saldırganlık ve öfke davranışlarının hem kişisel hem de bağlamsal etkenler tarafından

şekillendirildiğini; özellikle Nörotiklik ve deneyime açıklık boyutlarının spor özelinde farklı işleyebileceğini ortaya koyarak literatüre özgün katkılar sunmaktadır. Diğer kişilik boyutlarının modellerde anlamlı çıkmaması, sporda öfke ve saldırganlığın büyük ölçüde durumsal, bağlamsal ve bilişsel süreçler tarafından belirlendiğini desteklemektedir. Bu bulgular, sporcularda öfke ve saldırganlıkla başa çıkmaya yönelik psikolojik müdahalelerin yalnızca kişilik özelliklerine odaklanmak yerine; bilişsel esneklik, duygu düzenleme ve problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik yapılandırılmasının daha etkili olacağını göstermektedir. Özellikle deneyime açıklığı destekleyici eğitim ve psikolojik beceri programlarının, futbolcularda saldırgan davranışların azaltılmasına katkı sağlayabileceği söylenebilir.

6. SONUÇ

Bu araştırmada futbolcuların kişilik özellikleri (Beş Faktör Kişilik Özellikleri), öfke ve saldırganlık düzeyleri ile çeşitli demografik, sosyoekonomik ve ailevi değişkenler arasındaki ilişkiler kapsamlı biçimde incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini farklı lig seviyelerinde oynayan amatör, bölgesel ve profesyonel futbolcular oluşturmuştur. Araştırma bulguları, kişilik yapıları ile saldırganlık/öfke davranışlarının çok boyutlu bir etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuştur.

✓ Deneyime Açıklık boyutunun hem öfke hem de saldırganlık düzeylerinin anlamlı ve negatif bir yordayıcısı olduğu; Nörotikliğin ise saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, saldırganlık davranışının sadece biyolojik ya da çevresel değil, aynı zamanda bilişsel esneklik, yeniliklere açıklık ve duygusal istikrara bağlı olduğunu göstermektedir. Deneyime açık bireylerin yeni durumlara uyum sağlama, empati kurma ve farklı perspektifleri değerlendirme yönündeki eğilimleri, agresif davranış ihtimalini azaltmaktadır.

✓ Cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi değişkenler saldırganlık ve öfke düzeylerinde önemli farklılıklar yaratmıştır. Özellikle erkek futbolcuların öfke ve saldırganlık puanlarının daha yüksek olması, literatürde de sıkça vurgulanan cinsiyet temelli davranışsal eğilimlerle örtüşmektedir. Yaş ilerledikçe saldırganlığın azalması ise sportif olgunlaşmanın ve duygu düzenleme becerilerinin geliştirilmesinin doğal bir sonucudur.

✓ Anne ve baba eğitim düzeyinin yüksek olması ile sporcuların kişilik özellikleri arasında olumlu ilişkiler bulunmuştur. Demokratik ve tutarlı ebeveynlik tutumları, daha düşük öfke ve saldırganlık düzeyleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu bulgu, aile içi etkileşimlerin sporcunun duygusal düzenleyicisini şekillendirmedeki önemini göstermektedir. Çocuklukta bakım veren kişinin niteliği de davranışsal eğilimleri etkilemektedir; anne-baba tarafından büyütülen bireylerde öfke ve saldırganlık puanları daha düşük bulunmuştur.

✓ Gelir düzeyi düşük olan sporcularda öfke ve saldırganlık puanlarının yüksek çıkması, ekonomik stres faktörlerinin duygusal ve davranışsal sonuçlara dönüşebildiğini göstermektedir. Ekonomik sıkıntıların yarattığı psikolojik baskı, duygusal kontrol mekanizmalarını zayıflatabilmektedir.

✓ Pozisyona bağlı kişilik farklılıkları belirginleşmiştir; savunma ve kalecilerde saldırganlık eğilimi daha yüksektir. Sık sarı ve kırmızı kart gören futbolcuların

saldırganlık puanları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bu durum, saha içi davranışların kişilikle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Düzenli ve yoğun antrenman yapan sporcuların yumuşak başlılık ve dışadönüklük puanlarının daha yüksek olması ise fiziksel aktivitenin sosyal-duygusal etkilerini desteklemektedir.

Genel olarak bu araştırma, futbolcuların saldırganlık ve öfke davranışlarının hem kişilik yapılarından hem de çevresel faktörlerden etkilendiğini göstermiştir. Kişilik özellikleri saldırganlığı açıklayan temel değişkenlerden biri olsa da, aile yapısı, sosyoekonomik düzey, antrenman alışkanlıkları ve spor deneyimi gibi faktörler bu ilişkide tamamlayıcı rol oynamaktadır. Dolayısıyla futbolcuların psikolojik değerlendirilmesinde çok boyutlu bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir.

7. ÖNERİLER

Araştırma bulgularına dayanarak uygulamaya, eğitime ve gelecekte yapılacak bilimsel çalışmalara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler:

✓ Futbol kulüplerinin sporcu seçimlerinde fiziksel performansın yanında kişilik değerlendirmeleri, duygu düzenleme becerileri ve saldırganlık eğilimlerini de inceleyen psikolojik profillemeye uygulamalarına yer vermesi önerilmektedir.

✓ Antrenman programlarına öfke kontrolü, stres yönetimi, nefes egzersizleri, bilişsel yeniden yapılandırma ve sosyal problem çözme eğitimleri dahil edilmelidir. Bu tür programlar özellikle genç ve yüksek Nörotiklik eğilimine sahip sporcular için faydalı olacaktır.

✓ Savunma oyuncularını ve kaleciler gibi yüksek stres ve hızlı karar alma baskısı bulunan pozisyonlarda oynayan sporcular için pozisyona özgü psikolojik dayanıklılık eğitimleri verilebilir.

✓ Son sezonda yüksek sayıda sarı/kırmızı kart gören sporcular için bireysel psikolojik danışmanlık veya öfke yönetimi farkındalığı programları önerilmektedir.

✓ Düşük gelir düzeyindeki sporcular için burs, sosyal destek ve psikolojik yardım hizmetleri sunulması, duygusal ve davranışsal riskleri azaltabilir.

Eğitime Yönelik Öneriler:

✓ Antrenörlerin kişilik farklılıklarını tanıyabilmesi ve sporcularla iletişimde uygun yöntemleri kullanabilmesi için psikoloji temelli eğitim programları düzenlenmelidir.

✓ Kulüpler, ebeveynlere yönelik iletişim, destekleyici ebeveynlik tutumları, baskıcı davranışların zararları ve çocuk davranış gelişimi konusunda eğitim seminerleri düzenlemelidir.

✓ Genç sporcular için zihinsel dayanıklılık, empati, öz-denetim ve problem çözme becerileri üzerine geliştirilmiş programlar uygulanmalıdır.

Politika ve Kurumsal Düzeyde Öneriler:

✓ Futbol federasyonlarının lisans süreçlerine psikolojik değerlendirme araçlarını dahil etmesi, saldırgan davranışların azaltılmasında önemli bir adım olacaktır.

✓ Sık kural ihlali yapan sporcular için yalnızca cezai yaptırım değil, psikolojik rehabilitasyon süreçlerinin de zorunlu hale getirilmesi önerilmektedir.

Gelecek Araştırmalar İçin neriler:

- ✓ Kişilik zelliklerinin, öfke ve saldırganlık düzeylerinin zaman içinde nasıl değiştiğini inceleyen boylamsal çalışmalar yapılmalıdır.
- ✓ Sporcuların fke ve saldırganlık deneyimlerini daha derinlemesine anlamak için fenomenolojik ve görüşmeye dayalı çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- ✓ Basketbol, hentbol, rugby gibi temas yoğunluğu farklı spor dalları ile futbol arasındaki farklılıklar karşılaştırmalı olarak incelenmelidir.
- ✓ Kortizol, kalp atım hızı değişkenliği gibi fizyolojik göstergelerle saldırganlık arasındaki ilişkileri değerlendiren bütüncül çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Ebeveyn tutumlarının sporculardaki agresyon ve duygusal düzenleme üzerindeki etkisi, kültürler arası karşılaştırmalarla incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, R. A., Witt, E. A., Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W. ve Kashy, D. A. (2011). What does the Narcissistic Personality Inventory really measure? *Assessment*, 18(1), 67–87. <https://doi.org/10.1177/1073191110382845>
- Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler* (H. L. Ansbacher ve R. R. Ansbacher, Ed.) Basic Books.
- Afyon, Y. ve Metin, S. (2015). Muğla Süper Amatör Ligindeki futbolcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 5–11.
- Aidman, E. V. ve Schofield, G. (2004). Personality and individual differences in sport. İçinde T. Morris ve J. Summers (Ed.), *Sport psychology: Theory, applications and issues* (2. Baskı, ss. 22–47). John Wiley ve Sons.
- Akar, M. (2019). *The effect of motivation on Dark Triad, job satisfaction and depression, stress, anxiety* (Yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi.
- Akdeniz, M. (2007). *Öfke kontrolü eğitiminin lise öğrencilerinin öfke kontrolü becerilerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi.
- Akram, U., Villarreal, D., Bilsborough, E., Dooher, G., Gibbs, G., Hudson, J. L. ve Akram, A. (2018). The relationship between insomnia symptoms and the Dark Triad personality traits. *Personality and Individual Differences*, 131, 212–215. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.05.001>
- Alberti, R. E. ve Emmons, M. L. (2017). *Your perfect right: Assertiveness and equality in your life and relationships* (10th ed.). New Harbinger Publications.
- Albouza, Y. ve Chazaud, P. (2019). French validation of the Competitive Aggressiveness and Anger Scale (FVCAAS). *Psychologie Française*, 64(4), 315–330. <https://doi.org/10.1016/j.psfr.2018.11.003>
- Algur, V. (2019). *Üniversite öğrencilerinin anksiyete ve depresyon düzeyleri ile fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Aliyev, P. (2008). *Beş faktörlü kişilik özellikleri ve cinsiyet rollerinin üniversite alan seçimi ile ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Tez No. 262573). YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Allen, M. S., Greenlees, I. ve Jones, M. V. (2011). An investigation of the five-factor model of personality and coping behaviour in sport. *Journal of Sports Sciences*, 29(8), 841–850. <https://doi.org/10.1080/02640414.2011.565064>
- Allen, M. S., Greenlees, I. ve Jones, M. V. (2013). Personality in sport: A comprehensive review. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 6(1), 184–208. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2013.769614>
- Allport, G. W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. Holt.
- Altın, M. O. (2017). *Amatör düzeyde futbol oynayan sporcuların bilişsel duygu düzenleme ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi.
- Anderson, C. A. ve Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27–51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of General Psychology*, 8(4), 291–322. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.4.291>
- Arpacı, S. (2015). *Kişilik ve iş edimi arasındaki ilişki: Kuşadasında faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmeleri örneği* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi).
- Arslan, E. ve Kılıçlar, A. (2018). Otel işletmelerinde çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkide iş tatmininin aracılık rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 360–375. <https://doi.org/10.21325/jotags.2018.318>
- Aslan, S. ve Yalçın, M. (2013). Öğretmenliğe ilişkin tutumun beş faktör kişilik tipleriyle yordanması. *Millî Eğitim Dergisi*, 42(197), 169–179.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. ve Nolen-Hoeksema, S. (2010). *Psikolojiye giriş*. Arkadaş Yayınevi.
- Aydın, A. ve Akgün, S. (2014). Ergenlikte reaktif-proaktif saldırganlık, öfke ve narsisizm ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73), 44–56.
- Aydoğan, A., & Özkan, B. (2020). Öfke kavramı ve sağlık çalışanı olmak. *Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 14–22. <https://izlik.org/JA28AC24SP>.
- Bacak, İ. (2022). *Eskrim sporu yapan lise ve üniversite öğrencilerinin karakter yapıları ile zihinsel dayanıklılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice-Hall.

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Barlett, C. P. (2016). Exploring the correlations between emerging adulthood, Dark Triad traits and aggressive behavior. *Personality and Individual Differences*, 101, 293–298. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.05.197>
- Barlett, C. P. ve Anderson, C. A. (2012). Direct and indirect relations between the Big Five personality traits and aggressive and violent behavior. *Personality and Individual Differences*, 52(8), 870–875. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.01.029>
- Baron, R. A. ve Richardson, D. R. (1994). *Human aggression* (2. Baskı). Plenum Press.
- Basım, H. N. (2009). Beş faktör kişilik özelliklerinin kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarıyla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 20–34.
- Başer, E. (1998). *Uygulamalı spor psikolojisi*. Bağırhan Yayinevi.
- Başgöze, S. (2023). *Erkek üniversite öğrencilerinde Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin suça eğilimine etkisi: Trabzon örneği* (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi.
- Baughman, H. M., Dearing, S., Giammarco, E. ve Vernon, P. A. (2012). Relationships between bullying behaviours and the Dark Triad: A study with adults. *Personality and Individual Differences*, 52(5), 571–575. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.11.020>
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95. <https://doi.org/10.1177/0272431691111004>
- Baúto, R. V., Caridade, S. ve Arriaga, P. (2021). The relation between the Five-Factor Model of personality and aggression in domestic violence offenders. *Behavioral Sciences*, 11(10), Article 132. <https://doi.org/10.3390/bs11100132>
- Baykan, E. (2018). *Y ve Z nesil taekwondocuların sürekli öfke düzeylerinin saptanması ve ilişkili faktörlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Bozok Üniversitesi.
- Bereczkei, T. (2017). *Machiavellianism: The psychology of manipulation*. Routledge.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59–73. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. McGraw-Hill.
- Bettencourt, B. A., Talley, A., Benjamin, A. J. ve Valentine, J. D. (2006). Personality and aggressive behavior under provoking and neutral conditions: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 132(5), 751–777. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.5.751>

- Bilgin, M. (2017). Ergenlerin beş faktör kişilik özelliği ile bilişsel esneklik ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(62), 945–954.
- Birinci, R. (2019). *Spor yapan ve yapmayan bireylerin benlik saygısı ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Bitlisli, F., Dinç, M., Çetinceli, E. ve Kaygısız, Ü. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ile akademik güdülenme ilişkisi: Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 459–480.
- Boardley, I. D. ve Kavussanu, M. (2007). Development and validation of the Moral Disengagement in Sport Scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 29(5), 608–628. <https://doi.org/10.1123/jsep.29.5.608>
- Bonanno, G. A., Brewin, C. R., Kaniasty, K. ve La Greca, A. M. (2010). Weighing the costs of disaster: Consequences, risks, and resilience in individuals, families, and communities. *Psychological Science in the Public Interest*, 11(1), 1–49. <https://doi.org/10.1177/1529100610387086>
- Bornstein, M. H. ve Bradley, R. H. (2014). *Socioeconomic status, parenting, and child development*. Routledge.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. D. E. Sarıoğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Buss, A. H. ve Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452–459. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.452>
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (24. bs.). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (24. Baskı). Pegem Akademi.
- Carron, A. V., Colman, M. M., Wheeler, J. ve Stevens, D. (2002). Cohesion and performance in sport: A meta-analysis. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 24(2), 168–188. <https://doi.org/10.1123/jsep.24.2.168>
- Carter, G. L., Campbell, A. C. ve Muncer, S. (2014). The Dark Triad personality: Attractiveness to women. *Personality and Individual Differences*, 56, 57–61. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.08.021>
- Cengiz, M. S. (2017). *Aikido antrenörleri ile diğer savaş sanatı antrenörlerinin duygusal zekâ, sürekli öfke ve sporda güdülenme açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.

- Chamorro-Premuzic, T. (2011). *Personality and individual differences* (3. Baskı). Wiley-Blackwell.
- Choi, J. I., Cho, H. ve Kim, H. (2025). Parenting attitudes and pathological gaming: Multifaceted mediating mechanisms of social intelligence and aggression. *Frontiers in Psychology*, 16, Article 1521013. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1521013>
- Christie, R. ve Geis, F. L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. Academic Press.
- Conger, R. D., Conger, K. J. ve Martin, M. J. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 685–704. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00725.x>
- Conroy, D. E., Silva, J. M., Newcomer, R. R., Walker, B. W. ve Johnson, M. S. (2001). Personal and participatory socializers of the perceived legitimacy of aggressive behavior in sport. *Aggressive Behavior*, 27(6), 405–418.
- Corey, G. (1996). *Theory and practice of counseling and psychotherapy* (5th ed.). Brooks/Cole Publishing Company.
- Costa, P. T., Jr. ve McCrae, R. R. (1992). Normal personality assessment in clinical practice: The NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment*, 4(1), 5–13.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları* (32. bs.). Remzi Kitabevi.
- Çetin, F., Yeloğlu, H. O. ve Basım, H. N. (2015). Psikolojik dayanıklılığın açıklanmasında beş faktör kişilik özelliklerinin rolü: Bir kanonik ilişki analizi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(75), 81–92.
- Çetinbinici, A. (2022). *Moderating role of the Dark Triad personality traits on the association between emotional labor and work outcomes: An examination based on activation/inhibition pathways* (Doktora tezi). Middle East Technical University.
- Çınar, H. (2011). Eğitimde internet kullanımı ve internet etiği: Büro yönetimi ve sekreterlik programı öğrencileri üzerinde beş faktör kişilik modeli ile bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6, 67–82.
- Çivitçi, N. ve Arıcıoğlu, A. (2012). Beş faktör kuramına dayalı kişilik özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 78–96.
- Çobanoğlu, M. G. (1993). *Sporda saldırganlık olgusu ve bu olgunun sportif performans üzerine etkisi* (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Dam, V. H., Hjordt, L. V., da Cunha-Bang, S., Sestoft, D., Knudsen, G. M. ve Stenbæk, D. S. (2021). Trait aggression is associated with five-factor personality traits in males. *Brain and Behavior*, 11(7), Article e02175. <https://doi.org/10.1002/brb3.2175>
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>
- Dede, B. (2009). *Kişilik özelliklerinin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde etkileri: Bankalar örneği* (Yüksek lisans tezi, Tez No. 249841). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Deffenbacher, J. L. (1999). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Journal of Clinical Psychology*, 55(3), 295–309. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4679\(199903\)55:3<295::AID-JCLP3>3.0.CO;2-A](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4679(199903)55:3<295::AID-JCLP3>3.0.CO;2-A)
- Dell’Antonio, G., Fumagalli, G. ve Riva, P. (2019). Aggression in soccer: The role of playing position. *Journal of Applied Sport Psychology*, 31(2), 210–225. <https://doi.org/10.1080/10413200.2018.1525611>
- Demir, G. C., Demir, E. ve Bolat, Y. (2017). Sınıf öğretmenlerinin motivasyonları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(37), 73–87.
- Demir, H., Sezan, T., Demirel, H., Yalçın, Y. G. ve Altın, M. (2017). Sporcuların öfke ifade tarzları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 408–414.
- Demir, Ş. (2020). *Elit düzey boksörlerin sporda güdülenme, saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.
- Demir, V. (2014). *Bilinçli farkındalık temelli hazırlanan eğitim programının bireylerin depresyon ve stres düzeyleri üzerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi.
- Demirci, M. K., Özler, D. E. ve Girgin, B. (2007). Beş faktör kişilik modelinin işyerinde duygusal tacize (mobbing) etkileri: Hastane işletmelerinde bir uygulama. *Journal of Azerbaijani Studies*, 10, 13–39.
- Demirhan, M. (2002). *Kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi.

- Dervent, F. (2007). *Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.
- Dervent, F., Arslanoğlu, E. ve Şenel, Ö. (2010). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi: İstanbul ili örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 521–533.
- Doğan, B. O. (2005). *Spor psikolojisi* (2. bs.). Nobel Kitabevi.
- Dollard, J., Doob, L. W., Miller, N. E., Mowrer, O. H. ve Sears, R. R. (1939). *Frustration and aggression*. Yale University Press.
- Ekinci, N. (2013). *Öğretmenlerin öfke ifade tarzları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Ellis, A. (1994). *Reason and emotion in psychotherapy: A comprehensive method of treating human disturbances* (Rev. ed.). Citadel Press.
- Ellis, H. (1898). Auto-eroticism: A psychological study. *Alienist and Neurologist*, 19, 260–299.
- Elmas, T. (2018). *Karanlık üçlü ve örgütsel dışlanma arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Erdoğan, E. (2020). *Üniversite öğrencilerinde aleksitimi, öfke ve öfke ifade tarzları ile iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Eren, E. (2000). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi* (6. bs.). Beta Yayıncılık.
- Ergin, Ç. (2006). Kadın sivil toplum kuruluşlarının kadın bilincine katkıları ve Uçan Süpürge örneği. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(3).
- Eysenck, H. J. ve Eysenck, M. W. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach*. Plenum Press.
- Eysenck, S. B. G. ve Eysenck, H. J. (1977). The place of impulsiveness in a dimensional system of personality description. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 16(1), 57–68. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8260.1977.tb01003.x>
- Feist, J., Feist, G. J. ve Roberts, T. A. (2006). *Theories of personality* (6th ed.). McGraw-Hill.
- Feist, J., Feist, G. J. ve Roberts, T. A. (2018). *Theories of personality* (9th ed.). McGraw-Hill Education.
- Filiz, K. (2002). Sporun tanımlanması ve kapsamının belirlenmesi üzerine bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 203–211.

- Fox, J. ve Rooney, M. C. (2015). The Dark Triad and trait self-objectification as predictors of men's use and self-presentation behaviors on social networking sites. *Personality and Individual Differences*, 76, 161–165. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.12.017>
- Freud, S. (1953). *Three essays on the theory of sexuality*. Basic Books. (Original work published 1905)
- Freud, S. (1961). *The ego and the id* (J. Strachey, Trans.). W. W. Norton. (Original work published 1923)
- Furnham, A., Richards, S. C. ve Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of personality: A 10-year review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199–216. <https://doi.org/10.1111/spc3.12018>
- García-Sancho, E., Salguero, J. M. ve Fernández-Berrocal, P. (2017). Relationship between emotional intelligence and aggression: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 34, 116–126. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.007>
- Gedik, M. R. (2024). *Sporcuların akıldışı performans inançlarının saldırganlık ve öfke davranışları ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi.
- Gedik, M. R. ve Güvendi, B. (2023). Dövüş sporcularının saldırganlık ve öfke düzeylerinin belirlenmesi: Yalova ili örneği. *Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 29–35.
- Gençtan, E. (1990). *Psikanaliz ve sonrası*. Remzi Kitabevi.
- Goldstein, J. D. ve Iso-Ahola, S. E. (2008). Determinants of parents' sideline-rage emotions and behaviors at youth soccer games. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(6), 1442–1462. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2008.00356.x>
- Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry*, 26(1), 1–26. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781>
- Güllü, S. ve Yıldız, K. (2019). Spor örgütlerinde karanlık kişilik, örgütsel sinizm ve iş tatmini ilişkisinin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(4), 220–232.
- Gümüş, S. (2024). *Farklı değişkenler açısından taekwondocuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin fair play davranışlarına etkisi* (Yüksek lisans tezi, Tez No. 939742). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Güner, Ç. B. (2006). *Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

- Gürbüz, B., Kural, S. ve Özbek, O. (2019). Sporda saldırganlık ve öfke ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 206–217. <https://doi.org/10.33468/sbsebd.94>
- Heshmat, R., Qorbani, M., Ghoreishi, B., Djalalinia, S., Tabatabaie, O. R., Safiri, S., Ardalan, G., Motlagh, M. E., Heshmat, R. ve Kelishadi, R. (2016). Association of socioeconomic status with psychiatric problems and violent behaviours in a nationally representative sample of Iranian children and adolescents: The CASPIAN-IV study. *BMJ Open*, 6(8), e011615. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2016-011615>
- Hall, C. S., Lindzey, G. ve Campbell, J. B. (1998). *Theories of personality* (4th ed.). John Wiley ve Sons.
- Hanh, T. N. (1998). *The heart of the Buddha's teaching*. Broadway Books.
- Hatunoğlu, A. (1994). *Ana-baba tutumları ile saldırganlık arası ilişkiler* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Horney, K. (1967). *The neurotic personality of our time*. W. W. Norton ve Company. (Original work published 1937)
- Horzum, M. B., Ayas, T. ve Padır, M. A. (2017). Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 398–408. <https://doi.org/10.19126/suje.298430>
- İkizler, C. (2000). *Spor psikolojisinde seçme konuları*. Alfa Yayınları.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M. ve Atıcı, M. K. (2012). *Gelişim psikolojisi: Çocuk ve ergen gelişimi*. Pegem Akademi.
- İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. E. (2011). *Kişilik kuramları* (4. bs.). Pegem Akademi.
- Jakobwitz, S. ve Egan, V. (2006). The Dark Triad and normal personality traits. *Personality and Individual Differences*, 40(2), 331–339. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.07.006>
- Jiang, X., Wang, C. ve Luo, J. (2022). How the Big Five personality traits are related to aggression from a cross-cultural perspective. *BMC Psychology*, 10, Article 245. <https://doi.org/10.1186/s40359-022-00851-4>
- John, O. P. ve Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy. İçinde L. A. Pervin ve O. P. John (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (2. Baskı, ss. 102–138). Guilford Press.
- Jonason, P. K. ve Middleton, J. P. (2015). Dark Triad: The “dark side” of human personality. İçinde J. D. Wright (Ed.), *International encyclopedia of the social*

- and behavioral sciences* (2. Baskı, ss. 671–675). Elsevier.
<https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.25051-4>
- Jones, D. N. ve Paulhus, D. L. (2011). The role of impulsivity in the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 51(5), 679–682.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.04.011>
- Jones, D. N. ve Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28–41.
<https://doi.org/10.1177/1073191113514105>
- Kafalı, S., Hünkar, İ., Keçeci, O. ve Demiray, E. (2017). Bireysel spor ve takım sporu yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin araştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 386–390.
- Kaiseler, M., Polman, R. C. J. ve Nicholls, A. R. (2012). Effects of the Big Five personality dimensions on appraisal, coping, and coping effectiveness in sport. *European Journal of Sport Science*, 12(1), 62–72.
<https://doi.org/10.1080/17461391.2010.551410>
- Kajtna, T. ve Tušak, M. (2004). Personality in high-risk sports athletes. *Kinesiology Slovenica*, 10(1), 25–35.
- Kalkavan, A., Karaca, B. ve Işık, U. (2022). Amatör ve profesyonel futbolcuların öfke düzeylerinin incelenmesi. *Sportive*, 5(2), 55–68.
- Karaaslan, N. ve Gizir, C. A. (2021). Üniversite öğrencilerinde ilişkisel saldırganlık: Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin rolü. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 54(2), 361–389.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi* (31. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kavussanu, M. ve Boardley, I. D. (2009). The Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 31(1), 97–117.
<https://doi.org/10.1123/jsep.31.1.97>
- Kavussanu, M., Stamp, R., Slade, G. ve Ring, C. (2009). Observed prosocial and antisocial behaviours in male soccer teams: Age differences across adolescence and the role of motivational variables. *Journal of Applied Sport Psychology*, 21(3), 326–344. <https://doi.org/10.1080/10413200903026089>
- Kaya, M. İ. (2019). *Kadın futbolcularda antrenmanın algılanan stres, sporda güdülenme, sürekli öfke ve öfke tarzı düzeylerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). Hitit Üniversitesi.

- Kaya, N. ve Solmaz, Ş. (2009). Bir üniversite hastanesinin kulak burun boğaz kliniğinde çalışan hemşirelerin öfke ve öfke ifadesi. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, 1(2), 56–64.
- Kaya, N., Kaya, H., Atar, N., Turan, N., Eskimez, Z., Palloş, A. ve Aktaş, A. (2012). Hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin öfke ve yalnızlık özellikleri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(2), 18–26.
- Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. Jason Aronson.
- Kerr, J. H. (2005). *Rethinking aggression and violence in sport*. Routledge.
- Keskin, C. (2015). *Liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin saldırganlık durumlarının araştırılması (Zonguldak-Kozlu örneği)* (Yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi.
- Kharkan, M., Andam, R. ve Mehdizadeh, R. (2013). The comparison of athletic aggression girl and boy athlete students. *International Journal of Sport Studies*, 3(6), 594–598.
- Kırcaburun, K. (2017). *Üniversite öğrencilerinde Instagram bağımlılığı, kişilik özellikleri ve kendini sevmeye arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Tez No. 462312). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kirwan, J. R. (2012). *Examination of the Big Five and narrow traits in relation to learner self-direction* (Doctoral dissertation). University of Tennessee.
- Kocabaş, İ. (2024). *Aydın Süper Amatör Liginde oynayan futbolcularda saldırganlık, öfke düzeyi ve ilişkili faktörler* (Yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi.
- Koçak, E. (2008). *Ergenlerde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kohut, H. (1971). *The analysis of the self*. International Universities Press.
- Köknel, Ö. (2013). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. Altın Kitaplar.
- Kurt, D. ve Yıldız, E. (2017). *Kişilik kuramları*. Pegem Akademi.
- Kusan, M. (2024). *Y ve Z kuşağı sporcularda sporcu kimliği, sportmenlik yönelimi ve kişilik özellikleri* (Yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. Oxford University Press.
- Li, Y., Zhang, F. ve Li, S. (2024). Big Five personality and mind wandering in athletes: The mediating role of trait anxiety. *Frontiers in Psychology*, 15, Article 1232312. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1232312>

- Liang, T., Chen, X. ve Zhou, H. (2024). Big Five personality traits and athletes' perfectionism: A fuzzy-set QCA approach. *Journal of Sports Sciences*. Advance online publication.
- Machiavelli, N. (1968). *The prince* (G. Bull, Trans.). Penguin Books. (Original work published 1513)
- Mamak, H. ve Dalkılıç, M. (2017). Ömer Halisdemir Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(15), 419–423.
- Manap, A. ve Kış, A. (2019). Cinsiyete göre öfke düzeyinin incelenmesi: Türkiye’de yapılan tezler üzerine bir meta-analiz çalışması. *Turkish Journal of Educational Studies*, 6(3), 15–28.
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality* (2. Baskı). Harper ve Row.
- Maxwell, J. P. ve Moores, E. (2007). The development of a short scale measuring aggressiveness and anger in competitive athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(2), 179–193. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2006.03.002>
- Maxwell, J. P., Visek, A. J. ve Moores, E. (2009). Anger and perceived legitimacy of aggression in male Hong Kong Chinese athletes: Effects of type of sport and level of competition. *Psychology of Sport and Exercise*, 10(2), 289–296. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2008.07.010>
- Corsini, R. J., ve Wedding, D. (2011). *Current psychotherapies* (9th ed.). Brooks/Cole, Cengage Learning.
- Mazılı, N. (2018). *Türkiye'deki taekwondo ve karate sporcularının narsist kişilik özellikleri, mizaç tipleri ve saldırganlık düzeylerinin araştırılması* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T., Jr. (2008). The five-factor theory of personality. İçinde O. P. John, R. W. Robins, ve L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed., ss. 159–181). Guilford Press.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr., Ostendorf, F., Angleitner, A., Hřebíčková, M., Avia, M. D., Sanz, J., Sánchez-Bernardos, M. L., Kusdil, M. E., Woodfield, R., Saunders, P. R. ve Smith, P. B. (2000). Nature over nurture: Temperament, personality, and life span development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(1), 173–186. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.1.173>
- McShane, S. L. ve Von Glinow, M. A. (2005). *Organizational behavior: Emerging realities for the workplace revolution* (3rd ed.). McGraw-Hill/Irwin.

- Mengüloğlu, M. A. (2020). *Karanlık üçlü kişilik özellikleri ile girişimcilik niyeti arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi.
- Meses, C. (2023). *Takım sporcularında algılanan antrenör tutum ve davranışları ile sporda saldırganlık ve öfke ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.
- Monge-López, D., Ruiz, P. ve García, A. (2017). Self-perceived social status and its relation to aggression and psychological adjustment. *Revista Interamericana de Psicología*, 51(2), 1–12.
- Mowlaie, M., Besharat, M. A., Pourbohloul, S. ve Azizi, L. (2011). The mediation effects of self-confidence and sport self-efficacy on the relationship between dimensions of anger and anger control with sport performance. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 138–142. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.027>
- Nay, R. W. (1995). *Cognitive behavioral and short-term interventions for anger and aggression*. Professional Resource Press.
- Nicholls, A. R., Polman, R. C. J., Levy, A. R. ve Backhouse, S. H. (2009). Mental toughness, optimism, pessimism, and coping among athletes. *Personality and Individual Differences*, 46(1), 73–78. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.09.011>
- Ozer, D. J. ve Benet-Martínez, V. (2006). Personality and the prediction of consequential outcomes. *Annual Review of Psychology*, 57, 401–421. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.57.102904.190127>
- Öz, E. S. (2007). *İlköğretim I. kademe 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- Özbaydar, S. (1983). *İnsan davranışlarının bilimsel sınırları ve spor psikolojisi*. Altın Kitaplar Yayınevi.
- Özdemir, N. ve Abakay, U. (2017). Kadın voleybol ve futbolcularda iletişim becerileri ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 41–52.
- Özer, E. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin duygusal zekâ ve beş faktör kişilik özellikleri açısından incelenmesi* (Doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Özer, K. (1994). Sürekli öfke (SL-Öfke) ve öfke ifade tarzı (Öfke-Tarz) ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 26–35.
- Özerkan, K. N. (2004). *Spor psikolojisine giriş*. Nobel Yayın Dağıtım.

- Özkan, K. (2023). *Çim hokeyi sporcularının saldırganlık düzeyinin ve problem çözme becerilerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 39–56.
- Özsoy, E. ve Ardiç, K. (2017). Karanlık Üçlü'nün (narsisizm, makyavelizm ve psikopati) iş tatminine etkisinin incelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 24(2), 391–406. <https://doi.org/10.18657/yonveek.335232>
- Öztürk, Y. M. (2019). *Aktif spor yapan ve yapmayan spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin sporda şiddet eğilimi ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi.
- Paulhus, D. L. ve Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556–563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Plomin, R. ve Daniels, D. (2011). Why are children in the same family so different from one another? *International Journal of Epidemiology*, 40(3), 563–582. <https://doi.org/10.1093/ije/dyr064>
- Polatcı, S. ve Yeloğlu, H. O. (2021). Karanlık ve aydınlık kişilik özelliklerinin girişimcilik niyeti üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Journal of Organizational Behavior Review*, 3(1), 73–87.
- Rammstedt, B. ve John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 203–212. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2006.02.001>
- Reisoğlu, S. (2014). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını yordamada beş faktör kişilik özellikleri, mizah tarzları ve duygusal zekânın rolü* (Doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Reyhanlıoğlu, E. N. (2015). *Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin internete bağımlılık düzeyleri ile sıkıntıya dayanma, başa çıkma stratejileri, kişilik özellikleri ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Tez No. 427645). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Robbins, P. R. (2000). *Anger, aggression and violence: An interdisciplinary approach*. McFarland.
- Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2012). *Örgütsel davranış* (İ. Erdem, Çev.; 14. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

- Roberts, B. W. ve Mroczek, D. (2008). Personality trait change in adulthood. *Current Directions in Psychological Science*, 17(1), 31–35. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00543.x>
- Roberts, B. W., Walton, K. E. ve Viechtbauer, W. (2006). Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 132(1), 1–25. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.1.1>
- Sabouri, S., Gerber, M., Bahmani, D. S., Lemola, S., Clough, P. J., Kalak, N. ve Brand, S. (2016). Examining Dark Triad traits in relation to mental toughness and physical activity in young adults. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 12, 229–235. <https://doi.org/10.2147/NDT.S97267>
- Sadi, S. S. (2024). *Farklı branşlarda spor yapan sporcuların saldırganlık, öfke düzeylerinin fair-play davranışları üzerine etkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Munzur Üniversitesi.
- Sağlam, M. (2018). *Müsabık taekwondocuları saldırganlık ve dürtüsel davranış tepkilerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Saltoğlu, S. (2018). *The role of coping style as a mediator between the Dark Triad and psychological well-being* (Master's thesis). Bahçeşehir University.
- Satıcı, S. A., Kayış, A. R., Yılmaz, M. F. ve Eraslan-Çapan, B. (2019). Üniversite öğrencilerinde karanlık üçlü kişilik özellikleri ile dürtüsellik ve heyecan arama davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 9(54), 857–881.
- Sayar, K. ve Dinç, M. (2008). *Psikolojiye giriş*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Schuerger, J. M. (1979). Understanding and controlling anger. İçinde S. Eisenberg ve L. E. Patterson (Ed.), *Helping clients with special concerns* (ss. 79–103). Rand McNally College Publishing.
- Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2017). *Theories of personality* (11th ed.). Cengage Learning.
- Shiner, R. ve Caspi, A. (2003). Personality differences in childhood and adolescence: Measurement, development, and consequences. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(1), 2–32. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00101>
- Shokoufeh, S. (2018). *Türkiye’de elit erkek ve bayan güreşçiler ile spor yapmayan bireylerin zihinsel yetenek, liderlik ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi* (Doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

- Sır, N. Ş. (2016). *Öğretmen adaylarının 5 faktör kişilik kuramına göre kişilik özelliklerinin belirlenmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Tez No. 454853). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2002). Beş faktör kişilik envanteri'nin geliştirilmesi-I: Ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 21–33.
- Spielberger, C. D. (1999). *State–Trait Anger Expression Inventory–2 (STAXI–2): Professional manual*. Psychological Assessment Resources.
- Sun, J. W., Zhang, L. ve Fu, W. (2016). The association between negative life events, neuroticism, and aggression: A moderated mediation model. *Personality and Individual Differences*, 98, 151–156. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.03.090>
- Şahan, M. (2007). *Lise öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.
- Şahin, H. M. (2003). *Sporda şiddet ve saldırganlık*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Şakiroğlu, M. (2015). *Öfke: Öfkeyi olumlu kullanmak*. Postiga Yayınları.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson.
- Tambağ, H. ve Öz, F. (2004). Aileleri ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin öfke ifade etme biçimleri. *Kriz Dergisi*, 13(1), 11–21.
- Tanrıverdi, H. (2012). Kişilik özelliklerinin iş değerlerine ve örgütsel bağlılık üzerine etkisi: Hastane çalışanları üzerine bir araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 189–210.
- Taşkıran Avcı, T. (2021). *Üniversite öğrencilerinde serbest zamanda sıkılma algısı, psikolojik sağlamlık ve saldırganlık eğilimi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu. (2024). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tedeschi, R. G. ve Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01
- Tekin, Ö. A. (2012). *Yabancılaşma ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler: Antalya Kemer'deki beş yıldızlı otel işletmeleri çalışanları üzerinde bir uygulama* (Yüksek lisans tezi, Tez No. 312616). YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Tekinsav Sütçü, G. S. (2006). *Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi* (Doktora tezi). Ege Üniversitesi.

- Tiryaki, S. (1996). *Spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi: Takım ve bireysel sporlar açısından bir inceleme* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.
- Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi*. Eylül Yayınevi.
- Toksöz, B. (2022). *Yetişkin bireylerde saldırganlık düzeylerinin yordayıcıları olarak çocukluk çağı travmaları, bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.
- Tolunay, T. (2015). *Madde kullanım öyküsü olan mahkûmlarda aleksitimi ve öfke ifade tarzlarının psikiyatrik komorbidite ile ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.
- Toplu-Yaşlıoğlu, D. ve Atılgan, Ö. (2018). Karanlık üçlü ölçeği: Türkçeye uyarlama, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(3), 725–739.
- Tozkoparan, G. (2013). Beş faktör kişilik özelliklerinin çatışma yönetim tarzlarına etkisi: Yöneticiler üzerinde bir araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(9), 189–231.
- Tutkun, E., Güner, B. Ç. ve Ağaoğlu, S. A. (2006, 1 Ekim). *Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. <https://avesis.uludag.edu.tr/yonetilen-tez/53013cc6-93a0-4344-aa97-61e164fe9cc7/takim-sporlari-ve-bireysel->
- Türker, S. (2010). *Öğretmenlerin çatışma yönetim stratejileri ile sürekli öfke ve öfke ifade düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Uçkun, C. G., Üzüm, B. ve Uçkun, S. (2018). Narsist kişiliğin makyavelist davranışlara etkisi: Kocaeli Üniversitesi özel güvenlik öğrencileri örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 139–154.
- Vega-Díaz, R., Méndez, I. ve Hernández, M. (2024). Parenting styles and adolescent aggression: The mediating role of emotional regulation. *Children and Youth Services Review*, 159, Article 107331. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107331>
- Wayne, J. H., Musisca, N. ve Fleeson, W. (2004). Considering the role of personality in the work–family experience: Relationships of the Big Five to work–family conflict and facilitation. *Journal of Vocational Behavior*, 64(1), 108–130. [https://doi.org/10.1016/S0001-8791\(03\)00035-6](https://doi.org/10.1016/S0001-8791(03)00035-6)

- Woodman, T., Zourbanos, N., Hardy, L., Beattie, S. ve McQuillan, A. (2010). Do performance strategies moderate the relationship between personality and training behaviors? *Journal of Applied Sport Psychology*, 22(3), 295–306. <https://doi.org/10.1080/10413200.2010.481232>
- Yaşar, S. (2019). *Aile hekimliği polikliniğine başvuran hastaların sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının değerlendirilmesi* (Uzmanlık tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı.
- Yavuz, S. (2015). *Farklı spor dallarındaki sporcu, seyirci ve yöneticilerin küresel vatandaşlık ve saldırganlık ilişkisi (Adana–Mersin ili örneği)* (Yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi.
- Yeter, A. (2006). *Sosyoloji ve spor* (2. bs.). Marpa Kültür Yayınları.
- Yetim, A. (2005). *Sosyoloji ve spor*. Morpa Kültür Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Abakay, U. (2015). Hokeycilerin iletişim becerileri ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 17–28.
- Yılmaz, E. ve Tuzgöl Dost, M. (2015). *Polislerin kişiler arası problem çözme becerileri, öfke ve öfke ifade tarzları* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Yücesan, A. N. (2016). *Predicting relationship satisfaction: Dark Triad personality traits, love attitudes, attachment dimensions / İlişki doyumunun karanlık üçlü kişilik özellikleri, aşk biçimleri ve bağlanma boyutları tarafından yordanması* (Yüksek lisans tezi). Doğu Üniversitesi.
- Yüncü, S. (2020). *Sporcularda kişilik özelliklerinin karar verme stratejileri ve atılganlık düzeyi üzerine etkilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Zel, U. (2011). *Kişilik ve liderlik* (3. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Zhang, L. (2003). Does the Big Five predict learning approaches? *Personality and Individual Differences*, 34, 1431–1446. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00125-3](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00125-3)
- Zor, S. (2021). *Lisanslı olarak okul sporlarına katılan orta öğretim öğrencilerinin sportmenlik yönelimi ve sporda saldırganlık-öfke düzeyleri* (Yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

EKLER

Ek 1. Demografik Özelliklere, Beş Faktör Kişilik Yapıları Ölçeği, Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği

Değerli Katılımcı,

Bu anket bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere, sizinle ilgili bazı kişisel bilgileri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Sizlerden ad, soyad, vb. gibi kimliğinizi belirten bir bilgi istenmemektedir, Ankete vereceğimiz cevaplar araştırma dışında herhangi bir yerde kullanılmayacaktır. Araştırmanın başarısı siz değerli katılımcıların vereceği samimi cevaplara bağlıdır. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu

2. Cinsiyet:

- ☐ Kadın
- ☐ Erkek

3. Eğitim Durumunuz

- ☐ İlkokul
- ☐ Ortaokul
- ☐ Lise
- ☐ Lisans
- ☐ Lisansüstü

4. Futbol oynarken hiç kart (sarı/kırmızı) görerek oyun dışı kaldınız mı?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

5. Futbol Kariyerinizin Süresi:

- ☐ 1-3 yıl
- ☐ 4-7 yıl
- ☐ 8-10 yıl
- ☐ 10 yıl ve üzeri

6. Oynadığınız Pozisyon:

- ☐ Kaleci
- ☐ Defans
- ☐ Orta saha
- ☐ Forvet

7. Lig Seviyeniz:

- ☐ Amatör Lig
- ☐ Bölgesel Lig
- ☐ Profesyonel Lig

8. Son Sezonda Aldığınız Sarı Kart Sayısı:

- ☐ 0
- ☐ 1-2
- ☐ 3-4
- ☐ 5 ve üzeri

9. Son Sezonda Aldığınız Kırmızı Kart Sayısı:

- ☐ 0
- ☐ 1
- ☐ 2 veya daha fazla

10. Antrenman Sıklığınız:

- ☐ Haftada 2-3 kez
- ☐ Haftada 4-5 kez
- ☐ Haftada 6-7 kez

11. Medeni Durumunuz:

- ☐ Bekar

- ☐ Evli
- ☐ Diğer

12. Ailedeki Çocuk Sayısı:

- (-----)

13. Anne Eğitim Durumu:

- Okur-Yazar Değil
- Okur-Yazar
- İlkokul
- Ortaokul
- Lise
- Lisans
- Lisansüstü

14. Baba Eğitim Durumu:

- Okur-Yazar Değil
- Okur-Yazar
- İlkokul
- Ortaokul
- Lise
- Lisans
- Lisansüstü

15. Gelir Durumunuz:

- Düşük (Gelirim giderlerimden az)
- Orta (Gelirim giderlerimle eşit)
- Yüksek (Gelirim giderimden fazla)

16. Çocukluğunuzun geçtiği yer:

- Köy
- Kasaba
- İlçe
- Şehir
- Metropol

17. Aile Yapısı:

- Çekirdek aile
- Geniş aile
- Parçalanmış aile

- Yuva
- Diğer

18. Çocukluk Çağında En Fazla Bakım Veren Kişi

- Anne
- Baba
- Anne-Baba
- Bakıcı
- Büyükbaba-Büyükanne
- Diğer

19. Çocuklukta Yaşanan Doğal Afet

- Deprem
- Sel
- Heyelan
- Çığ
- Fırtına
- Yangın
- Diğer

20. Annenizin çocuk yetiştirme tutumunu nasıl ifade edersiniz?

- Otoriter (katı, baskıcı, aşırı kuralcı ve aşırı disiplinci)
- Tutarsız (örneğin bir davranışı bazen onaylarken bazen cezalandırabilen)
- Aşırı koruyucu (aşırı ilgi ve alaka gösteren)
- İhmalkar (ilgisiz, vurdumduymaz)
- Demokratik (yol gösteren ama alacağı kararlar konusunda onu serbest bırakan)

21. Babanızın çocuk yetiştirme tutumunu nasıl ifade edersiniz?

- Otoriter (katı, baskıcı, aşırı kuralcı ve aşırı disiplinci)
- Tutarsız (örneğin bir davranışı bazen onaylarken bazen cezalandırabilen)
- Aşırı koruyucu (aşırı ilgi ve alaka gösteren)
- İhmalkar (ilgisiz, vurdumduymaz)
- Demokratik (yol gösteren ama alacağı kararlar konusunda onu serbest bırakan)

2. Beş Faktör Kişilik Yapıları Ölçeği

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her Zaman
Kendimi içine kapanık biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi genellikle güvenilir biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi yavaş hareket etme eğiliminde olan biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi rahat ve stresle başa çıkabilen biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi çok az sanatsal ilgisi olan biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi dışa dönük, sosyal biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi başkalarının hatasını bulma eğiliminde biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi bir işi tam yapacak biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi kolay sinirlenen biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()
Kendimi yaratıcı biri olarak görüyorum.	()	()	()	()	()

3) Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği

	Lütfen her ifadeyi bir kez işaretleyiniz ve cevaplanmamış hiçbir ifade bırakmayınız.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Müsabaka sırasında dezavantajlı duruma düşersem hırçınlaşıyorum.	1	2	3	4	5
2	Müsabakayı kaybediyorsam rakibime karşı sertleşirim.	1	2	3	4	5
3	Sayı kaybettiğim zaman çılgına dönerim.	1	2	3	4	5
4	Müsabaka sırasında hayal kırıklığına uğradığımda öfkelenirim.	1	2	3	4	5
5	Müsabaka esnasında sinirlerimi kontrol etmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5
6	Hakemlerin hataları beni kızdırır.	1	2	3	4	5
7	Rakibe karşı sergilenen şiddet içeren davranışlar kabul edilebilir.	1	2	3	4	5
8	Avantaj sağlamak için kural dışı fiziksel güç kullanmak kabul edilebilir.	1	2	3	4	5
9	Rakiplerimin konsantrasyonunu bozmak için onlarla alay ederim	1	2	3	4	5
10	Rakibime karşı avantaj sağlamak için aşırı güç kullanırım.	1	2	3	4	5
11	Rakiplerimin dikkatini dağıtmak için onlara sözlü hakaretlerde bulunurum.	1	2	3	4	5
12	Rakipler bir dereceye kadar kötü davranışı kabul eder.	1	2	3	4	5

Ek 2. Ölçek Kullanım İzinleri

Gönderen: Bülent Gürbüz <
Gönderildi: 27 Ocak 2025 Pazartesi 11:14
Kime: Serkan Demir <
Konu: Re: Ölçek kullanım izin talebi

Merhaba Sayın Demir

Tarafımızca Türkçe'ye adaptasyon çalışması yapılmış olan "Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeğini" çalışmanızda kullanmak üzere etik iznini almış bulunmaktasınız. Size ve danışmanınıza başarılar dilerim.

Ölçek formları eklidir, iyi günler

Not: Yurtdışında olduğum için geç cevap verdim, kusura bakmayın.

Serkan Demir < >, 24 Oca 2025 Cum, 21:59 tarihinde şunu yazdı:
Ben Yüksek Lisans öğrencisi Serkan DEMİR.Yapacağım tez çalışmada izniniz olursa "Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği" adlı uyarlamış olduğunuz ölçeği kullanmak istiyorum. Ölçek maddeleri ve puanlama anahtarını da gönderirseniz sevinirim. Çalışmalarınızda başarılar dilerim. Sağlıcakla Kalın

Prof. Dr. Bülent GURBUZ
Ankara Üniversitesi
Spor Bilimleri Fakültesi
Spor Yöneticiliği Bölümü
Ankara/Türkiye
e-mail:
web:
Regional Editor (East Europe) [World Leisure Journal](#)
Rekreasyon Çalışmaları ve Araştırmaları Derneği
ERASMUS+ KA 204 Projesi: Sporla Sağlık, Dayanışma ve Sosyal Uyum

Prof. Dr. Bulent Gurbuz, Ph.D.
Ankara University
Faculty of Sport Sciences
Department of Sport Management
Ankara/Turkey
e-mail:
web:
Recreation Studies and Research Association
Regional Editor (East Europe) [World Leisure Journal](#)

×

Re: Ölçek kullanım izin talebi

<

>

MH

Kımer, Siz

Yanıtla

Tümünü yanıtla

İlet

...

4.02.2025 Sal 07:23

Bu iletiyi 8.07.2026 Çar 18:02 tarihinde ilettiniz

Konuşmayı görüntüle

BES FAKTÖR KİŞİLİK ÖLÇEĞİ...
15 KB

big5_kullanim_yonerge.docx
12 KB

2 ek (27 KB) Tümünü OneDrive'a kaydet Tümünü indir

merhaba

ölçek ve yönergesi ektedir, kolay gelsin.

Serkan Demir · Oca 2025 Cum, 21:56 tarihinde şunu yazdı:

Değerli Hocam

Ben Yüksek Lisans öğrencisi Serkan DEMİR. Yapacağım tez çalışmada izniniz olursa " Beş Faktör Kişilik Ölçeği " adlı uyarlanmış olduğunuz ölçeği kullanmak istiyorum. Ölçek maddeleri ve puanlama anahtarını da gönderirseniz sevinirim. Çalışmalarınızda başarılar dilerim. Sağlıcakla Kalın.

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Prof. Dr. Mehmet Barış HORZUM
Rektör Yardımcısı

Sakarya Üniversitesi Eskişehir Kampüsü
Kamalpaşa Mahallesi Üniversite Caddesi
54050 Söğütözü/SAKARYA

138

ETİK KURUL KARARI

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

Sayı : E-95674917-108.99-291224
Konu : Etik Kurul Onay

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Barış SOMOĞLU

"FARKLI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE FUTBOLCULARIN ÖFKE VE SALDIRGANLIK İLE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ" konulu etik kurul başvurusu Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 25/10/2024 tarih ve 2024/8 sayılı toplantısında görüşülmüş olup; projenin yürürlükteki mevzuata uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.
Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Selçuk ALEMDAĞ
Kurul Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı

: Serkan DEMİR

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi

: Yakın Doğu Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü (2006)

Yüksek Lisans Öğrenimi

: 2023 yılında yüksek lisans eğitimine başlanmış olup öğrenimine devam etmektedir.

Bildiği Yabancı Diller

: Temel düzey

Bilimsel Faaliyetler ve Yayınlar

: Lisansüstü eğitim sürecinde beden eğitimi ve spor bilimleri alanında akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

İş Deneyimi / Stajlar / Projeler / Çalıştığı Kurumlar

: 2015–2018 Diyardin İmam Hatip Lisesi (Ağrı)

2018–2021 Dereli Çok Programlı Anadolu Lisesi (Giresun)

2021–Günümüz Ören Ortaokulu (Giresun)

Stajlar: Bulunmamaktadır.

Projeler: Bulunmamaktadır.

Kurum: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı

Tarih

: 07/ 07 / 2026